

ZA STAROU PRAHU

VĚSTNÍK PRO OCHRANU PAMÁTEK

ROČNÍK XXVII.

V PRAZE 1. ZÁŘÍ 1951

ČÍSLO 1.

Proč chráníme stavební památky?

Jaroslav Vaněček

(Z přednášky uspořádané Klubem 12. června 1951).)

V době, kdy tolik dřívějších potřeb a zájmů společnosti pozbývá v novém řádu oprávnění, je zajisté radno položit si také otázku, zda i péče o stavební památky není již zbytečná.

Není zbytečná, a má dnes naopak ještě větší význam i důležitější poslání, než kdy dříve. Je nezbytná k pokroku vědy, vývoji umění i k výchově a radosti lidu.

Mnohému se snad zdá, že ochrana stavebních památek je přežitý romantismus, sentimentalita, pouhá záliba staromilců, nebo měšťácké duté vlastenectví, a že této směsi laických tužeb i citů a marných snů po obnově zaslých časů se dostalo v době kapitalismu posvěcení buržoasní vědy, již se péče, věnovaná často jen některým památkám, stala nakonec samoučelnou. Dnes přece víme, že pokrokový, socialistický a vědecký názor učí, že ve světě vzniká stále něco nového, co se dále vyvíjí a staré že hyne, dožívá a neodvratně odchází. Proč tedy máme tomu, co přežilo svou dobu, uměle prodlužovat život?

Právě proto, že dialektický materialismus zkoumá věci a jevy ve stavu nepřetržitého pohybu a změny, že více než kdy jindy si dnes všimáme vývoje, je péče o památky všech dob a všech druhů nutná. Abychom mohli sledovat vývoj, musíme znáti minulost a stále ji srovnávat s přítomností, musíme prohlubovat naše vědomosti a znalosti z pramenů, jimiž jsou, kromě písemných zpráv, hlavně hmotné dokumenty zaslých dob.

Bez takového historického způsobu posuzování věcí a jevů — jak praví Stalin — **nemůže existovat a vyvíjet se žádná věda**, neboť jen takový způsob posuzování ji chrání před tím, aby se z ní nestal chaos náhod a klubko nejnesmyslnějších omylů. Vědění není tedy ochrana památek samoučelem, nýbrž prostředkem poznání. Ministr Nejedlý*) napsal: „I nejjednodušší věci a pojmy, vůbec všechno má svou historii, mění se, podléhá zákonům vývoje. A proto chci-li znát věc, chci-li rozumět pojmu, musím znát vývoj, historii té věci a pojmu. Neznám-li ji, nic ne-

vím.“ Proto usiluje věda o průzkum, konservaci a zabezpečení i stavebních památek.

Tato péče o stavební památky nesměruje k zachování přežitých ekonomické základny, ale hlavně její **nadstavby, umělecké formy, architektury**. Jak však známo, jsou ve stalinském učení nadstavbou právní, náboženské, umělecké a filosofické názory společnosti právě pro jejich proměnnou povahu. Se změnou, s likvidací staré základny, mění a likvidují se totiž i politické, právní, náboženské, umělecké i filosofické ideje, odpovídající této základně a také forma umění, která tyto ideje zobrazuje. Se zrodem nové základny vznikají nové, jí odpovídající ideje, tvoří se nová forma umění. Je-li nadstavbou umění vůbec, je jí také architektura, která v určitém období jen posiluje a formuje základnu, je jen bojovým nástrojem jednoho zřízení, jedné vládnoucí třídy proti druhým a likviduje se změnou společenského řádu. Proč máme v novém řádu uchovávat nadstavbu starého řádu, již jsou nesporné i památky starého umění?

Odpověď na tuto otázku nám dává Trofimov.**) Praví: „Estetické hodnoty, které mají objektivní význam, které jsou produktem mnoha formací, se tak rychle nemění a nejsou tak záhy nahražovány jinými, jako myšlenky uměním obrazy.“ Kdyby tomu tak nebylo, pak by byl nepochopitelný **Leninův požadavek zachovat vše krásné, vytvořené v minulých dobách a vycházet z toho jako vzoru**. Nepochopitelný by byl také souhlas Zdanova s ruským skladatelem Sěrovem, který říkal, že „**před krásou obzabořenou v umění, je čas bezmocný**“. Jinak bychom se netěšili ani Homerem, Dantem a Shakespearem, ani Raffaelem, Tizianem a Poussinem, ani Palestrinou, Händlem a Gluckem“ a já připojuji k těmto trojzvukům: ani Parléřem, Rejtem a Dienzenhoferem, jichž díla zní jako melodie v doprovodu vytvořů dalších, často i neznámých autorů z této úchvatné symfonie Malé Strany a Hradčan.

*) Zd. Nejedlý: Historie a její význam pro nás, Nová mysl 1947, str. 10.

***) Voprosy filosofii, č. 2/1950 (Diskuse o nových pracích J. V. Stalina v Institutu filosofie Akademie nauk SSSR, příspěvek P. S. Trofimova).

„Architektonické výtvořy uchovávají výraznější a děle, než ostatní umění a přímou památku na to, či ono dějinné období a jeho velké činy,“ praví Mordvinov a jinde uvádí: „Prostřednictvím památek člověk navazuje spojení s minulostí svého národa.“ Je též přesvědčen, že „architektonické památky dávají městu individuální a neopakující se ráz, připomínající jeho historii, dávají mu národní zabarvení.“***)

Tim jsem však už přešel ke třetímu hledisku na stavební památky, se stanoviska našeho lidu. V něm žil vždy velký smysl pro památky a nelze popřít, že ochranné snahy vyrůstaly a byly

stále živěny i lidovým a laickým živlem. Je sice někdy tento neutuchající zájem zabarven subjektivním, romantickým idealismem, ale je to vždy projev spontánního nadšení, zvidavosti a touhy, spatřiti vlastním očima dochované doklady ze života významných osobností, z doby slávy, útisku i poroby národa. Z památek čerpá lid posilu v soudobém životním boji. Hodnotné a krásné památky vzbuzují v něm pocit radosti, hrdošti a správného vlastenectví a umožňují mu měřiti na nich tvůrčí schopnost nynější doby, učiti se od nich a snažiti se o stejnou, ba vyšší úroveň děl, vznikajících v současné době. —

Nové úkoly Klubu

L. Prisching

Nová doba staví Klub za starou Prahu před nové úkoly jak organizační, tak i pracovní.

Klub, který v roce 1950 slavil padesát let svého trvání, získal pro svou myšlenku přívržence nejen v Praze, ale i v jiných městech, takže se vytvořily odbočky Klubu v Budějovicích a v Kutné Hoře a bude třeba zvýšenou měrou pečovat o to, aby tyto odbočky řádně fungovaly a ukázaly se platnými činiteli při řešení památkových úkolů svých měst a svou činností prokázaly skutečnou potřebu své existence.

V nynější době, spějící k jistě správnému zjednodušení spolkového života, jednal Klub s ostatními pražskými spolky stejného zaměření o možnosti splnutí v jeden celek. Jednáni ukázala, že spolky pochopily volání po soustředění své větší pracovní těleso. Z jednání, zahájených před několika měsíci, která probíhala zcela zdárně, vyšla dohoda našeho Klubu, Klubu přátel Malé Strany, Klubu přátel starého Smíchova a Spolku pro postavení Emasu o splnutí, což schváleno i valnými schůzemi jmenovaných spolků. Organizačně rýsuje se splnutí tak, že v Klubu za starou Prahu budou vytvořeny odbory, které ponechají splnuvším spolkům možnost pracovat v rámci Klubu za starou Prahu na jejich speciálních problémech, také vlastně pracovní zaměření jednotlivých skupin budou koordinována. Není vyloučeno splnutí i dalších spolků, které z formálních důvodů nemohly říci dosud své konečné slovo.

Splnutí uvedených spolků s Klubem za starou Prahu znamená zvýšení pracovní náplně Klubu, který, i když se dosud staral o ochranu památek celé Prahy, bude moci ve speciálních případech prohloubit svou činnost, neboť bude podpořen znalostmi odborníků a vynikajících pracovníků jednotlivých spolků. A nelze pochybovat o tom, že se tato práce bude rozvíjet radostně, neboť všichni milujeme stejnou měrou naši Prahu a všichni snažíme se dáti k dispozici své síly pro krásnou výstavbu našeho celého města.

Práce, ke které se hlásíme, znamená ovšem

zvýšení její odpovědnosti. Klub, jak s radostí konstatujeme, přestává být v dnešní době soukromou společností a stává se, byť i zvolna, orgánem, jehož názor začíná mít váhu v lidové demokratické správě našeho města a začíná být zván na různé porady. Se strany lidové demokratické správy města je to počín zajisté správné, neboť Klub může vyjádřit, jako mluvčí orgán širokého členstva, majícího společný zájem na ochraně a zachování památek, skutečný hlas lidu, který je základem naší lidové demokracie.

Je to pro nás potěšitelným dokladem o uznání povlivé práce Klubu, ale i závazkem pro naši další práci, závazkem ve dvou směrech.

Vzhledem k vyvíjející se důvěře ve vážnou a promyšlenou práci Klubu musí Klub stále pečlivěji a pečlivěji zkoumati problémy ochrany památek, musí se stanoviska historického i uměleckého svůj názor přesně definovat a uplatnit na místech, kde historické i umělecké stanovisko bylo, nebo snad dosud z neznalosti věci je podceňováno a přezíráno.

Stejně velká je i odpovědnost vzhledem k členstvu. Trvající příliv nových členů je dokladem, jak velká část našich občanů se zajímá o historické a umělecké památky, o jejich ochranu a zachování. Naše hovory s návštěvníky naší jubilejní výstavy a našich přednášek jasně ukazují, že stejnou měrou zabývají se naši občané i o problémy budování Prahy nové. A tyto občané, naši členové, očekávají, že Klub najde cesty, aby v klidné a tvořivé spolupráci s lidové demokratickou správou města obhájil své názory a mínění.

Vstupuje tudíž Klub za starou Prahu do prvního roku své druhé padesátky nejen v nové formaci, ale i s novými závaznými úkoly. Padesát let práce a kladná kritika jeho činnosti při loňských oslavách jsou zárukami, že ani v budoucnu se Klub od svých dosavadních směrnic neodchýlí. Nepochybujeme, že podporován jednak stále stoupajícím počtem členstva, jednak pochopením práce Klubu se strany veřejných orgánů, splní Klub i nadále své poslání ke spokojenosti všech zúčastněných a že se i nadále zaslouží o zachování a vyzdvižení krás naší milované Prahy.

***) A. G. Mordvinov: Umělecké problémy sovětské architektury. Sovětská architektura, Praha 1951.

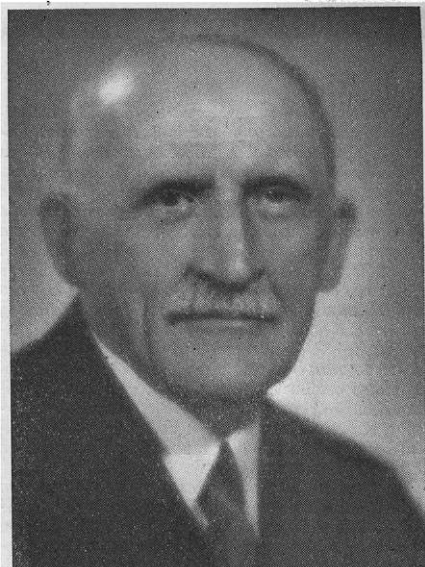
Dr Jan Emler (1877—1951).

Nad rovem našeho nejstaršího člena a jednoho ze zakladatelů Klubu přehlížíme dnes znovu s dojetím a úctou práci, kterou vykonal na poli kulturním a kterou od mládí děлил mezi odbornou činnost vědeckého bibliotekáře a mezi nadšené spolupracovníctví v obci ochránců památek historických a přírodních.

Rodinnou výchovou, cestami po cizině, znalostí cizích řečí a ušlechtilou povahou podílel se zvěcně na přednostech vyjmeněné měšťanské kultury 2. polovice XIX. století, svou činností bibliotekářskou vynikl nad řemeslné profesionální zástupce tohoto oboru, svým dílem ochránce památek patří mezi prvních několik osobností, které budou vždy předvojem dnešní cílevědomé, soustavné a všestranné památkové ochrany.

Zaujat od mládí nejvyššími kulturními zájmy, literaturou, uměním výtvarným i hudbou, byl získán při samém zrodu pražského památkového zápasu v letech devadesátých do kruhu prvních jeho prosebytů, účastnil se akcí Pražského klubu i jednotlivých podniků, vedených dr. L. Jeřábkem, Vil. Mrštíkem, V. Hladíkem a Jar. Kamperem, prožil heroické období prvních zápasů o celistvost Staroměstského náměstí a židovského ghetta, o rezervaci malostranskou a zrcadlo vltavské a v roce 1900 stál mezi zakladateli našeho Klubu.

Klub za starou Prahu byl pak navždy jeho tribunou, odkud vychovával, propagoval, varoval, kdykoliv hrozilo nebezpečí staré Praze, jejím organickému celku, jejím jednotlivým památkám a její přírodě. Byl od počátku až do své smrti členem domácí rady, nějaký čas jednatelem, přispěvatelem Věstníku, účastnil se první výstavy Prahy (1904) a všech společenských i výchovných podniků Klubu dáváje jim v službu své slovo i pero a později (1910-18) i vliv člena sboru obecních starších. Činnost v Klubu dala mu legitimaci pro členství v Památkovém sboru hl. m. Prahy i pro úřad čestného konservátora vídeňské Ústřední památkové komise v okresech mělnickém a roudnickém (1908-1918). Jen ten, kdo prožil vedle něho myšlenkový i strategický vývoj Klubu od počátku, ocení zásluhy Emlerovy o linii jeho činnosti, jeho houževnatost a stálost ve víře v konečné vítězství klubovních cílů a pochopí všeobecnou vážnost, již se těšila jeho osobnost u všech generací Klubem prošlých. Jeho odchodem uzavírá se půlstoleté období, v němž Klub vyzrál od ochotnického stadia teorie do vědecky podložené praxe a zařadil se mezi hlavní instituce dobrovolné ochrany památek. Jeho jméno bude vedle jména Jeřábkova a Guthova

vždy charakterisovat směr tohoto vývoje v hlavních zásadách teorie i praxe památkové péče v 1. polovici XX. století.

Jako stál dr. Emler při kolébce našeho Klubu, stejně se účastnil od založení Okrašlovacího a ochranného svazu v roce 1904 všech jeho akcí na ochranu české přírody. Dlouhá léta byl v jeho čele jako předseda, vytrvale usměrňoval a organizoval jeho akce jako odboj proti sobeckému vykořisťování přírody, nebo soupis starých sadů a stromů, přinášel popudy v cizině osvědčené a bojoval přednáškami i články ve svazovém časopise Krása našeho domova, pokračuje v programu, který mu dali ušlechtilý duch Fr. Táborského a jará bojovnost Urbana Jarníka.

Ale nevyčerpali bychom dostatečně kulturní činnost Emlerovu, kdybychom neuvedli aspoň jeho hlavní práce literární z historického oboru „Praha z doby rokoka“ (1907) a oba „Průvodce po Praze“ (1908 a 1912), na svou dobu nejlepší informace cizinci o pražských památkách. — Emlerově iniciativě věděli čestí čtenáři také za Zumanův překlad Dehiovy studie o ochraně památek (1907). Zajímavá je i dramatická scéna Rok 1795, kterou Emler napsal pro společenský večer Klubu v roce 1902. Z d. W i r t h

---

„Naši předkové upadali do chyb proto, že si nevšimli děl svých předchůdců anebo je bez sebemenší piety bořili. Chyb těch se chceme vystříhati. Sotva potřebuje bližší vysvětlení, že udržeti pietně dochovaná díla umělecká, opatrovatí jich okolí s ohledem na vzdálenost pozorovatele a ještě řada příkladných námětů poskytuje vелеcenný prostředek k obohacení vytváření uměleckého uličního prostoru.“

Otto Wagner: Moderní architektura 1895

Památkářství nedílnou součástí dnešního budování

Ing. Garol

Památkářství ve své prvotní fázi, která chránila staré hodnoty před ničivým náporem moderní, ryze užitek a funkčně zaměřené liberální doby, přechází vývojem do druhé fáze, jež vyzvedne jeho konstruktivní prvky a jeho velkou důležitost v plánování a budování nového životního cyklu socialistického státu. Ochrana památek byla dříve ochranou těch historických a uměleckých prvků, jednotek a celků, které měly téměř vždy zbytečně podlehnout zkáze pro módu modernizačních snah, jež se nahrazovaly díly malé hodnoty, nebo přímo obecně lidu nepřijatelými (moderní „krabice“ a pod.). Novodobé památkářství se stává naopak obecnou povinností celého našeho národa, všeho pracujícího lidu. Jak praví Romanov, „ochrana kulturních památek je věcí celonárodní úcty. K aktivní účasti na tomto díle musí být připoutány co nejširší vrstvy veřejnosti“.

Historická památka přestane být vytrženým a izolovaným dílem, jejíž hodnotu dovedl ocenit pouze odborník a zájemce, a stane se důležitým prvkem a součástí životního a pracovního prostředí pracujícího lidu, který „naváže prostřednictvím historických památek spojení s minulostí svého národa“ (Mordvinov) a naučí se „znát dědictví minulosti, aby nejlepší tendence mohly kriticky rozvíjeti a dávatí do služby naši socialistické éry“ (Žoltovskij), podle cenných Leninových slov: „Jen přesnou znalostí kultury, vytvořením lidstvem, jen jejím přepracováním, můžeme budovat proletářskou kulturu.“ Historické památky, obzvláště stavební, však nezůstávají pouze cenným souborem hodnot, z nichž se budou učit naši architekti a umělci schopnostem kolektivního tvoření, tvoření danému prostředím a prostorem a uvědomovat si potřebu hlubokého citění a pevné tvůrčí disciplíny, ale stanou se také „aktivními účastníky při utváření nových soudobých městských celků. Památky budou přejímány jako ztělesnění obvyklých národních tradic, které mají být zachyceny a rozvinuty v novém stavebnictví města“ (Lavrov). Architektonická díla minulosti nesmějí již být pojímána jako komunikační nebo stavební překážky, ale „musí se uchovávat pečlivě jako ozdoba a chloubka města, jehož krásu zdůrazňují“ (Mordvinov).

Pojem izolované, jednotlivé památky úplně vymizí, aby byl nahrazen pojmem kolektivním, neboť památka musí být udržena s celým svým prostředím a prostorem, ve kterém se vyvíjela. Vidíme na příkladech z mnoha našich měst, obzvláště velkoměst v čele s Prahou, že památka zbavená své podnože, svého prostředí, obklopená kapitalistickými budovami jiné hmoty, výšky, členění, rytmu, se ztrácí, její optická působivost mizí a stává se památkou v pravém slova smyslu, ubohou, ostrčenou. Spolu s Lavrovem musíme požadovat „slohové sladění nového zastavení s architekturou historických památek, jehož se dosáhne tím, že novým a opravovaným budovám

v sousedství památek jsou dány klidné, skromné formy“.

Tyto tři základní myšlenky, jež označují památku jako cenný poučný element progresivní historie, významnou součást nových urbanistických celků a

optickou dominantu prostoru a prostředí, budeme rozvíjet a zdůrazňovat při všech příležitostech a přesvědčovat zvláště činitele lidové správy, pokud nejsou uvědoměni a dosahují socialistického názoru na památku, aby se stali našimi aktivními spolupracovníky, aby se stali naším pomocníkem také pracující lid, neboť umělecké hodnoty sloužily sice jiným třídám, ale byly vytvořeny jediné tvůrčí genialitou prostého, vyloženého lidu, který se může těšit nyní jejich krásou.

Od úkolů statických, které se projeví v přesvědčování a zabraňování škodám, k nimž ještě stále dochází konservativní setrvačností a neinformovaností, přejdeme k aktivnímu provádění ochranného programu. Ideou bude útok, nikoli obrana.

Nepůjde jediné o „nejplnější odhalení cenných památníků architektury při obnově a rekonstrukci měst“ (Rubanenko), ale o historická města celá. Vláda vytvořila zřízením státních kulturních rezervací základní a nejdůležitější bázi, jejíž rozšiřování a zživotnění provádí ministerstvo školství, věd a umění spolu s ministerstvem stavebního průmyslu a státním úřadem plánovacím. V socialistickém státě však existují mimo vlastní plány také plány vstřícné, protiplány, na nichž velmi závisí správný průběh akcí. Jsme svědky toho, že některé městské rezervace jsou ve stavu klidu, neboť činitelé příslušných referátů z neuvědomělosti nebo neaktivnosti brzdí provádění vládní akce. Zde je úkolem památkářů, aby se stali pomocnou silou, která by uvědomováním dostala věci do proudu.

Důležitou úlohu bude také hrát při zhotovování odborných výzkumů a sestavování základních směrnic pro územní a zastavovací plány historických jader měst. Jest to otázka velice aktuální, neboť jak praví Mordvinov, „právě nyní musíme položit architektonicko-kompoziční základy růstu rekonstruovaných měst, jinak naše města budou nevyhnutelně ve svém základě znetvořena úským utilitarismem a schematismem a zbavena krásy“. Krása není již samostatná jako v kapitalismu, ale je důležitou součástí socialistického života, neboť její účinek se odráží také v pracovním procesu. „Na kráse měst má zájem jak stát, tak lid,“ praví Bunin, proto „není třeba se zanášet detailním zpracováváním plánu města, je třeba postavit jeho kostru, ale postavit ji teď, dokud není pozdě“.

Proto i v případě rezervací měst bude nutno bdít nad sestavováním územních a zastavovacích plánů, volat po zřízení Krajských urbanis-

tických pracovních (pro koordinaci problémů), přinášet pracovní popudy a zhodnocovat zpracované úseky.

Otázka přestavby historických jader nebude již pouhým vyloučením průběžné dopravy a obvinutím souvislým zeleným pásem, bude úplně novou akcí, která do detailů napravi křivdy liberalistického údobí 19. až 20. století, hěmje se řešení hmotovému, siluetě, řešení jednotlivých ulic, bloků i staveb. Odstraněním rušivých budov, jejich snížením a úpravou (ve smyslu zákona 280/50 a jeho prováděcích nařízení) dosáhne obnovy hodnot městské siluety a panoramatu, neboť „dokonale krásné jest pouze město, které tvoří jednotnou architektonickou kompozici, které má aktivní siluetu a jasně vynikající střed města (Bunin). „Krabíčovité budovy nemají právo zvedat se nad horizontem městských střech.“ Regulační řešení budou téměř úplně vyloučena, jak zdůrazňuje Rubaněnka: „Neobyčejně šetrně zacházíme s historicky ustálenými regulačními základy každého města.“ Architektonickému řešení uličních prostorů bude věnována

celistvá péče, protože „je nutné si uvědomit se vši jasností, že nejen architektonické řešení města jako celku, nýbrž i řešení ulice vyžaduje přísné disciplíny, bez níž ulice se nemůže stát celistvým harmonickým dílem architektonickým“ (Mordvinov). „Neméně důležitý význam má také správně odhadnutý poměr mezi šířkou ulice a výškou zastavění, který povede k obnovou původních výškových linií.

Také otázka řešení jednotlivých staveb bude zásadně revidována, protože „budova musí architektonicky a optičně zapadat do rámce obklopujících ji ostatních budov“ (Zoltovskij). „V celé naší tvůrčí práci musíme přistupovat s přímou diferenciací ke každému danému thematicu, ke každému městu, ke každé budově, neřešit ji podle nějakých šablon, nýbrž v přísné souvislosti s reálnými podmínkami místa, města, se zřetelem na skutečné reálné potřeby života“ (Mordvinov). Pracovní rozsah se takto velmi značně rozšíří, ale památková otázka se stane důležitou součástí plánování, urbanismu i stavebnictví.

Josef Füssel šedesátník (1891—1951).

Důležitou složkou památkové péče je řádná evidence památek, ať už jde o zpřístupnění archivních pramenů, nebo o inventarisaci a zobrazení i vyměření památek. Vzpomínajíc dnes šedesátin svého člena Josefa Füssela, uvědomujeme si, jak se zasloužil právě o tuto složku památkové péče, zejména o pomoc při bádání o mobilních památkách v pražských kostelích a o umělecké náplni pražských hřbitovů. V tomto oboru patří náš jubilar k nejzdatnějším autodidaktům, kteří se postavili po bok historikům umění a ochráncům památek. Prošel v mládí těžkou školou života jako zámečník, továrenský skladník a zednický přídavač, uplatnil se ve světové válce jako český legionář v ruské a ukrajinské armádě a teprve v roce 1920 splnila se mu dávnou touhou po využití vědomostí, jichž nabyl soukromým vzděláváním, když byl přijat do služeb pražské obce a zejména když byl v roce 1924 ustanoven inventárním a později i archivářem zádušního a hřbitovního úřadu. Zde spořádal do té doby desolátní stoletý archiv a věnoval se studiu pražského pohřebnictví, především historii malostranského hřbitova. A když byl v roce 1927 přidělen městské soupisné komisi zádušního kulturního majetku, zapracoval se i do inventarisace výrobků uměleckého řemesla, ja ve stálém kontaktu s ředitelem Městského musea Dr Antonínem Novotným a Národního musea Dr Karlem Guthem. Ve svém úředním postavení prospěl Josef Füssel vědeckému bádání podáváním informací ze zádušního archivu a pak vlastní literární práci o funerální plastice pražských hřbitovů ve Zprávách soupisné komise, v Obecním věstníku, ve Věstníku našeho klubu, v Malostranských novinách i jinde. Vedle těchto článků vypusla Füs-

selova správa zádušního archivu i podrobné zjištění hrobů vynikajících kulturních osobností na malostranském hřbitově i rodopisná data předků pražských obyvatelů. Proto rádi děkujeme dnes Josefu Füsselovi jako strážci historických a uměleckých památek pražských za jeho práci, již se postavil po bok Rudolfovi Hlubímkovi a J. Almerovi, pokud šlo o kostely a hřbitovy.

Z. W.

Ochrana památek a výtvarný prostor

Josef Mayer

Vztahem stavební památky k vnějšmu výtvarnému prostoru zabýval se po umělecko-historické stránce článek doc. dr. ing. Václava Mencla „Výtvarný vývoj našich měst“, otištěný v VIII. ročníku Zpráv památkové péče. Předmět tohoto článku a závěry z něj plynoucí, považujeme za tak důležité pro památkovou péči, že neváháme se k tomuto pojednání vrátit a aplikovat jej na současné i minulé pražské problémy památkové péče.

Pojednání doc. dr. ing. V. Mencla prokazuje, že v oboru architektury není jediným výsledkem výtvarného snažení pouhá hmotná památka se svým vnitřním prostorem, nýbrž, že výtvarný účín architektury umožňují v jejím působení též vztahy k vnějšmu prostoru. Tyto vztahy mezi hmotou architektonické památky a okolním prostorem jsou někdy kladné, někdy však záporné, což závisí na slohovém citění doby. Racionální, tektonicky pojatá architektura středověká nestará se převážně o vzájemný vztah jednotlivých forem mezi sebou a vytváří prostor, obklopující architekturu čistě s hlediska funkčního: ulici za účelem komunikace, tržiště jako prostor sloužící obchodu. Výtvarně pořádá toliko hmotu, ačkoliv i zde se projevují někdy snahy zapojit ji do prostoru města.

Barokní architektura představuje u nás onen druhý pól, kde tvořící architekt pořádá nejen hmotu samu, nýbrž využívá i vytváří okolní prostor, kde namísto abstraktních hodnot racionálních nastupují hodnoty smyslové, t. j. zrakové. Tyto závěry, vyvozené umělecko-historicky, znovu potvrzují památkářské zásady, které Klub za starou Prahu vždy hájil a hájí, totiž že nestačí chránit jen památku, nýbrž též její prostředí a okolí. Ověříme si, jak nedbání vztahů památky k prostoru oslabilo nebo zničilo výtvarnou působivost objektu.

Následky nešetřného zásahu do výtvarné kompozice, počítající s aktivním prostorem, počítáme dodnes bolestně v Karlově ulici v Praze I. Barokní doba přehodnotila zde středověký uliční prostor v opticky působící kontraposici Kaňkova portiku Vlašské kaple z r. 1715 a domu U zlaté studně s plastikami Jana O. Mayera z r. 1701. Hrubý zásah pozemkové spekulace na přelomu 19. a 20. století tuto kompozici prostorově rozbil náhlým rozšířením ulice a nabobtnáním hmoty jedné uliční stěny. Domy, které byly zbořeny, mezi nimi známý dům U modré štiky, neměly samy významných výtvarných kvalit, ale byly výtvarným předpokladem obou optických kulís, portiku Vlašské kaple i domu U zlaté studny, a jejich odbouráním byly prostorové vztahy barokní kompozice porušeny.

Druhým příkladem porušení výtvarné zhodnoceního prostoru bylo zboření Krenova domu, vytvářejícího uzavřený prostor pro Dienzenho-

ferovo průčelí kostela sv. Mikuláše. Není třeba zmiňovati se více o tomto případě, neboť soutěže na Staroměstskou radnici jasně dokazují, jak toto ochuzení výtvarné působivosti Dienzenhoferovy architektury je ještě dnes bolestně pocítováno.

Kostel sv. Ducha v Praze I je příkladem dokládajícím, kolik ztratí středověká památka porušením svých negativních prostorových vztahů. Isolace kostela a změna výškových poměrů okolního zastavění ochuzila jeho výtvarnou hodnotu značným způsobem.

Zbourání Štupartského domu, na jehož místě vyrostly vysoké činžáky, vyrovnávají uliční čáru do tvrdé přímky, poškodilo rovněž do značné míry dominantní postavení kostela sv. Jakuba. Tyto příklady porušení výtvarných kvalit stavební památky, jež nejsou zdaleka všechny, způsobené, aniž by byla dotčena památka sama, nás varují a vybízejí, abychom tím více si vážili umělecko-historických památek, kde dosud ještě nedošlo k narušení prostorových relací.

Nebude jistě třeba obětovati dopravním problémům Dienzenhoferovu kompozici bočního portálu sv. Tomáše a paláce Oettingenského s kontraposicí portálu Kounického paláce v Mostecké ulici, o níž se zmiňoval doc. dr. ing. V. Mencl dne 16. X. 1950 na své univerzitní přednášce o české architektuře 17. a 18. století, neboť doufáme, že se podaří malostranské dopravní potíže, pokud vůbec existují, vyřešiti jiným, méně bolestným způsobem. K. I. Dienzenhofer využil zde stávajících, až dosud funkčních prvků, totiž staršího portálu proti Josefské ulici, pocházejícího z přestavby kostela sv. Tomáše Janem Campionem de Bossi (1592 — druhé desetiletí 17. století) a bývalého Lobkovického domu, přestupujícího zcela středověce uliční čáru. K. I. Dienzenhofer zdůraznil zde starší portál Campionův tím, že jej orámoval monumentálně působící architekturou polosoupů, pilastrů a úseků kladí, jež má dovnitř prohnutou linii a vytvořil tak jímku, zachycující pohledově prostor nejen z Josefské ulice, ale i směrem od Malostranského náměstí čili do hlavního prostoru Menšího města. Poslední umožňuje Oettingenský palác, který vytváří zde boční kulisu k portálu, obrácenou k náměstí. Koncem 18. století na tuto kompozici navázal pak portál paláce Kounického v Mostecké ulici a rozšířil tak výtvarně aktivní prostor na celou Josefskou ulici.

Také nedojde jistě k tomu, aby byly zničeny ostatní prostorové kompozice barokní a působení středověkých dominant, neboť ze starých částí Prahy tvoří se památková rezervace, chránící všechny památky minulosti, které k nám hovoří o slavných dobách vzestupu i smutných časech poklesu našeho národa.

STRÍPKY

Martinický palác na Hradčanech

Po 31 letech vrací se Věstník KSP opět k Martinickému paláci. Sgrafita paláce jsou opět ohrožena. Celé plochy omítky, zdobené sgrafitem, jsou odpuclé a průčelí působí svou sešlostí velmi nepříznivě v prostoru tak úzce souvisejícím s pražským hradem.

A přece nejen umístění Martinického paláce v prostoru Hradčanského náměstí, které tvoří vstup k významným budovám Hradu, nýbrž i umělecko-historický význam paláce měly by býti podnětem k zvláštní péči o jeho vzhled a uchování významných renesančních sgrafit, zdobících jeho stěny.

Nechceme se zabývatí historií tohoto paláce (jeden z domů, stojící na jeho místě, patřil ve 14. st. kronikáří Beneši Krabicí z Veltmile), ani umělecko-historickým rozobrem jeho architektury a sgrafitové výzdoby. Chtěli bychom jen na něj znovu upozornit, aby byl zachován v co největší souvislosti stav jeho výzdoby, pocházející částečně z konce 16. st. a dílem z poč. st. 17. Odkrytím a zabezpečením dalších zdobených ploch omítky zvýšilo by jen jeho význam, neboť architektury, zdobené sgrafitovou figurální a rostlinnou výzdobou v takovém rozsahu jako zde dává tušit odpadá mladší omítka, nejsou v Praze tak hojné, aby se mohlo nečinně přihlížet, jak pomalu propadají zkáze.

Zde by bylo možno odnitit též technické chyby, které byly spáchány při konservaci sgrafit v Míčovně a Ungeltu.

Doufáme, že Martinický palác se dočká odkrytí a zabezpečení své sgrafitové výzdoby a není vyloučeno, že by i jeho nádvoří se dalo uvéstí vyloučením pozdějšího zdíva do stavu, v jakém se palác nacházel v době, kdy jeho majitel Jaroslav Bořita z Martinic vyletěl z okna pražského hradu.

M-r.

Kolo u Velkopřevorského mlýna na Čertovce

Na Čertovce, v XVI. stol. zvané Rožmberská strouha, nebo jen strouha nebo potok (to také v XV. stol.), v XIX. stol. rameno Vltavy a od 80. let Čertovka, bývaly tři mlýny; první Hut (čp. 449), v němž zemřel při moru r. 1520 jeho držitel proslulý jurista Viktorín Kornel ze Všehrd a jež truhlář Leipen před 30 lety zbytečně moderně přestavěl, ale část jižní, nedávno pohorělá, je starobylá a úpenlivě volá povolání činitele o vysvobození z dnešního, ostudného stavu; kolo je tu dosud zachováno a někdy se i točí; druhý byl mlýn Zlomkovský (čp. 469), který byl ve mlýnské funkci do r. 1610 a třetí památný mlýn Velkopřevorský, snad již z XII. stol., o němž přesněji víme z r. 1400 („molendinum“ proti domu feč. Fulda; arch. maltéz. Koplár). Je to na Velkopřevorském nám. dům čp. 489, který má k Čertovce dosud zachované mlýnské kolo, které se nikdy netočí, rozpadává se, je bez lednice a poskytuje obavy před úplným zničením. A přece toto kolo u budovy renesančního mlýna způsobuje v pohledu s Karlova mostu ladný pohled, jako idyllická zvláštnost téměř uprostřed Prahy. Velkopřevorský mlýn koupil r. 1526 s povolením převora maltéžského mlýnář Štěpán za 600 kop míš. (arch. maltéz. B. VI. 62) a odtud byl zván po staletí Štěpánský nebo Štěpanovský; r. 1597 však jej k nátlaku císaře dovolil velký převor prodati obci Menšího města, které jej přestavělo do dnešního tvaru; ovšem, již štít v české renesanci je na okrajích dnes úplně stlučen (arch. m. Pr. č. 132, 244). Po bělohorské bitvě bylo Menší město pro účast ve vzpouře treštáno konfiskací a r. 1625 německý převor Pavel ab Eleora zorganizoval vpád vojáků a fanatiků, kteří mlýn přepálili, čeládku spoutali, mlýnář uprchl, mlýna se zmocnil ve prospěch převorství (arch. maltéz., manuál 237), ale císař a soud městu statky vrátili a tak byl mlýn od r. 1628 pod jurisdikcí obce Malostranské až do r. 1711 jurisdikční spor znovu vzplál a císař. regentka Eleonora maltéžským vrátila mlýn. Kola mlýna se točila stejně, jurisdikce byly r. 1784 zrušeny, mlýnář si svobodně mlýn prodávali jeden druhému a posledně měl jej a má mlýnář Ot. Šebek. R. 1938 v mlýně hořelo, potom si jej pronajala společnost „Perut“, která vodní síly pře-

nášené kolem zužitkovávala, nyní má v něm skladiště „Kovomat“ a kolo je v klidu, drobí se. A proto „Klub za Starou Prahu“ písemně zakročil, aby bylo uvedeno v činnost, aby tento znak starobylého mlýna se nezničil, aby památka ožila, aby se pohledy tisíců přecházejících opět potěšily. C. M.

Hrobky v býv. kostele sv. Maří Magdaleny v Praze III

V nynějších chystaných stavebních úpravách tohoto býv. chrámu (Oujezd čp. 388) pomýšlí se také na to, ve stavěti do prostoru bývalé kolo některé místnosti (budou celý den temné) pro potřebu archivu ministerstva vnitra. Kostel byl dílem arch. Carattiho a de Capallioho z druhé polovice XVII. století, stavebníkem Václav Michna z Vacnova, kostel byl již po finančním pádu a smrti Michnova vysvěcen r. 1709. Za Josefa II. byl profeseční dům (čp. 2) po jesuitech přeměněn v zemský dům a k rozkazu císařova v něm sídlili prapor granátníků přestěhováni do tohoto kláštera a kostela dominikánů r. 1783 (arch. m. Prahy č. 954,263). Kostel potom během 8 dnů vystěhováni a dominikáni se z kláštera přestěhovali k sv. Jiří. R. 1784 vyšel gener. dekret, podle něhož se měly všechny kostelní hrobky v Praze vyšetřit za účasti děkana lékařské fakulty Mikana a kde jsou mrtvolvy ve vodě, hned vyjmouti a v obecních vozech v noci vyvézti na hřbitov do šachet (ibidem 391). Nejpočetnější bylo o tom jednání při kostele sv. Mikuláše. Tu bylo nařízeno 18. června 1780 mrtvolvy vápnem posypati a zazdití, přístě se smí pohřbívatí jen ve filiálních kostelích (ibid. č. 1528, 254); mrtvolvy byly vyváženy, některé sazedeny, hrobník si potom podal úřadu na 8 zl. Městský chirurg podal úřední zprávu, že mrtvolvy nepáchaly. U sv. Maří Magdaleny vykládli hrobky a podle gubernálního dekretu (ibid. č. 1532, 188) vyžadovalo to nákladu 9 zl. r., které měly být zaplacené ze sekvestrovaného jmění kláštera dominikánského. Tak pravděpodobně do hřbitovní šachty byly v noci převezeny pozůstatky Kryštofa (pohřben tu r. 1722). Kiliana Dienzenhofera (1751) a členů jejich rodin i Aichbaurů a Krusoborských, dále ze znanějších hrobky Luragů (ale nikoli Anselma), Valkounů z Adlaru, Hyzrů z Chodův a j. Kostelní budova byla stavebně vícekrát přeměněna. Kapitula již s částí kláštera prodala r. 1789 kupci Jakubu Schoffovi a ten r. 1792 c. k. poštovnímu úřadu, ten opět četnickému velitelství, které jí v l. 1851—1856 pronikavě přestavělo v kasárny, kostelní loď pobohřilo, kupoli dalo skleněný kryt. (D. zemské 360, 81—87). I po osvobození, když do budovy se nastěhoval archiv mlíst. vnitra, byly tu učiněny drobnější stavební změny. Je nyní otázka, zda-li při odstranění dřevěných lodí, byly nalezeny hrobky. Možná, že toliko zasuté; zkušenost z toho přibližně byla ze stavebních změn v býv. profesečním domě (šp. 2), když tu finanční správa před 15 lety si stavěla tresory pod býv. kostelkem sv. Václava. Tu nebyly již rakve s mrtvolami, v rumu byly různé růžice, drobné ozdoby, k otografování vábilo nás však zdívo, které bylo pozoruhodné a také jej otografované máme. C. M.

LITERATURA

Péče o památky v Polsku.

Vzápětí po souhrnných přehledech o památkové péči ve Francii, Itálii a Československu, o nichž bylo referováno ve Věstníku roč. XXV, 76, vyšel sešit 3.—4. roč. 1951 časopisu *Architektura, varšavského orgánu Svazu architektů republiky polské* s bohatým obsahem, cele věnovaným ochraně stavebních památek *jak již organizuje* Hlavní úřad konservátorský i Městský úřad kons. ve Varšavě.

V čele dvoještitu podává Zofie Chojnacká zprávu o výstavě a o ochraně kulturních památek v Polsku za posledních pět let, uspořádané v Národním muzeu, která v obrazech, plánech, modelech i lapidárních tezech vyložila pojem památky a podala stručný historický přehled vývoje polské architektury, přehled organizace památkové péče a obsáhlu dokumentaci k jednotlivým tematům této péče (inventarizace, výzkum, projektová-

ni a provádění architektonická, technika conservační pro všechny obory výt. umění). Další články rozvedějí potom širě a konkrétně o t a z k y v stavov jen nadhozené: vědecké výlety předrománských a románských památek stavebních v Polsku — problémy vybudování zničených měst — obnovu jednotlivých staveb — architektonické projekční ateliery a státní conservační ateliery pro všechny obory umělecké — o technických problémech při conservační architektuře — kursy pro školení řemeslníků a dělníků zapojených v conservační ve všech řemeslných oborech — inventarisační práce studentů techniky — sjezd krajských conservačních ve Varšavě a Krakově 1951. V textu i 99 ilustracích je sneseno neobyčejně množství konkrétních dat a široce jsou vyličené zdatné výsledky i nezdaty a nesnadné conservační práce v Polsku.

*) Naše čtenáře jistě zaujme několik údajů o památkové péči polské pro srovnání s našimi poměry. Památkový zákon polský je z 6. března 1928, úřední organizaci památkové služby j ustanovil zákon z 20. března 1950 (první stoličce národní rada vojvodská s conservačním jako odborným poradcem druhé stoličce, Hlavní úřad ochrany památek). Při ministerstvu kultury a umění jsou zřízeny státní výzkumné a pokusné ateliery conservační pro všechny uměl. obory, všestranně vybavené technicky pro práce buď ovatelské i školení dorostu. Provádění conservačních prací technických a řemeslných na stavebních památkách slouží ústřední conservační podnik (KAM) při ministerstvu stavebnictví měst a st. děl spolu s okresními řádskami. Z. W.

Zprávy památkové péče ročník X.

Zprávy památkové péče ukončily právě svůj desátý ročník, který měl, právě tak jako předchozí ročníky, velmi dobrou obsahovou úroveň. Rovněž i úprava tohoto časopisu, tisklého na křídovém papíře a opatřeného velkým počtem dokumentárních fotografií, byla bezvadná.

Zprávy přinesly v tomto ročníku řadu monografických článků, zaměřených převážně umělecko-historicky, z nichž nejvíce pozornosti zaslouží morfologická studie doc. dr. ing. Václava Mencla „Románské a gotické hlavice jako prostředek k datování české architektury“. Význam této studie je především v snesení bohatého fotografického materiálu, na jehož základě pak autor podrobně sleduje vývoj architektonických středověkých článků a jejich ornamentiky. Obrazový materiál je doloženem toho, jak fotografie, podřízené vědeckým záměram, dovede ujasnit a oživit text.

Další významnou částí obsahu Zpráv je článek ing. Viléma Lorence „Zámek v Horně“, přínášející výtěžky ze zpracování archivních spisů. Dr ing. Lorenc snesl v tomto článku údaje, týkající se nejen autorství a datování horněského zámku, nýbrž rekonstruoval též postup stavby v její jedné části, a to v letech 1713—20, i technicko-historicky a sociologicky.

Po jednom čísle bylo věnováno výhradně 3 městům, z nichž se vytvářejí památkové rezervace, a to Prachaticům, Jihlavě a Táboru. Byly v nich otištěny monografie o historickém, stavebním a uměleckém vývoji těchto měst. Zbyvajících čísla časopisu byla zaplněna články o hradebním opevnění našich měst, o gotickém a renesančním domě z již. Čech a Moravy, o kostele sv. Michala v Praze I a jeho stavebním vývoji do poloviny 18. stol., o chodském domě a drobnými zprávami. Užitéčnou byla příloha s judikaturov, souvisící s památkovou péčí.

Jak již bylo řečeno, obsahová úroveň byla velmi dobrá, to však nemění nic na kritickém zjištění, že Zprávy památkové péče nespílnily svůj úkol, daný jim již samotným názvem. Články a pojednání ze Zprávých vweřejněné byly převážně zaměřeny umělecko-historicky a ani

jeden z nich nebyl věnován vlastním problémům památkové péče. Rovněž ve Zprávách o literatuře nečetli jsme nic o literatuře zahraniční, zbyvajících se památkovou péčí.

Nelze upřít, že památková péče potřebuje znát výsledky umělecko-historického bádání, aby mohla klasifikovat památky a starat se o jejich zachování takovým způsobem, aby nepřestaly být dokladem doby, v níž vznikly, avšak památková péče potřebuje se též zabývat vlastními problémy metody a techniky ochrany památek. A tyto problémy zde jsou, o tom svědčí 9.—10. číslo IX. ročníku Architektury ČSR, věnované výhradně ochraně památek.

Chceme-li znát příčiny, proč Zprávy se staly časopisem v letošním ročníku už výhradně umělecko-historickým (v předchozích poválečných ročnících se aspoň čásem objevil v nich článek toho druhu, jako ing. D. Menclové „Restaureace hradu Karlštejna“, tu si musíme uvědomit, že historikové umění nemají možnost publikovat své drobnější práce, neboť jediný časopis, věnovaný výhradně dějinám umění, Památky (historie) nestáčí svým rozsahem a vlastně již od r. 1949 nevyšel. Ročenky Kruhu pro pěstování dějů umění vycházejí rovněž nepravidelně.

Přiznaky tohoto nedostatku, projevující se v obsahu zpráv památkové péče, by měly být upozorněním, aby dějinám umění byl věnován další časopis většího rozsahu, než jsou Památky nebo aspoň aby časopis tak významné tradice, Památky archeologické se stal skutečným periodikem. M—k.

Nové vydání Plickovy „Praha“.

Při recenzi nového vydání Plickovy knihy o Praze bychom se chtěli zamyslet nad významem fotografie jako mechanického prostředku k zachycování uměleckých krás staré Prahy. Jsou mnozí, kteří by chtěli fotografií upřít umělecký charakter, odvolávajíce se na mechanický postup fotografy práce. Zapomínají při tom na to, že proces fotografování za účelem uměleckých obrazů prochází téměř stejnými stadii, jako třeba práce grafika nebo filmového operátora. Rozhodující nejsou výrazové prostředky, ale konečný výsledek, t. j. do jaké míry je fotografie uměleckým dílem, či nikoliv. A že může být vynikajícím uměleckým dílem, je-li pěstována rukou zrůcnou, rozumějí dokonce svému řemeslu a člověkem umělecky i historicky citlivým, to ukazuje příklad Plickův.

Je již téměř „omletou“ zásadou, že historická památka nepísobí jen svou vlastní individualitou, ale že je závislá na svém okolí. To máže její uměleckou hodnotu povznášet nebo snižovat. Proto i okolí památky je důležitým a mnohdy i rozhodujícím činitelem při estetickém vnímání stavebních pamětihodností. A dále. Nezáleží opět jen na okolí, ale také okolnostech, době, počasí, ročním období, povětrnostních vlivech atd. Jinak vypadá třeba Vrthovská zahrada na jaře a jinak v zimě. A všechny tyto — okolnosti — neodlučitelně od dojmového výsledku památky, nám neomylně zamnamenává fotografie.

Teprve při prohlídce Plickovy knihy si dokonale uvědomíme, jak je Praha se k u t e č n ě krásná a jak málo ji ještě známe. Nemůžeme než v duchu, a tímto i písemně, autoru poděkovat, že kůl lůsky ku Praze, kterou právě máš fotografovat v posledních letech, zvláště za okupace, věrně udržoval a prohluboval, i dnes, kdy její význam neustále stoupá, sřeží a dále rozvíjí. Jsou to fotografové, jimž patří zásluha za pochycení zájmu nejširší veřejnosti o Prahu, a především její starou část. Ať se jmenují Plicka, Lukás, Illek, Paul, Doležal nebo jinak, všem jsme zavázáni díky. Věřme, že úcta k jejich práci vzerste zvláště u příští generaci, které, svědkové nové Prahy, se s hrstí i láskou zahledí na Prahu starou, kterou mi pomáháme zachovávat. —8F—

ZA STAROU PRAHU

VĚSTNÍK PRO OCHRANU PAMÁTEK

ROČNÍK XXVI.

V PRAZE, 1. ŘÍJNA 1951

ČÍSLO 2.

Cyril Merhout — 1881—1951

Milý pane Merhoute,

13. září jste se dožil ve zdraví a dobré náladě sedmdesátí let. Přišli Vaši přátelé a známí, aby Vám blahopřáli. Byli to ti, kteří Vás znají již dávno, kteří byli svědky Vaší poctivé a pilné práce. Dnes Vám a o Vás píše ten, jenž patří mezi nejmladší. Vydal se také na dráhu uměleckého historika a našel-li si vzor, pak Vy, svými znalostmi kulturně-historickými mu jste dobrým příkladem. A myslím, že nemluvíím pouze za sebe. Toho bych nechtěl. Mým úmyslem je vzpomenout na Vás jako příslušník mladé generace, která vstoupila do života po druhé světové válce.

Má každodenní cesta do školy a domů vedla uličkami Malé Strany a chodíval jsem tudy i tenkrát, znamenalo-li to zacházku. Brzy vystřídal laické okouzlení odborným zájmem. Dostal jsem do ruky studii o „Ostrově Kampá“ a o „Domu mosteckých věží“. Když jsem se dozvěděl, že píšete do novin, bylo mi doma často vytýkáno, proč každé takové číslo obhospodařuji nůžkami, než si je mohli přečíst také ostatní. A vždy, když jsem se sháněl po nějaké informaci, týkající se Menšího města, narazil jsem na Vaše jméno.

Největší radost mi způsobila Vaše knížka o Malé Straně, vydaná jako součást monografie „Stará Praha“. Tam jsem to našel všechno pohromadě, hezky utříděné, v přehledu a s obrázky. V té době jsem již byl pevně rozhodnut o svém budoucím povolání a domníval jsem se, že i Vy jste uměleckým historikem. Pak jsem však poznal, že Vaše oblast je širší, že zabírá všechna pole historie. Pomalu jsem se dovídal o Vaši minulé i současné práci. Probdál jste historii Jenštejna, Okoře a Hostivaře. Vašemu zájmu se těšilo letní sídlo krále Václava IV., hrádek Kunratic u Prahy. Studii „Děti českých králů“ jste podal duchaplný příspěvek k historické biografii. Památky archeologické a zvláště náš Věstník se staly místy, kde jste otiskoval výtěžky svých pečlivých dějzpytných prací, informoval i burcoval vždy, když někdo ohrožoval naši starou Prahu. Vaši činnosti organizační by bylo zapotřebí věnovat zvláštní kapitolu. R. 1918 jste vstoupil do služeb ministerstva školství a pro své znalosti a schopnosti jste se stal zakrátko přednostou památkového oddělení a nakonec jste byl jmenován přednostou Památkového úřadu. Tu dosáhla Vaše práce historická a ochranná svého největšího rozvinutí a naplnění. Ve smyslu názorů i zásad

svých učitelů Z. Wintra, V. V. Tomka a A. Denise jste našel v historii smysl svého života.

To vše mi ukazovalo, jak krásné, ale i namáhavé a odpovědné je povolání dějepisce a historika umění zvláště, chápe-li je tak, jak se projevuje v práci Vaší.

Konečně se mi podařilo seznámit se s Vámi osobně. Můj zájem a studium mne zavedly do Klubu za starou Prahu. Sedávám teď na schůzích domácí rady proti Vám. Každou středu slyším a vidím, jak podnětně zasahujete do klubovního jednání, jak podáváte návrhy a jste první, kdo nebojálně vystupuje proti všemu, čím je ohrožována stará Praha. Nelze než obdivovat se Vaší pohotovosti i znalostem, s jakými dovedete vysvětlit historii každé památky. Poznávám, že být dobrým historikem umění znamená především milovat historii a umění.

Je Vám více než třikrát tolik let, co mně. Slyšel jste slova gratulace od těch, kdož jsou Vám blízcí věkem i vykonanou prací. Teď k Vám přišel někdo, kdo měl za nejmladší generaci říci to, co již přes padesát let říkají o Vás starší. Článek o Vašem jubileu se svou formou změnil v otevřený dopis poněkud subjektivního rázu. Budu tedy ještě osobnější. Kež bych Vám mohl takový dopis psát ještě za dvacet let. Jeden z mladých.

Malostranská komunikace

Bohumil Hypšman

V době oslabené frekvence nákladní následkem soustředování podniků, zdá se snad diskuse o této tak nepopulární komunikaci předčasná, jest však chvíle, kdy lze otázku v klidu a bez pobouření veřejného mínění řešit. Příležitost dal plánovací referát, který objednal studii o co možno šetrném vedení této komunikace, která je pojata do krátkodobého plánu. Protože zde jest ministerstvem potvrzený plán, zpracovaný architektem J. Gočárem r. 1937, bylo v době objednávky možno bez nového řízení započítí s jejím uskutečňováním. Minění reservační komise, že obtíž spočívá především ve vedení kolejové dráhy sítí malostranských uliček jest výstižné, ale jest potřeba zajistit se pro případ, že by si budoucnost komunikaci přece vynutila.

Od osmdesátých let — ještě za staročechů — počítalo se s přivedením komunikačního proudu alespoň na Malostranské náměstí, pročez zaskupen sešlý dům „U zlatého klíče“ a zbořen. Rozvrat jižní strany náměstí tím vzniklý pobouřil veřejné mínění, takže soutěž vyřazená 1896 doporučila opětne uzavření s podjezdy dopravu do náměstí přivádějícími. Opak sledovala však městská rada zbořením sousedního domu Hrachovského r. 1904 a zemský výbor, který po slyšení znalců profesorů J. Fanty a J. Kotěry, rozhodl pro rozšíření Karmelitské ulice a proti podjezdům směřujícím do středu náměstí. — Ulice ovšem míří na městskou podnož pod chrámem Mikulášským, o níž tehdy platilo ještě mínění, že jest trvale neudržitelná. Potvrzený plán byl roku 1914 uskutečněn.

Dopravní proud, do středu města zavedený, hledá si od té doby východ v protějším rohu náměstí. Zde však jsou dvě soutěsky: hned na začátku, kde ústí dvě k sobě kolmé ulice a zúžení podél Tomášského kostela. Prvému poněkud, alespoň pro bezpečí chodců, ulevilo loubí otevřené v bývalé radnici. Pro uvolnění druhé soutěsky měl se zbořit palác Öttingenský, barokový toklot z doby K. I. Dienzenhofera, který jest zároveň nepostradatelný co strana prostoru před kostelem sv. Josefa, a jehož zničení by zároveň zničilo Malostranské prostředí na nejdůležitějším místě. Toto ničení by však neodpomohlo kritickému vústění dvou ulic, takže by zde hrozila další nemyslitelná zkáza! Odpomoc prodáváním paláce zůstává nedostatečná, protože i nadále jest jen jednokolejná trať možná a nákladní auta ocesávají stěny i strop podjezdu.

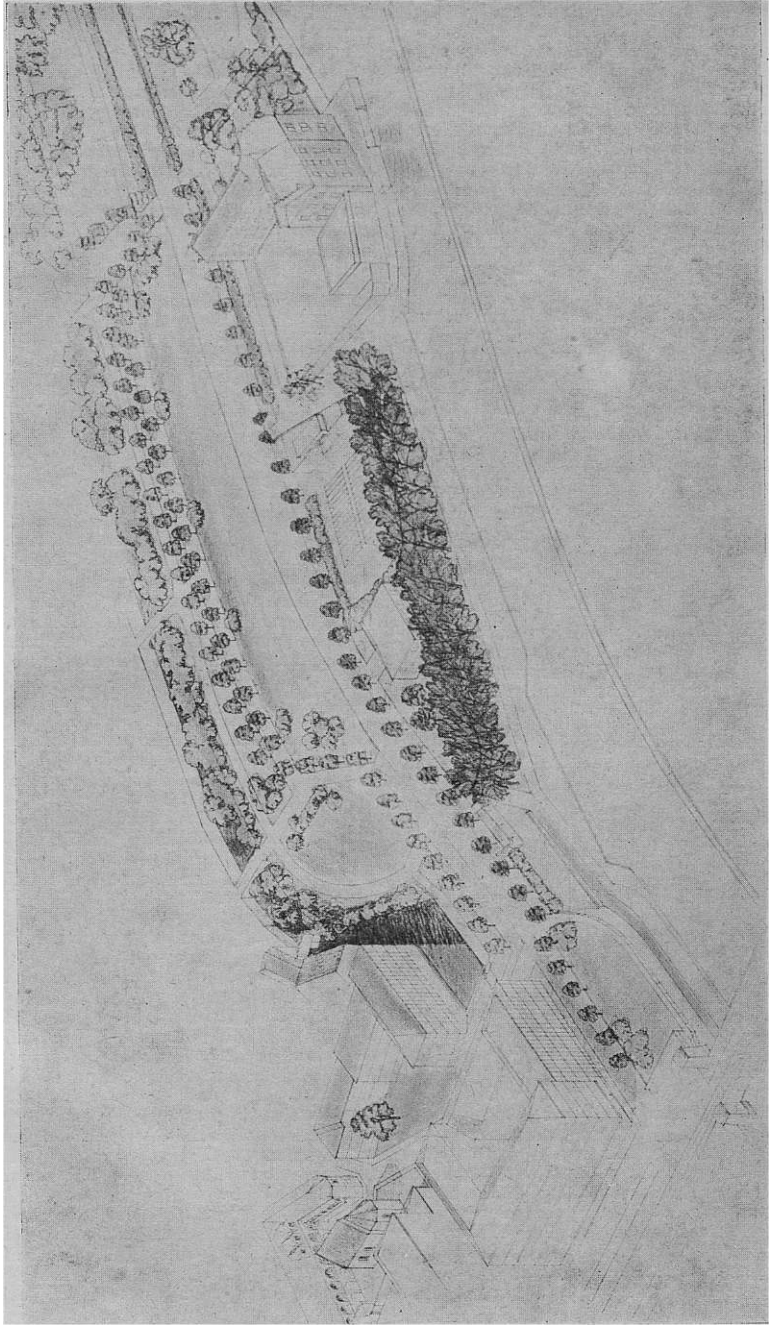
Dopravní podnik hlavního města Prahy zřejmě pochopí změnu nastalou a nebude poslední, který by se stavěl proti památkosti Malé Strany a odstraní závadné vedení i vozidla. Mohou-li křížovky jako před Operou v Paříži či Picadilly v Londýně se obejít bez kolejí a trolejových drátů, mohou-li předměstí obsluhovat autobusy, pak musí dopravní inženýři nalézt jiné řešení nežli dnešní Malou Stranu ustavičně ohrožující. Odkaz na budoucí podzemní dráhu

není vážný, když dosud žádná trať tudy ani nebyla projektována. Podzemní dráha je odpomoc ve zbytných městech, kdežto v Praze při řízeném usídlování obyvatelstva blíže decentralizovaných pracovišť k takovým poměrům ani dojíti nesmí! Omezené vzrůstání pražského obyvatelstva bylo ostatně již za kapitalistického hospodářství plánováno.

Vyvedení dopravy ven z náměstí nebylo původně také požadavkem průběžné dopravy od jihu k severu, neboť v době prolomení „Klíčovic“ nebylo ještě podletenské silnice a za Bruskou branou nebylo osídlení, které by stálo za řeč. Také K. Chotek neměl na mysl ochranu Malé Strany, když provedl obchvat po obvodu glacis od Bělohorské silnice k převozu na Benátky; spíše chtěl spojit obě poloviny království, aniž je nutno projíždět obtížným pražským terénem. Vyhnout se pronikání uličkami Malé Strany a v mírnějším spádu měla však také tehdejší studie cesty po Petřinské východní straně, přivádějící směr od západu až na Nové aleje (Národní třídu) a lze na ni nazírat jako na neuvědomělé se vyhýbání památkosti Malé Strany. Směr od Smíchova neměl tehdy nežli tendenci do středu města, kdežto dnešní směr odtud a od Vinohrad po Jiráskově mostě přicházející mají značnou tendenci k západním čtvrtím a směr od Smíchova jde též napříč Malou Stranou k severu. Je ovšem možno vyhnutí se Malé Straně ve větším oblouku napojením na Clam-Martincovu třídu, kterýmž spojem lze obsloužit západ, sever i východ bez doteku centra. Takové spojení vyžádalo by si, mělo-li by být bez ztraceného spádu, novou cestu za klášterem sv. Gabriela, zahradami vil ve Svědské ulici, serpentinou k tunelu a tímto o spádu asi 5%, s podejitím Bělohorské do Clam-Martincovy třídy. Podobné vedení po jižní straně Petřina bylo vyzkoušeno v soutěži 1937. Ale i pak zůstane potřeba cesty ze středu Malé Strany ven k severu a severozápadu a kratší cesta transversální.

Historie Petřinské komunikace do soutěže roku 1926, kdy nebylo námitek, se změnila, když porota doporučila, proti původnímu stanovisku trasy přímé, mírnější stoupání, kterému padala za obět Seminářská zahrada pro potřebné dva zákruty. Když později obnoven byl přímý směr bez zákrutů a procházející se obecenstvo bylo naprosto odděleno od vozové dopravy v širce silnice bez chodníků a co nejužší, nepodařilo se zvrátit již hitové odmítavé veřejné mínění vyvinuvší se z vedení dvěma zákruty a zničení Seminářské zahrady. Ani poukaz na to, že sad sám nemůže se obejít bez sjízděné cesty a upozorňování, že cesta křížová od schodů k vrcholu již takovou širku má, citově zaujetí nezmožilo.

Kdyby dnes měly se obnovit snahy po vedení na straně obrácené k Praze, neobešla by se přijatelná trať bez tunelů: od vchodu do Kinské zahrady, který jedině může sloužit vnitřnímu

město, Smíchovu i Vinohradům bylo by potřeba vedení trati v tunelu až za lanovou dráhu, aby nebyly poškozeny Hladová zeď a Nebozízek, druhý trati byl by třeba k proniku ze Seminářské do Lobkovické a třetí k nástupu až na Bělohorskou třídu, protože nejen trať strahovskou zahradou na Pohořelec je škodlivá, nýbrž že východ z Pohořelce je u kasáren velmi zužen. Protože ty části trati, které nejsou vedeny tunely, lze vésti bez každého viditelného styku pod terasami procházkovými, dostaly by petřínské sady pro jejich vzrostlou plochu čím dál nevyhnutelnější páteř spojovou. Vyjma této může ostatní služby splnit i spojení k západu vedením po jižní straně.

Třetí komunikace s vybudováním nábreží spojená je naprosto nepřijatelná, protože by nenapravitelně poškodila hradečanské panoráma. — Návrh nábrežního vedení schválen byl 1893 a trval do 1935, kdy přijala a generálně stanovila státní regulační komise vedení náhradní komunikace za nábrežní opodál pobřeží, jak to doporučoval Klub za Starou Prahu od počátku své existence. Snahy po vedení nábrežním byly logickým důsledkem toho, že pražská nábreží přeorientovala veškerou dopravu. Jejich zákazonosné vítězství zaplatilo životem několik pražských čtvrtí: Podskalí, Židovské město a Petrská čtvrt', slukly průmyslu pobřežního, řady miliónů svá ramena do hladiny vztahující a obrazy Starého i Nového Města. Jediný kladný výsledek nábrežního shrnutí frekvence byl ten, že nedošlo k provrtání především Starého Města, jež by jinak se bylo dostavilo. Důsledky systému nábrežních dopravních sběračů jeví se i v tlaku na proniknutí Malou Stranou. Po průlomu u Klíčů následovala podletenská silnice, snahy o prolomení Ottingenského paláce do Letenské ulice a nyní se buduje svedení čtyřproudové dopravy od mostu Svermova (Stefánikova) na Podletenskou silnici (Jarošovo nábreží).

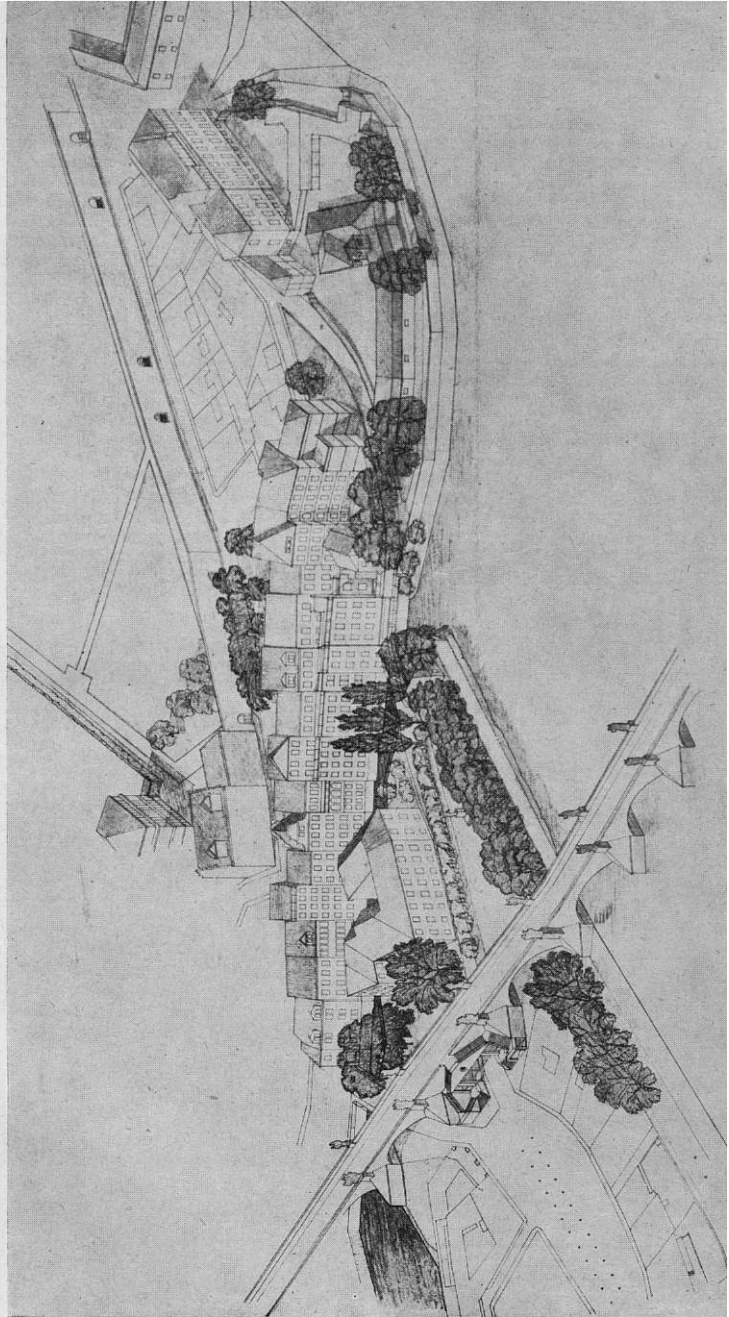
Přeměna orientace východozápadní na dnešní směr jihoseverní provádí se od poloviny 19. století, začala zbudováním Masarykova nábreží za K. Chotka bez takového úmyslu, neboť prvé nábreží bylo spíše procházkovou terasou nežli komunikací, nemajíc jasného pokračování ani k severu ani k jihu! Pohodlná cesta prostorami řece urvanými převládla též pro útvar pražského terénu: údolí vytvořená vodotoky k Vltavě spěchajícími, která na břehu mají přirozené sběžiště, směřují kolmo k Vltavě.

Důsledek vývoje dopravních směrů všude jinde provedený skončil úředním schválením Gočárova projektu generálního plánu státní regulační komise. Protože však toto zpracování poskytuje opravdu příležitost k námitkám, vyvolalo odpor časopisy dlouho živý, rázu citového, ale kritické pojednání odborné se neuplatnilo, neboť pokusy o ně byly provázeny i návrhy zároveň propagovanými, které nahrazovaly vady Gočárova zpracování vadami jinými, někdy nepřijatelnějšími. Tak na příklad vytknuté vedení středem náměstí na Kampě zaměnilo vyvedením dopravy na břeh právě u Karlova mostu, kde

jest nejvíce na očích a kde nejnázne by vedla k nábrežním zdem. Vyvolávají příznak našel již svého obhájece navrhujiícího nízké nábreží. Rozpaky tehdy vzniklé ilustruje sdostatek okolnost, že návrh uveřejnily čelné Národní listy. Po vzájemné přestávce konstatoval architekt Dr B. Kozák ve Svobodném zítřku 1946, že „nepopiratelnou potřebu třeba ukojit při nejmenších ztrátách památkových a pohledových, aby toto provedla naše doba co možno bez bolesti, způsobem kulturním, hodným současného stavu urbanismu a za případnou ztrátu dala novou hodnotu cennou a trvalou.“

Projekt stavoprojektu (vypracoval B. Hypšman). Proti dosud navrhovanému směru cesty do ulice Zborovské, vyvádí se cesta na smíchovské nábreží z toho důvodu, že nábreží vede bez křížovatek, kdežto Zborovská je křížena za každým blokem. Věže tak i pod mosty Jiráskovým a Palackého daleko do kraje. Křížení s mostem Legií je oddáleno a jest pro obě příjezdové strany přehledné, kdežto při zavedení cesty do Zborovské třídy docílí toho schválený objekt odsunutím, t. j. zbouráním bloku pro směr od západu od Újezda (čp. 550/III). Vedení po nábreží předpokládá se za zeleným pruhem podél snížené nábrežní zdi. Odsunutí přestavbou Jechenthálových domů má za účel i odstranit tento poliček světoznámému panoramatu.

S přestavením bloku počítá rovněž potvrzený plán proponující zde místo činžovního bloku veřejnou budovu kolmo k Vltavě položenou. Hřích proti panoramatu spáchán byl započítím smíchovské parcelantské výstavby, takže tím vznikla do obrazu od osy mostu na sever krychlová hmota bloku naprosto nepatřičná do nízkého malostranského zastavění. Takové řady bloků měly podle plánu regulačního z r. 1893 zakrytí panoráma po celém pobřeží až k lávce. Snížené a odsunuté domy Jechenthálovy za pobřežní zelení zapadnou do hladiny malostranského zastavění hmotově i výškově a připraví přiměřené řešení pro kostel sv. Jana Kř. „Na prádle“, jakož i prostorové řešení, začínající Certovky. Dosavadní zavedení do ulice Zborovské překračující Certovku dvěma mosty, přemáhající vzestup úrovně v blízkosti kostela, dělo se na útraty jeho blízkého okolí, které se tím ocitalo v prohlubni. Přitom začátek ramen zůstával zcela náhodný a nevklíněný. Navržená úprava basinem s čelní souběžnou se břehem budovou odrážející se na hladině je přiměřeným začátkem „pražských Benátek“ a úpravy sady. Ta sahající až k domku Dobrovského řešena jest nikoli jako plocha protknutá silnicí a jí rozrušená, nýbrž prostorově rámována stromovým procházky lemujiícím. Řešení náhodné není přiměřené ani prostředí architektonických malostranských zahrad, ani neodpovídá potenci doby a její lávce k Malé Straně. Chodníky provázejí cestu nejvýše po jediné straně, aby odpadlo provoz rušící přecházení. Odkolkova zahrada, do nedávna soukromá, udržující zahradní vkus devatenáctého století, se v této funkci obnovuje i snížením na původní úroveň, neboť jinak její

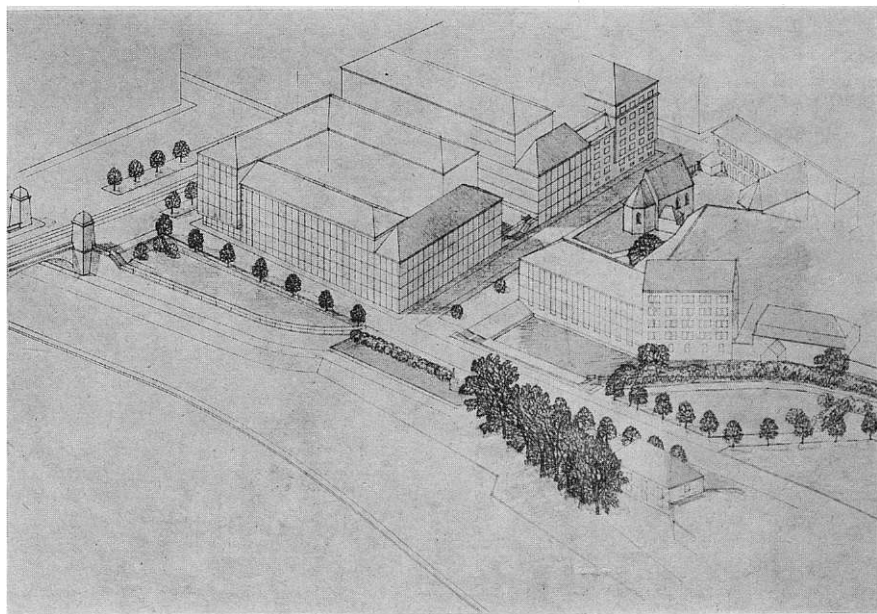

plocha představuje jen bezvýznamný kout veřejného sadu daleko rozsáhlejšího.

Cesta vlastní Malou Stranou prochází středem plácku, jehož charakteristická náplň keramickým trhem zmizela; zde se rozdvouje na jednosměrný proud do Lužické a na novou ulici pro druhý směr vyhrazenou, zaústěnou do ulice Cihelné. To je děje rozevřením obou spodních ramen schodiště Kranerova, která se přímýkají ke špičatým hlavám mostních pilířů a zase otvírají mostní oblouk. Jednomu vozidlu postačí dnešní konečná soutěska, ale není námitek ji rozšířití loubím a doplnití dům čp. 84/III i na odbouraném místě domu 85. Vvedení nové ulice předpokládá můstek přes Čertovku, tvarově přílehající k terasám „pražských Benátek“; výstup na úroveň Cihelné ulice, při čemž se navrhuje, aby se tak stalo na útraty staršího Hergetova domu čp. 102/III, který symetrickým tvarem zastržení porušil v devatenáctém století popředí panoramatu, nikoliv na útraty hospodářských budov domu čp. 548/III, které jsou obrazovou součástí novodobou stavbou těžko nahraditelnou! Pro odlehčení Lužické ulice navrženo vynechat po straně zdi zahrady anglických panen chodník, aby se rozšířila jízdní dráha. Chodník ten je v návrhu přeložen do zahrady, jejíž část mimo onu budovami sevřenou návrh odděluje průhledným plotem a otvírá obecnstvu procházejícímu podél zdi i obecn-

stvu přecházejícímu do ulice Letenské a do zahrady Valdštejnské.

Uspořádání dopravy Malou stranou bylo vždy kritické. Před regulací A. Balšánka r. 1908 měla se zbořit četnická kasárna (kostel Maří Magdaleny, aby se usnadnil provoz ulici Karmelitskou, r. 1938 zřízenou v něm loubí, ale dodnes jízdní dráha o zbytečný chodník nerozšířena; průlom u Klíču proveden z důvodů dopravy a další pokračování neuspokojuje, postačilo by však pro provoz místní. Nebezpečí hrozí od průjezdné dopravy, jejíž možnosti se nejnověji ještě zdokonalily shybku od mostu Švermova na silnici Pod Letnou. Malostranská cesta jest navržena místo původní trasy nábřežní, ač zavedení do Zborovské jest současné na předmostí snadno proveditelné a přehledné. Rozhodující pro Malou stranu jest odstranit kolejovou dráhu. Autobusová trať po Karlově mostě v krátkodobém plánu zamýšlená může k tomu vésti, jestliže nebude končit na náměstí, nýbrž bude pokračovati k jihu a druhou větví k severu. Severní větev bylo by možno prodloužit do Bubeneč, kam elektriku nelze vést a jižní větev by mohla pokračovat Jiráskovým mostem na Vinohrady, nahrazující tak trať 2. Trať 7 by nahradil bubenečský autobus účelněji a průběžná trať 12 mohla by procházet novou cestou po Kampě, kdyby ani po odvedení průběžného provozu cesta středem kolem Tomáše nepostačovala.

Sochy Vrtbovské zahrady opraveny

VLADIMÍR PÍŠA

V polovině září t. r. dokončil mladý akademický sochař mistr Miroslav Zentner ze školy profesora Wagnera opravu plastik Vrtbovské zahrady v Praze III, v Karmelitské ulici č. 25.

Tyto plastiky jsou dílem školy našeho velkého barokního sochaře Matyáše Brauna z doby okolo roku 1720, z nichž některé svými liniemi a proporcemi ukazují na to, že i slavný mistr má na konečné úpravě svou vlastní práci nemalý podíl.

Mladý sochař Zentner se své práci zhostil opravdu s největší dokonalostí, péčí a porozuměním pro barokní písockovcovu plastiku. Kámen soch byl totiž rozrušen většinou a neuvědomělými a neodbornými opravami v dřívějších letech tak, že jsme vyslovovali obavy před velkými škodami při eventuálním opětovném odkladu oprav na příští rok.

Opravy plastik byly totiž doporučeny správě Vrtbovského paláce již na podzim 1949, ale pro nepochopení rozhodujících činitelů správy domu zůstaly neuskutečneny. Teprve letos došlo k realizaci zásulohu reservační komise ÚNV hlavního města Prahy, která opravu financovala ze svých prostředků na záchranu pražských stavebních památek.

Vrtbovská zahrada sama patří svou krásou, polohou a architektonickým uspořádáním mezi skvosty evropských zahrad. Je dílem architekta Fr. Maximiliana Kaňky, velkého barokního architekta českého, který kolem r. 1720 proměnil bývalou vinici v krásnou zahradní architekturu, korunuovanou zmíněným dílem Braunovy dílny.

Doporučujeme každému Pražanu, který hledá klid a oddech v tichém zátíší, aby návštěvil tuto přírodní galerii v čarokrásném středu malostranských stěp pod kulisu velebného Hradu.

Průzkum románského paláce

v čp. 222/I, Řetězová ulice na Starém městě.

VLADIMÍR PÍŠA

Když v roce 1941 objevil ústřední magistrátní rada Rudolf Hlubinka, čestný člen Klubu za Starou Prahu, ve sklepích domu čp. 222, veclou zachované přízemí románského falce půdorysného typu hradu Wartburgu v Durýnsku, správně ihned usoudil, že tento nezapadlý dům, svým zevnějškem pocházející z poloviny minulého století, skrývá v sobě ještě další románské patro. Usoudil tak podle půdorysu, shodného v hlavních zdech ve všech patrech s půdorysem románského přízemí dnešního sklepa.

Tato domněnka našeho znalce a objevitele románského Prahy byla dokázána v letních měsících letošního roku, kdy jsme nákladem reservační komise ÚNV hlav. m. Prahy podnikli informační sondy ve zdivu dnešního přízemí domu a našli na několika místech pěkné románské kvádrkové zdivo střední velikosti, odpovídající zdivu sklepinnu, místy s původním spárováním. Zdivo bylo zatím zajištěno vždy v celé výšce dnešního přízemí, t. j. románského prvního patra.

V posledních týdnech byl učiněn první objev architektonického detailu I. patra a jedinečný nálež v románském obytném domě v Praze do dnešního dne vůbec. U vchodu domu na schodišti se po otlučení omítky objevil románský portál, nesoucí známky pozdějších změn, ale s původním vnitřním ostěním, v kterém je otvor pro dveřní závoru, hluboký 140 cm, s odpovídajícím otvorem pro závěr v protilehlém ostění. Podobné otvory jsou i v přízemí v spojovacích otvorech jednotlivých komnat. Portál je široký 75 cm, vysoký cca 204 cm.

Nejzajímavější částí portálu je však jeho nadpraží, jehož obdobu jsem se do dneška marně v naší architektuře snažil najít. Je vytesáno z jednoho kusu opuky do tvaru pětúhelníka, který má středovou výšku 45 cm

a šířku 135 cm, boční hrany pak výšku 25 cm. Nadpraží je ve spodní části v pokračování nad bočními hranami špalet portálu, profilováno zajímavým motivem, který právě tvoří výlučnost celého kusu. Je to jakýsi rozvinutý, zploštělý jetelový oblouk, v nosech s přiloženým válečkem do hloubky zápraží. Tento motiv by se na první pohled mohl nazvat rozkrokovým, podle jeho linie, ale provedení do kamene a jiné známky tuto domněnku vyvracejí. Profil spodní části nadpraží je orámován nepravidelným, dosti hrubě tesaným obloukem, hlubokým asi 1 cm. Ve vrcholu nadpraží, jehož hrany se sčítají v tupém úhlu, je umístěn světlík o zblhavě světlé, orámované profíci, skládající se ze dvou pravých ústupků a vloženým nepravidelným obloukem. Celý profil má hloubku 1,5 cm a šířku 4,5 cm. V šířce profilu je umístěno pravidelně v kruhu osm z hloubky vystupujících válečků, majících výšku profilu, t. j. 1,5 cm a průměr 3,5 cm, které tvoří pěkný motiv, známý i z české sakrální architektury románské. Vnitřní otvor světlíku má světlost 11 cm, špaleta se rozbihá až do šířky 20 cm a má osovou hloubku v řezu asi 24 cm.

Osazení nadpraží není bohužel původní a klenba portálu v nynějším stavu zakrývá otvor světlíku, který původně musel pochopitelně vésti do volného prostoru. Kámen byl p e d novým osazením již dosti na hraně poškozen a bude naším dalším úkolem zjistit osudy tohoto detailu, jež tu byl popsán a k jehož plnému zhodnocení se pokusím přistoupit až po vyjasnění výtvarného okruhu a dalších ještě neznámých faktů, jak přímo ve stavbě, tak i mimo.

Zbýtky prahu portálu byly nalezeny ve výši dnešního chodníku v průjezdu. Kvádrkové zdivo v okolí nálezu nese značné stopy změn a jediné malý výsek má původní románské spárování. Celý portál byl zadděn smíšeným zdivem s převládající opukou a toto omlitno několika druhy omítky do plochy, do hloubky jednou. Tento fakt je prozatím dosti zářející, neboť při posledních větších opravách domu v polovině minulého století, jak jsem zjistil z plánů v archivu hlav. města Prahy, nebylo zakresleno zaddění tohoto otvoru, ačkoliv sousední otvor v novém věžním zdivu byl zakreslen jako zazdivávající se. Tato věžní stěna se zdá na první pohled omlitna touz omítkou, jako stěna románská s portálem, tudíž v téže době. Tímto problémem se bude muset zabývat chemik a provést zkoušku omítek, která snad přinese nové světle i do nového osazení nadpraží.

Po dokončení průzkumu, který je brzděn nedostatkem času a pracovních sil, budou nálezy zhodnoceny a zveřejněny.

Nynější sklepní prostory budou, doufám, v dohledné době očistěny od uskladněného harampáčí a uhlí, jelikož byly nalezeny náhradní skladovací prostory a tak bude přízemek románského paláce, dosud skrytý skvost naší románské architektury, opraven, zhodnocen a doufejme i v krátké době zpřístupněn naší veřejnosti.

Prosím laskavě čtenáře, aby tuto krátkou informační nálezuovou zprávu si doplnil popisem zmíněného románského přízemí, který je uveřejněn i s půdorysem a řezem v článku Rudolfa Hlubinky ve Zprávách památkové péče, ročník 1947, č. 2—3 „Románské domy pražské“.

„Praha“ Karla Holana.

Udělením státní ceny malíři Karlu Holanovi nebylo vyznamenáno jen jeho umělecké dílo, ale i celá „Stará Praha“, jež se stala předmětem mistrova zobrazování. V tomto činu vlády můžeme chápat i uznání prostředí, jež malíř na svých plátech ztvárnil k životu, plným právem lze to chápat zvláště proto, uvědomíme-li si, jak důležitou, ba rozhodující úlohu hraje v dnešním malířství námět. A tím je neodvratelně v díle Karla Holana právě stará Praha, jak my v Klubu ji rozumíme a jak ji hájíme. Praha, živá ve své starobylosti, pulsující životem dneška, Praha staroměstských uliček, malostranských zahrad, Praha Kampy a Karlova mostu, s živými lidmi, pro něž není starobylost fídkým nádechem, ale

„V tom směru apelují zejména na naši lidovou s právu, aby s porozuměním vycházela vstříc odúvodněným požadavkům našich památkářů... Věřím, že nový způsob socialistického nazírání na kulturu, po vzoru velikého našeho učitele — Sovětského svazu — prohloubí tvůrčí vztahy pracujících vrstev ke kulturním hodnotám.“
Antonín Zápotocký

živým prostředím, v němž běží jejich dnešní život. Stará Praha na Holanových obrazech představuje město současnosti s životem minulostí, jež se nedá odtrhnout od dneška, jako se nemůže strom odervat od kořenů, nemá-li zahynout. Zamysleme se před Holanovými obrazy, abychom pochopili, co říká.

Umělec to pověděl sam za sebe, vlastními slovy. „Jsem rozeným realistou, člověkem plícím na skutečnosti, neoddávám se neplopným snům a netrpím halucinacemi... Od svých prvních počátků před 40 lety braš jsem náměty k svým obrazům z vlastního bezprostředního okolí. Narodil jsem se v Starém Městě pražském. Blízarní spleť uliček, dvorů a dvorků, labyrint průchodů, staré ghetto před asanací, Ungelt, Vitavské pobřeží na Františku před regulací, omšelé zdi starobylých budov, prejšové střechy, malá okénka se skrovnou vegetací otužilých pelargonii, kočící hlavy pražské dlažby a konečně pokrivené akáty, vzdušující pražský sazim, byly prvními zrakovými zážitky, které mě nikdy nepřestaly a nepřestanou dojímat. Neodvedu si představit, že bych mohl trvale malovat a žít — protože malování pro mne znamená život — bez Prahy.“

Málokdy se stává, aby malíř, kromě obrazy, složil úcty ze své práce též slovy. Aby předstoupil před obecenstvo své výstavy a přiznal se, že nemá dost fantazie a paměti pro formu, málo smyslu pro dekorativní řešení plochy i pro ornament a že proto by byl špatným ilustrátorem, navrhovatelem plakátů a pro svůj vážný poměr k životu špatným karikaturistou nebo satirikem. Karel Holan to v úvodu ke katalogu své poslední výstavy učinil. A pověděl toho víc. Je třeba mít rád věci, stejně jako lidi — světlé se. „Uvedomil jsem si, že k lidské a tudíž i sociální náplni obrazu stačí nepatrná a často přehlížená předmět... ale v malířském vyjádření těchto zdánlivě nepatrných věcí musí být znát prostý lidský vztah, vyjádřené citem, kterému se říká láska.“

Luboš Hlaváček

LITERATURA

Význam objevu nejstaršího kostelíka na pražském hradě

Vydal Orbis — výtvarné nakladatelství.

Tato publikace je vlastně sbírkou projevů na konferenci archeologů a historiků na pražském hradě dne 21. 7. 1950, rozbořem posledních nálezů slovanských v naší vlasti od prof. dr. Eisnera, úředním zápisem z dvou komisí dne 21. 7. a 22. 9. 1950, dvou antropologických zpráv o kostrových nálezech v kostele a v jeho okolí a je korunována obsáhnou a velmi výstižnou předběžnou nálezuovou zprávou dr. Ivana Borkovského, vedoucího průzkumu v terasiánském traktu mezi II. a IV. nádvořím.

Rozbor projevů, které proslavili doc. dr. Böhm, přednáška státního ústavu archeologického, František Nečas, přednáška kulturního a tiskového odboru kanceláře prezidenta republiky, prof. dr. J. Filip z Karlovy university, prof. dr. V. Husa z Karlovy university, dr. Formánek, dr. J. Pachta, přednáška politického archivu kanceláře prezidenta republiky, se vzhledem k závažnosti těchto projevů a k vědecko-kritické náplni, vymyká se rámcem této krátké informační zprávy o vydání nové praxe. Doufáme, že přes omezené možnosti v rozsahu našeho časopisu podáme podrobnější zprávu o těchto projevech, právě vzhledem k jejich závažnosti pro naši vědu vůbec.

Celkový dojem, kterým působila tato publikace na paměťové a historika umění je ten, že až je to předběžná publikace, mající ohodnotit naši veřejnost archeologické nálezy na Hradě a zdůvodnit jejich důležitost pro náš celý život i politický, je uspořádána tak, že každý si učiní jasný obraz o věci tím spíše, že knížka pěkně vypravěná, je doplněna skutečně bohatou řadou celostránkových hlubotiskových nálezuových fotografií, které uspokojí i náročného znalce a jedním situacím podrobným plánek nálezů. Tyto přesné fotografie jsou

doplňkem k jasnému, věcnému a i laiku srozumitelnému popisu nálezů dr. Ivana Borkovského, který je znám právě tím, že popsání svých objevů a výzkumů jak v přednáškách, tak i konečných vědeckých publikacích stylizuje tak výstižně a přesně bez zbytečných rádooby vědeckých příkas, bez kterých se bohužel neobejdou někteří z našich badatelů, čehož jsme konečně všichni mohli být svědky při přednáškách, konaných v minulých letech o archeologických výzkumech v Československu.

Závěrem zdůrazňujeme, že tato publikace by měla být i vzorem v uspořádání i dalším pracím v oboru archeologie a příbuzných věd historických, jelikož z ní si odnese jak odborník, tak i naprostý laik názorné poučení o věci a přiblíží zmíněné vědy a práci našich vědců nejširším lidovým vrstvám, což bylo vlastně jejím hlavním účelem.

Vladimír Pišá

Umění i dokument.

Jednou z nejkrásnějších knížek o staré Praze z poslední doby, je pošetí milovníka umění i cititele romantických zákoutí a prejšových střech Malé Strany, je bezesporu umělecko-historické album arch. Dr. B. Kozáka „Menší město pražské“.

Skutečně nevíme, máme-li dilo zařadit mezi výtvarné práce nebo umělecko-historické studie na základě přesných náctů. Neboť Kozáka listár v sobě shrnuje obě tyto vlastnosti, a to je rys nejpřívábější a visitka nejcharakterističtější.

Ostrá tuška běhého kreslíře, citlivého umělce, pozorného pozorovatele a upřímného milovníka staré Prahy znamenala na blýžcích listech typické útvary malostranských domů, paláců, kostelů, ulic, náměstí a zahrad. Podívejme se na Kozákovu práci ze dvou hledisek.

1. Z hlediska čisté výtvarného. Dr. Kozák je známý architekt, který Prahu obohatil několika hodnotnými moderními budovami. Dovede skvěle kreslit, má smysl pro celek a umí hierarchisovat detaily. Čára jeho kresby je pevná, lomí se jen z vůle autora, podléhá jeho logickému řádu. Projevuje se v tom technická povaha architektů-umělce, jenž vyznává střídmost výrazových prostředků. Někomu se snad bude zdát Kozáková kresba suchá, až lakomá, ale v tom třeba právě spatřovat význam a hodnotu jeho listů. Kreslíř se nedá zlákat malebnosti tvaru na úkor strážného pravidla kresby — a při barokní povaze jeho motivů je to co říct! Kozáková kresba je lakonická, racionální, jak to má být při dille, jehož význam nechce být pouze čistě umělecký, ale také dokumentární, při práci, kterou vedle výtvarného kritika bude také posuzovat výtvarný historik.

A tak se dostáváme k druhému hledisku — umělecko-historickému.

Tedy 2. Většina kresbous zachycovaných památek se vyznačuje určitou nepřesností. Vizu na tom obyčejně mívá svádívá lákavost okouzlujícího thematicu, pro jehož pávab autor zapomíná na vnější podstatu zobrazovaných objektů. Podoba portretované památky se nevyznačuje jen základním obrysem, doplněným hlavními vertikálními a horizontálními liniemi s věžovitými a kupolovitými nástavci. Mnohdy je důležitý i drobný architektonický detail, který je třeba hledat ve značce zbytečných prvků, fád, říms, eduků, pilastřů atd., atd., odamtud je výtvarně a osamostatnit jako typisující charakterisující motiv. Kreslíř, abychom výstižně určili — „kunsthistorik“, si musí počínat jako anatom, preparující botanik nebo chemik, jenž postupuje od analýzy k synthese — a takto, zdá se nám, jednal arch. Kozák, když tvořil své umělecké dokumenty z Malé Strany. Jsou technicky přesné, historicky věrné a umělecky uchopené. Jak bychom nevzpomněli obrazů Jansových a Minaříkových, které až pochopeně z jiné strany, si dodnes uchovaly svoji dokumentární i uměleckou hodnotu a jímž se, jako touto Kozákovou prací, nadchne každý, kdo má rád starou Prahu.

Ke knize napsal zavazující úvod Dr. Zdeněk Wirth, jehož literární účást se album mění v bohatou příručku a umělecké dilo zároveň. —SH—

ZA STAROU PRAHU

VĚSTNÍK PRO OCHRANU PAMÁTEK

ROČNÍK XXVI.

V PRAZE 1. LISTOPADU 1951

ČÍSLO 3

Klub vítá tvoření památkových rezervací

(Z přednášky uspořádané Klubem 12. června 1951.)

Jaroslav Vaněček.

Zřizování rezervací stavebních památek je nové opatření státní péče o kulturní statky, které se u nás právě uvádí ve skutek. Zřizováním těchto rezervací se splňují dávné tužby, snahy a přání Klubu za Starou Prahu. V Klubu se po 50 let soustředily všechny názory ochrannářské teorie i praxe, v jeho prostředí se formovaly nové úseky vývoje péče o památky.*) Klub sledoval rozvoj Prahy; pečoval o záchranu Prahy staré i o rozkvet Prahy nové a dospěl již před dvaceti lety k přesvědčení o nutnosti ochranných oblastí, leč marně se tehdy domáhal zřízení nejdůležitější z nich, památkové rezervace pro Malou Stranu a Hradčany. Nyní byly však utvořeny rezervace nejen v Praze, nýbrž i v mnoha jiných městech, ba i na venkově budou zřízeny ochranné oblasti lidové architektury. Klub radostně vítá tento velkorysý čin v ochraně stavebních památek a je si přitom plně vědom i povinnosti z toho plynoucí. Na nás všech, kteří milujeme památky a o ně se staráme, bude nyní záležeti, jak odborně, plně a včasné dovedeme využití všech možností, které nám lidové demokratická republika v tak hojné míře poskytuje.

V jiných oborech ochranné péče není ovšem myšlenka rezervací novinkou. Každému jsou zajisté známy naše pralesové i jiné přírodní rezervace. Jsou to vymezená území, v nichž je soustředěna zvýšená péče buď o zachování určitých přírodních fenoménů nebo o záchranu vymírajících druhů rostlinných i živočišných, aneb o udržení přírodního rázu krajiny.**) Podobných opatření se má nyní použít také v ochraně stavebních památek.

Je však nutno uvědomit si přitom zásadní rozdíl povahy rezervací přírodních a stavebních. Přírodní rezervace měly skvělé úspěchy, protože aktivní účast člověka je v nich nepatrná, ba nežádoucí a často i přísně zakázána, neboť činnost přírody má tu být co nejméně rušena. Proto se chráněné přírodní oblasti vylučují z průmyslo-

vého a někdy i zemědělského a lesnického užívání buď úplně, nebo jen částečně.

U stavebních rezervací tomu tak není. V těch nejde o biologické jevy a činnost nerušené přírody, nýbrž o hmotné prostředí společnosti. Stavební památky musí tedy zůstatí nadále zapojeny do života, ba obstarávají i jeho nové potřeby; nesmějí býti brzdou dalšího vývoje a pokroku. Tím však vznikají rozporné mezi požadavky památkové péče a potřebami nové doby,*) ač

*) Obtíže ve starých městech vznikají

Z požadavků vzrůstající dopravy. O. Vondráček. St. Sochor: Klub usluje o zastavění průlomu U Klíčů. Věstník I (1910), str. 10. — St. Sochor: Návrh stavby úřadu na zastavění průlomu U Klíčů. Věstník I (1910), str. 18. — Průlom „U Klíčů“ před konečným rozhodnutím. Věstník I (1910), str. 49. — J. Chochol: K novostavbě nárožního domu „U Klíčů“. Věstník IV (1913), str. 53. — A. Nový: Příspěvek k posudku komunikační šife vnitřního města. Věstník XII (1927/8), str. 9. — Petřinská komunikace zničí krásné zahrady malostranské. Věstník XII (1927/8), str. 1. — K. Guth: Petřinská komunikace. Věstník XX (1936/7), str. 33. — A. Kubiček: K čemu potřebujeme petřinskou komunikaci? Věstník XX (1936/7), str. 49. — F. Polka: Komunikace petřinská. Věstník XX (1936/7), str. 51. — V. Hrudka: Petřinská komunikace. Věstník XX (1936/7), str. 55. — V. A.-t: Nejkrásnější pražské sady s výhledem na Prahu mají být zničeny! Věstník XX (1936/7), str. 54. — J. Štursa: Petřinská komunikace? Věstník XX (1936/7), str. 56. — V. Hrudka (Kubiček, Kavina, Brdlík, Prantl): Po ukončení prvního boje. Věstník XXI (1938), str. 2. — B. Hübschmann: Rozšíření Železné ulice pro elektrickou dráhu. Věstník I (1910), str. 20. — ft: Úprava komunikace v Železné ulici. Věstník I (1910), str. 63. — Elektrická dráha na Hradčany kolem hradu! Věstník I (1910), str. 38. — J. Hofman: Elektrická dráha znovu ohrožuje pražský hrad. Věstník II (1911), str. 7. — Vl. Hofman: Melantrichova ulice jest ohrožena projektem tramvaje. Věstník II (1911), str. 29. — A. Janoušek: Obnovení trati č. 1 v Celetné ulici, autobusová doprava a podzemní dráha. Věstník XXIII (1948 až 1949) str. 3. — V. Chaloupecký: Nový most v Roudnici pokazuje zámek i město. Věstník I (1910), str. 69. — A. Janoušek: Malostranská pobřežní komunikace. Věstník XXII (1939/47), str. 81. — A. Janoušek: Fražská doprava a její poměr k otázkám památkovým a potřebám sociálním. Věstník XXIII (1948/9), str. 41.

Z požadavků vodo hospodářských. B. Hübschmann: Co znamená projektované nábřeží pro Malou Stranu. Věstník I (1910), str. 85. — H. Madelmayr: Malostranské nábřeží po stránce technické. Věstník I (1910), str. 86. — B. Hübschmann: Za krásu Malé Strany. VIII—IX, Věstník III (1912), str. 28, 35, 45, 66, 75, 85. — B. Hübschmann, E. Mölzer: Za krásu Malé Strany VIII—

*) Zd. Wirth: Dvacet pět let Klubu za Starou Prahu. Věstník XI (1926), str. 1. — Zd. Wirth: Padesát let Klubu za Starou Prahu ve vývoji ochrany památek. Věstník XXV (1950), str. 2.

**) V. Vlach: Přírodní rezervace a předpoklady jejich vyhlášení. Ochrana přírody V. (1950), str. 60.

se v ochraně památek uznává, že není ani v zájmu chráněných objektů, aby byly jen konservovány a stály tu pasivně jako pouhé exponáty v muzeu. Právě v živém prostředí se nejlépe uplatní a v něm také mají největší význam pro společnost, jako doklady života předků, přístupnější než všechny archivy a knihy. Splnění této úlohy jest obtížné, lze je však podstatně usnadnit, když se podaří nalézt pro rezervacní oblast — a zrovna je to největší zisk z těchto globálně chápaných celků zvláštní, ale jednotné povahy — takovou životní náplň a takovou funkci v organismu celého města, která by vyvolala co nejméně zásahů, neslučitelných se zachováním jednotlivých stavebních památek i hájeného charakteru*) historických částí městského útvaru a přece sloužila celému městu, propůjčujíc mu zároveň nenapodobitelný ráz individuality.

K úplnému a správnému poznání naznačeného hlavního i mnoha dalších jiných úkolů, jež bude nutno řešit v rezervacích stavebních památek, podstatně přispěje přehledka dosavadního vývoje památkové péče. Tak poznáme nejen jednotlivá období postupného procesu, v němž se vyraňoval obsah i rozsah ochrany památek, až se dospělo k rezervacím, ale také se přesvědčíme o tom, že ochrannými oblastmi se odstraňují těžké překážky, které bylo nutno dříve překonávat při praktickém uskutečňování myšlenek památkových teorií.

Většina našich měst jsou krásné a starobylé útvary, které až do druhé poloviny předešlého století se zachovaly téměř neporušené. V posledních desetiletích minulého věku zničil stavební ruch a překotný růst měst, podnicený hospodářským rozmachem a slením vedoucí třídy buržoasie, mnoho staveb umělecky hodnotných a rozrušil staré, harmonické celky měst. V období kapitalismu byly nejen u nás, nýbrž i v mnoha starých městech v cizině poškozeny jasné a osobité útvary půdorysů měst a z nich vyrůstající vyrovnaná modelace stavebních hmot, narušeny dispozice domů a jejich vzhled nehygienickými, nevhodnými, ba ohyznými přestavbami a přístavbami, směřujícími jediné

ke zvýšení výnosu. **Mnoho památek bylo zbořeno** a to, co nově vzniklo, nemělo úroveň, nebylo kulturním obohacením města.*)

Zprvu tu nebylo nikoho, kdo by upozornil na tyto neodvratné kulturní škody. Ještě v posledním desetiletí předešlého století hodnotili i historikové v Praze jako památky jen kostely, trochu paláců a pak některé domy, pokud měly nějaké štíty. V té době vzrůstala o překot nová pražská předměstí, v nichž se daly tak dobře podnikat stavby činžáků, osvobozených od daní na desetiletí. Praha neměla těchto možností a kromě toho její historické čtvrti se zdály vyvoleným vládům a hospodářům města hrozně zestárlé a nemoderní. Není tedy divu, že městská rada, obecní starší, podnikatelé staveb bořili Prahu až na těch pár kostelů a paláců a vymohli si ve Vidni pák na asanaci Josefova, části Starého a Nového Města.**)

Měli touhu, jak praví prof. Janák***), učinit z vnitřní Prahy krásné, moderní město, tak jednotvárné jako Vinohrady a tak špekulantské jako Žižkov. To ovšem vyvolalo reakci a po plameném protestu Mrštíkových proti barbarství páchaném na krásách a kulturním majetku Prahy vznikl v bojovném ozvědu Klub za Starou Prahu. Zrodil se však z nejušlechtlejší snahy zastavit záměrné boření staré Prahy a přesvědčiti veřejnost o tom, jakou cenu má staré město.

Jeho činnost byla z počátku jen negativní. Klub čelil sice vypočítavému podnikatelskému boření, ale neměl vlastní sociální a hospodářský, ba ani technický a kulturní program. Obránci památek překázeli každému, i nutnému a zdravému rozvoji. Záhy se však přešlo z negace k aktivitě. V desetiletí před světovou válkou byla proti počátečnímu pouhému amatérskému a laickému nadšení stále více v jeho středu uplatňována součinnost na obtížném díle obrody staré Prahy v moderní velkoměsto a vědecké podepření jeho bojových argumentů po stránce technické a umělecko-historické.****) Dohodou historiků, architektů a inženýrů byl vypracován skutečný program péče o organismus starých městských čtvrtí†) a jejich úpravu v nové části měst. Roku 1906, u příležitosti výstavy „Krásné Prahy“, se Klub po prvé přihlásil úvodem výstavního katalogu (J. Emler) k víře v Prahu moderní, živé a krásné pokračování Prahy minulosti.

Došlo se předešlým k pevnému přesvědčení, že současný život má nové požadavky a potřeby, jimž se musí vyhovět, že má také právo na nový architektonický výraz a že nelze stavěti nové domy v historických slozích, nýbrž moderně,

IX), Věstník IV (1913), str. 15, 21. — Malostranské nábreží, Věstník V (1914/5), str. 25. — Úprava pobřeží a přehléde části Malé Strany mezi Mostem Karlovým a Sv. Cechy, Věstník XII (1927/8), seš. 3, str. 4. — A. Tráger: Regulace Vltavy a Malše v Čes. Budějovicích, Věstník XVIII (1934), str. 21. J. Janák: Stará brána v Táboře zbořena a nová nešťastná vodárna postavena, Věstník I (1910), str. 67.

Z požadavků nových veřejných budov: R. Hrabě: Malébná skupina nemocnice a kláštera milosrdných bratří na Starém městě ohrožena stavbou nové nemocnice, Věstník IV (1913), str. 26. — Varujeme před stavbou státní galerie na Kampě, Věstník XV (1931), str. 1.

*) Jak se s novou funkcí mění charakter městského útvaru, uvádí na př. Zd. Wirth v článku: Zájazdní hostinec „Na Knížecí“, Věstník IV (1913), str. 42. Smíchov zbořeno hostince po zničení řady šlechtických i měšťanských vil, zahrad a výletních hostinců ztratit poslední stopy bývalého předměstí a villegiatury bohatých i chudých a stal se šablonovitým továrním a činžovním předměstím velkého města. Viz též J. Almer: K regulaci Smíchova, Věstník VIII (1921), str. 6.

*) H. Madlmayer: Plzeň, Věstník I (1910), str. 33.

***) Jar. Vančec: Pražská asanace, Město III (1949), str. 134. — Zd. Wirth: Assanace a regulace svato-vojtěšské čtvrti, Věstník IV (1913), str. 41.

****) P. Janák v časopise Přítomnost VIII (1931), str. 107.

†) Úvodem k vlastnímu časopisu, Věstník I (1910), str. 1.

†) A. Engel: Jak čeliti vyliďňování Malé Strany, Věstník I (1910), str. 61. — P. Janák: Malá strana, nejkrásnější čtvrt bytová, Věstník I (1910), str. 86. — J. Hůla: Ochrana památek se stanoviska národohospodářského, Věstník XX (1936/7), str. 65.

ovšem, že je v tom nutno najít správnou tvůrčí metodu. Na podkladě tohoto poznání a nového pojetí památek*) změnil se pak i názor na město, jeho regulaci a rozšiřování. Moderní architektura jako by byla znovu objevena město jako umělecký celek, ulici a náměstí jako vymezený prostor a měřítko jako umělecký zákon.

Poznalo se, že paláce a kostely, zdánlivě zcela náhodně rozseté v ulicích a náměstích, tvoří i s ostatními domy uměleckou koncepci, budovanou podle určitých zákonů a zásad. Zjistilo se, že město si našlo a vytvořilo typ obytného domu i celé ulice. Dům se stal nejen typem bydlení ve městě, ale vyspěl také svým zevnějškem k formě, která je v estetickém soulahu s celkem města. Vidělo se tedy, že krása a osobitost starého města nezáleží v několika význačných budovách; i ty **prosté domy** mezi nimi mají na ní nepatrný podíl, vytvářejí charakteristické prostory s různými rozšířeními a zákoutími. Stará města by proto ztratila svoji osobitost a všechny půvab, kdyby jejich nepravidelnosti a střídání prostorů byly zaručeny a odstraněny.** Vznikla by nevýrazná síť přímých, stejně širokých ulic, amorfní město. Je tedy nutno chránit i charakteristická **prostranství** starých měst, ulice i náměstí*** a osobitost jejich utváření. Z toho důvodu se musí u každé jednotlivé památky uvažovati nejen o její vlastní absolutní, nýbrž i **relativní hodnotě**, na př. o domu v řadě jiných, o loubi ulice a celém domě jako části náměstí nebo ulice, o domu nebo skupině domů jako části celkové hmoty města v pohledu, o funkci domu nebo skupiny v půdoryse města a pod. Avšak nejen domy, ulice a náměstí, nýbrž i zahrady, různé porosty, břehy vod†) a celý útvar terénu mají důležitou úlohu, přispívající k svéráznosti městského celku. Tak se logickým domyšlením původních zásad ochrany památek dostává nakonec vyvrcholení péče o stavební památky v **ochraně celých městských útvarů††)**, jejich

půdorysu, celkových pohledů i siluet. Staré město bylo uznáno jako celek za hotový dokončený stavební útvar, zbudovaný postupně dlouhým vývojem. Půdorys a z něho resultující hmoty i prostory jsou svého druhu individuality historické i výtvarné, které skládají celek stejně významný jako kterékoli umělecké dílo; jeho originalita hmotná i výtvarná byla uznána za nedotknutelnou.* Ze zájmu o jednotlivé významné domy přechází a rozšiřuje se ochrana stavebních památek na celé staré městské útvary, vzniká **památkový urbanismus**)**, který učí, jak přetvořit celé staré historické čtvrti měst v soulahu se zásadami památkové péče, aby nebyly mrtvým tělesem v živém organismu, nýbrž jeho součástí, která nejen slouží lidu, nýbrž budí v něm zároveň pocit krásy, radosti a hrdosti. Po první světové válce bylo ovšem v Klubu také jasno, že krásy starých měst jako celku se nezachránějí, nebude-li jejich další budování dbáti podmínek, daných přírodním utvářením území a z toho plynoucí povahy kompozičních prvků každému z nich vlastní. Tak na příklad Praha, a zejména toto město jako nejzajímavější urbanistický útvar, byla a zůstane silným tvůrčím prostředím a vše cizí, ať přijde odkudkoliv, i nejspolehlivější moderní koncepcí, musí se — jako dosud vždy — rozptýlit v její výšni a přelít do forem specificky pražských.

Je zajiště zajímavé, že i mimo Prahu se vyškyla v některých městech myšlenka ochrany celých čtvrtí. Tak na př. městská rada v **Paroubicích** se již koncem předešlého století usnesla, že staré město a celý zámecký okres mají zůstatí pro budoucí časy intaktní půdorysně a pokud možno ušetřeny i novostaveb většího rozsahu. Ovšem tento entuziasmus po několika letech opět ochladl.***)

V Praze upozornil Klub na významnou pohledovou funkci **starého Podskalí**, ucelené čtvrti vlastního výrazného charakteru, odlišné od ostatních, rovněž svérázných čtvrtí staré Prahy, a na její podíl na mnohostrannosti polohy i vzhledu Prahy. Protestoval proti bezvýraznosti nové regulace, a když uznal, že nelze již mnoho zachrániti ze zbytků starého Podskalí,

celých čtvrtí, Věstník I (1010), str. 23. — J. Chochol: Na obranu Vyšehradu, Věstník I (1910), str. 50. — Zd. Wirth: Lepenková krytina kazí vzhled českých měst, Věstník I (1910), str. 62. — A. Kubíček: Jak se stavi v okolí Karlova a sv. Apollináře, Věstník I (1910), str. 73. — B. Hübschmann: Nové bezpečí pohledu na Vyšehrad, Věstník II (1911), str. 8.

*) Zd. Wirth: Regulace starých měst, Věstník XII (1927/8), seš. 4/5, str. 1.

**) V. Hofmann: Regulace Malé Strany pod Petřínem, Věstník I (1910), str. 46. — ft: Staré Město ohroženo regulací. Regulace Jakubské ulice, Věstník II (1911), str. 15, 19. — Zd. Wirth: České Budějovice, Věstník IV (1913). — P. Janák: Starobylé České Budějovice, Věstník XVIII (1934), str. 10. — A. Träger: Polohopláný plán Čes. Budějovic, Věstník XVIII (1934), str. 12. — J. Kybic: O nový regulační plán Čes. Budějovic, Věstník XVIII (1934), str. 15. — Ant. Engel: Nové úkoly Klubu za starou Prahu, Věstník VII (1920), str. 1. — Návrh regulace pro Staré Město pražské, Věstník XIII (1929), str. 1.

***) Zd. Wirth: Zámecká brána v Paroubicích ohrožena, Věstník I (1910), str. 17.

*) Zd. Wirth: Obnova a udržování, Věstník I (1910), str. 25. — Restauraci zkažených chrámů sv. Bartoloměje v Kolíně, Věstník I (1910), str. 76. — V. Birnbaum: Památkářská idea, Věstník XIV (1930/1), str. 33.

**) F. Thor: Opět kus Dlouhé třídy padne, Věstník I (1910), str. 3. P. Janák: Pernštýn jako náměstí ohrožen, Věstník I (1910), str. 6. — F. Thor: Návrh Klubu na regul. čáry Pernštýna, Věstník I (1910), str. 12. — ft: Dlouhá třída ztrácela věme bývalou svéráznost, Věstník II (1911), str. 30.

**) Klub hájí zachování domů na Malém náměstí Staroměstském, Věstník I (1910), str. 74. — Th. Petřík: Náměstí tábořské a dům občanské záložny, Věstník I (1910), str. 75. — P. Janák: Starobylý ráz náměstí v Pelhřimově ohrožen, Věstník III (1912), str. 33. — Wirth-Hofmann: K úpravě náměstí v Pelhřimově, Věstník IV (1913), str. 49.

†) V. Dvořák: Zelené v Praze ubývá, Věstník I (1910), str. 59. — ft: Poslední zbytky zahrad na Starém Městě, Věstník III (1912), str. 84. — Zd. Wirth: Pernštejnský kanál má být zrušen, Věstník I (1910), str. 45. — B. Hübschmann: Regulace Vitavy a Malše v Čes. Budějovicích, Věstník V (1914/5), str. 21. — F. Roth: Okolí děkanského kostela v Paroubicích ohroženo nevhodnou úpravou bývalého náhonu, Věstník VI (1915/7), str. 9.

††) Dr. Jerábek zakončil r. 1910 valnou hromadu Klubu slovy: Úkoly jsou těžší, než byly v minulosti, neboť nejde jen o zachranu jednotlivých budov, ale

domáhal se — a také vymohl — alespoň zachování pohledu na Emauzy.*)

Především však bojoval Klub o zachování Malé Strany a Hradčan.**) Pokusy a úklady o znehodnocení tohoto historického celku se množily a tak vznikla již po světové válce v Klubu za Starou Prahu myšlenka rezervace Malé Strany. Když nebyla naděje očekávatí ani od Státní regulační komise dostatečnou míru odolnosti při hájení nedotknutosti Malé Strany, domáhal se Klub z podnětu prof. V. Birnbaumy vydání zákona na její ochranu.***) Doc. V. Menci staral se o to, aby v Masarykově akademii práce byl již za okupace připraven průzkum Malé Strany po všech stránkách, z něhož by vzešly směrnice na její úpravu. Po revoluci se pro tyto práce v Akademii ustavil Komitét pro obnovu Malé Strany.

Malá Strana však nebyla prohlášena za zákonitě chráněnou oblast, ba v první republice jsme se nedočkali ani základních normativních opatření, která by poskytla právní oporu praktickému uskutečňování myšlenek ochrany památek, ač příslušné osnovy zákonů byly pečlivě sestaveny. Památkový zákon se připravoval již v Rakousku†) a v republice byl vypracován péčí ministerstva školství a nár. osvěty zcela nový návrh, vhodný pro naše poměry. V tehdejší ministerstvu veřejných prací byla odbornou komisí také (dvakrát) sestavena osnova nového stavebního řádu,††) protože zastaralé rakouské stavební řády již nevyhovovaly ani po stránce stavební, tím méně památkové, neboť neznały ani pojem památky a její ochrany. Zástupce Ústavu pro stavbu měst při MAP, arch. Vladimír Zákrejs prosadil r. 1922 v min. komisi, že do návrhu nového stavebního řádu byla pojata myšlenka t. zv. oblasti chráněného rázu starého města. V základních plánech (podle nynější terminologie směrných plánů) měst se měla totiž vyznačit ta část obce, kterou je nutno zachovati pro její starý ráz z důvodů uměleckých, estetických a hospodářských. Při další úpravě takové oblasti mělo být šetřeno jejího půdorysu. Proto v ní nebylo možno prorážeti nové a rozšiřovatí staré ulice ani rušiti zahrady, leč jen v nevyhnutelných případech. Hlavní průběžné komu-

*) P. Janák: Klub za Starou Prahu hájí zachování volného pohledu na Emauzy, Věstník I (1910), str. 3. — Úřední návrh a návrh Klubu na regulaci Podskali, Věstník I (1910), str. 26. — Zd. Wirth: Klubem hájené rázovité stavby podskalské, Věstník I (1910), str. 50. E. Hübschmann: Proti zastavění pohledu na Emauzy, Věstník III (1912), str. 82. — A. Dryák: Proti zastavění pohledu na Emauzy, Věstník V (1914), str. 1. — E. Hübschmann: Poslední zbytek panoramatu Nového Města pražského ohrožen, Věstník VI (1915/7), str. 17.

) Zpráva o valné hromadě Klubu 1911, Hlíci boj o zachování Malé Strany, Věstník II (1911), str. 8. — Nové nábreží je nebezpečné malostránskému panoramatu, Věstník II (1911), str. 27. — E. Hübschmann: Osvět regulace Malé Strany, Věstník IX (1922), str. 9. *) Zákon na ochranu Malé Strany a Hradčan, Věstník XV (1931), str. 18.

†) Zd. Wirth: Jos. Helfert mrtev, Věstník I (1910), str. 21. — L. Jeřábek: Říšský zákon na ochranu památek, Věstník II (1911), str. 45.

††) Min. veřejných prací: Návrh nového stavebního řádu, Praha 1929.

nikace se měly obváděti kolem chráněné oblasti a nedovolovalo se měniti stará, uzavřená náměstí na průjezdná. Tak jako jednotlivým významným památkám, měla být věnována zvláštní péče i všem ostatním budovám této oblasti a výšky nových staveb se měly vády uvéstí v souhlas s okolím.

Předválečná doba nebyla však schopna vydati zákon na ochranu památek, ani nový stavební řád, ač to byly zákony tak potřebné.**) Nezbývalo než pracovati s několika drobtý různých předpisů, většinou z doby Rakouska, a opíratí se jen o porozumění některých uvědomělých úředníků, kteří je vykládali.***) A bylo ho také zapotřebí. Nedostatek zákonů, směřujících k ochraně památek, zavínil při povolování staveb uplatňování všech jiných okolností, zejména hospodářských. Rozhodující činitelé přilhlželi k předraženosti pozemků, zvláště v Praze, a tím se zároveň podporoval další vzrůst cen; destrukce starých městských útvarů pokračovala tak rychle, že arch. Hübschmann vyslovil obavu, že brzy nebude ani co hájiti.***) Pro dobrovolnou ochranu památek nebylo u stavebníků mnoho porozumění a ještě méně finančních prostředků. Osvobození od daní a jiné úlevy týkaly se jen novostaveb a nikoliv opravených památkových domů.****) Péče o památky záležela proto hlavně ve výchově, poučování a v propagaci ochranných snah a pak ovšem v tuším boji s mocnými rozhodujícími činiteli†), kteří se často ukázali zarytými odpůrci památek.

Částečnou pomocí v tomto boji byl zákon o státní regulační komisi pro hlavní město Prahu s okolím z r. 1920 č. 88 Sb.††), neboť jím bylo komisi uloženo opatření přehledného plánu regulačního a zastavovacího, aby byl zaručen jednotný rozvoj Prahy a okolí se zřetelem na potřeby hospodářské a s hlediska uměleckého i zdravotního. Komise vyznačila v tomto plánu objekty, které z důvodů historických, umělec-

*) J. Vanček: Zákon o územním plánování a výstavbě obcí, Město IV (1950), str. 66.

**) Ochrana význačného rázu města paragrafem 34 stav. řádu pražského, Věstník XX (1937), str. 61. — Vynos zem. úřadu č. 330213 z r. 1926: K otázce ochrany památek při stavebním řízení (viz A. Starfel: Stavební řád pro Prahu, Praha 1938, str. 186). — Náležej Nejv. správ. soudu č. 17810 z r. 1933 (Bohuslav, č. 10.837/1933), č. 9610 z r. 1934 (Bohuslav, č. 11.265/1934), č. 16.354 z r. 1935 (Bohuslav, č. 11.948/1935).

***) E. Hübschmann: Psychologie bezohlednosti, Věstník XIII (1929), str. 16. — J. Vanček: Stavební ruch na Starém Městě pražském v r. 1923 a 1929, Věstník XIII (1929), str. 22.

****) L. Jeřábek: Adaptovaným domům dostane se slevy daňové, Věstník I (1910), str. 90. — J. Hůla: Co umožní zachránu staré Prahy, Věstník XX (1936/7), str. 41. — J. Hůla: Ochrana památek a zákon, Věstník XXI (1937/8), str. 28.

†) Zd. Wirth: Dům z nejkrásnějších v Plzni má být zbořen, Věstník I (1910), str. 68. — Kroužek přátele starožitnosti v Plzni: Gerlachův dům má být zbořen, Věstník I (1910), str. 78.

††) E. Hübschmann: Z předpokladů pražské regulace, Věstník VIII (1921), str. 4. — Zd. Wirth: Naše požadavky k příštím regulačním plánům Prahy, Věstník VIII (1921), str. 2. — E. Mölzer: Ochrana památek v regul. plánu hl. m. Prahy, Věstník XVI (1932), str. 18.

kých nebo přírodních jsou chráněny v dnešní své konfiguraci a vzhledu. Kromě toho vymezila ve svém elaborátu chráněné oblasti a v nich i jednotlivé, zvláště cenné památky, které nesměly být bourány a ve hmotě a vzhledu měněny. Ostatní budovy ve chráněných oblastech mohly být přestavovány jen potud, pokud to dovolil ohled na stavby památkově chráněné, avšak musely vhodně zapadat do prostředí památké plošným rozsahem, výškou a měřítkem.

Po potvrzení plánu byla tu dána zákonitá opora pro památkovou péči, ale pouze na území Prahy a okolí. Některá pokroková města postupovala obdobně a měla se už tehdy dobré upravovací plány s vyznačenými chráněnými objekty, byly však i obce — a těch bylo mnoho — jejichž plány byly i po stránce urbanistické zastaralé a téměř k nepotřebě. Pak záleželo vše na několika místních jednotlivcích, kteří sledovali všechny stavební akce a dožadovali se u městské rady i plnění požadavků památkové péče.*) To však byla pomoc dobrovolná i náhodná, a proto málo vydatná. Čelilo se tedy rozrušujícímu procesu starých městských útvarů a boření jednotlivých památek s větším nebo menším zdarem**) a dříve, než došlo k účinnější opoře státní, přišla válka a málo uspokojivý stav se ještě zhoršil.

U nás platil v době nevolby zákaz všech stavebních prací, který v pohraničí, patřícímu k říši, byl zvláště přísně zachovávan. Domy se sice nebouraly, ale také neudržovaly. Některá města utrpěla bombardováním, mnozí majitelé domů se stali následkem norimberských zákonů nezvěstnými, odsunem Němců se celá sídliště vylihnula a noví obyvatelé se usadili jen v novějších obvodových čtvrtích. Stará historická jádra měst zůstala neosídlena, nejsou udržována a u některých se nalhá na jejich zbourání.***) Kromě toho v socialistické hospodářské soustavě přestává být domovní majetek zdrojem bezpečného důchodu a majitel pozbývá zájmu na udržování domu.

V lidově demokratickém státu je však splněn dávny náš požadavek, aby ochrana památek se stala veřejným zájmem.†) Naše vláda, pamětliva ustanovení 19. paragr. ústavy, že „kulturní statky vůbec jsou pod ochranou státu,“ připravila návrh zákona o kulturních památkách. Podle této osnovy jsou státem chráněny i stavební památky jakožto historicky významné kulturní statky; stát v zájmu národní kultury soustavně pečuje o jejich zabezpečení a vědecký průzkum,

prohlubuje zájem lidu o ně a dbá toho, aby sloužily výchově a poučení a byly mu i zdrojem radosti.

Místní národní výbory provedly dobrou vůli a pochopení o záchranu památek, avšak tam, kde je jich mnoho, zejména v pohraničí, stojí často bezradně a bezmocně před nezvládnutelnými úkoly. Na takové případy pamatuje osnova zákona o kulturních památkách ustanovením, že ministerstvo školství, věd a umění může v dohodě se zúčastněnými ústředními úřady prohlásiti vyhláškou za památkové rezervace ty oblasti, které jsou mimořádně bohaty stavbami vysoké památkové hodnoty, nebo jinými významnými památkami. V takové chráněné oblasti je pak správa i památková péče prováděna jednotně, podle vyššího plánu a ve větším měřítku, než mohou poskytnouti místní orgány lidové správy. Každá památková rezervace je spravována KNV, který se při tom opírá jednak o účast místních činitelů a jejich přímý hospodářský a kulturní zájem, jednak o účast speciálních zájemců celostátní povahy, jako ústředních úřadů finančních, informačních a osvětových, orgánů stavebnictví, cestovního ruchu a jiných. Krajský národní výbor spravuje rezervaci za pomoci regulační komise, v níž jsou zastoupeni činitelé celostátní i místní. Vlastní řízení památkové péče v rezervacích je ponecháno ministerstvu školství, věd a umění, jemuž náleží vedení po stránce programové i finanční a jež ručí i za hospodářské využití povolených peněžních částek.

Ochrana památek je též úzce spjata s úpravou sídlišť, jak bylo již dříve pověděno. I v tomto směru se po revoluci mnoho vykonalo. R. 1949 byl vydán zákon č. 280 Sb. o územním plánování a výstavbě obcí, který s vládními nařízeními č. 51 a 93 Sb. z r. 1950 nahradil zastaralé stavební řády. Tyto normy a jejich doplnění vyhláškou ministerstva stavebního průmyslu č. 709 z roku 1950 jsou záštitou i ochraně památek. Zejména, VI. část vyhlášky, jednající o asanaci krajiny a obcí, k níž byl vypracován podklad v Ústavu pro stavbu měst při MAP, souvisí bezprostředně se stavebními rezervacemi.

Ministerstvo školství, věd a umění nečeká na vydání památkového zákona a uskutečňuje již postupně památkové rezervace. Byl sestaven plán, rozvržený do dvou pětiletěk, který sleduje uvedení nejcejnějších historických celků do stavu, odpovídajícího jejich kulturní hodnotě; zahrnuje 31 městských oblastí, jež vyžadují tou dobou nejnaléhavější památkové péče. Jsou to:

V Čechách: Praha I, III a IV, Čes. Krumlov, Prachatice, Jindř. Hradec, Čes. Budějovice, Domažlice, Třeboň, Tábor, Pardubice, Nové Město n. Metují, Litomyšl, Litoměřice, Loket, Cheb.

Na Moravě: Olomouc, Znojmo, Telč, Slavnice, Mikulov, Jihlava, Kroměříž, Stramberk.

Na Slovensku: Banská Štiavnica, Bardějov, Levoča, Kežmarok, Spišská Sobota, Prešov, Spišská Kapitula a Kremnica.

I lidová architektura česká a slovenské vesnice je snad v celé Evropě výtvarně nejbohatším

*) Zd. Wirth uvádí: „Někde stačila jediná osobnost (Dr. Novák v Jindř. Hradci), obvykle spočívala však odpovědnost této čestné povinnosti na sboru pracovníků. Byly to odbory Klubu v Č. Budějovicích, Pelhřimově, Kutné Hoře, Domažlicích, Mladé Boleslavi a Krouček přítel starostvosti v Plzni.“

**) J. Hofman: Krásnému rázu náměstí v Hradci Králové hrozí nebezpečí, Věstník I (1910), str. 57.

***) J. Mannsbarth: Pokus o asanaci domovního bloku v historickém jádru města Chebu, Město III (1949), str. 113. — M. Mladějovská: Stavební vývoj v Chebu, Město III (1949), str. 131.

†) Srovn. s prosl. L. Jerábka, předs. Klubu na slavnostní valné hromadě r. 1910, Věstník I (1910), str. 14.

lidovým projevem. Protože je dnes zatlačena do celků kompaktně sloučených, lze z ní vytvořit — až na jednotlivé případy, vyžadující individuální řešení — několik chráněných oblastí. Zamýšlí se proto zřídit rezervace lidové architektury v kraji:

Č. Budějovice: Soběslavská blata (10 vesnic), Budějovická blata (10 vesnic), Lidová architektura na Strakonicku (12 vesnic).

Liberec: Dřevěný dům Českého ráje (12 vesnic).

Hradec Králové: Dřevěný dům v Podkrkonoší (15 vesnic).

Pardubice: Dřevěný dům na Poličsku (8 vesnic).

Gottwaldov: Dům moravského Slovácka (12 vesnic), Dřevěný dům na Valašsku (10 vesnic).

Bratislava: Dům Jihooslovenský (25 vesnic). Žilina: Dřevěný dům oravský (15 vesnic).

Banská Bystrica: Dřevěný dům stredoslovenský (15 vesnic).

Košice: Dřevěný i kamenný dům špišský (13 vesnic).

Prešov: Šarišský a zemplinský dřevěný dům (10 vesnic).

Porozuměním krajských národních výborů bylo umožněno, že se při nich ustavily z popudu ministerstva školství reservační komise, které díky usnesení vlády o finanční podpoře památkové péče zahajují postupně svou činnost. Zkušenosti z těchto komisí jsou cenným materiálem pro další práci, až se vyvine v plném rozsahu připraveného zákona. Jsou to zkušenosti celkem dobré. V mnoha jihočeských a moravských městech, kde se začalo nejdříve, je už vidět opravené domy, v Praze se reservační akce slibně rozvíjí a ostatní města se do ní postupně zapojují.

Při obnově stavebních památek se přihlíží především k tomu, aby nebyl brzděn soudobý vývoj a pokrok i aby mohly být zároveň splněny potřeby současného života. Památková péče zřizuje v opravovaných domech **bytové jednotky**.*) Kvalita bytů získaných ve starých domech je lepší než v nových. Jsou pravidlem ve středu města a mají obyčejně prostorné a krásné místnosti. V renesančních domech jsou pokoje běžně 30 až 35 m² veliké. Protože je zapotřebí doplnit byty pouze moderním příslušenstvím, jako je splachovací kloset, koupelna a pod., jsou o polovinu levnější než byty v nových domech, nevyžadují tak velkého materiálového krytí a práce se mohou provádět i v zimě.

Pokud jde o **administrativu** při vlastních úpravách památek, ukázala se nutnost upravit některé předpisy obecně platné pro veškerou sta-

vební výrobu v republice a přizpůsobiti je zvláštním poměrům památkové péče. Je to totiž speciální obor stavebnictví, jehož zdar je závislý i na zvláštních požadavcích, kladených na práce přípravné, projekční, prováděcí i na způsobu odměny odborných pracovníků. Tyto záležitosti se řeší ve vládě a průběh jednání je velmi slibný.

Mám-li se ještě kriticky vyjádřiti o **odborné práci**, musím se zahleděti do vlastních řad, jichž malá ukázněnost poněkud ruší a vnáší do činnosti reservačních komisí nezdravý chvat ve snaze, dosáhnouti ihned záchrany všech památek. Je to zjev až paradoxní. Dříve trpěla ochrana památek malým pochopením, dnes, zdá se, vážně někdy hladký chod věcí z příslušného nadšení pro památky. Odborníci, a nevyjímajíc ani členy Klubu za starou Prahu, se také často nemohou z velkého ochránářského zánovní některých jednotlivců shodnouti v názorech na řešení vyskytnuvších se problémů, ba není dohody ani o časovém postupu při opravách jednotlivých objektů. Tím poněkud trpí zejména v Praze — soustavné plnění původního plánu, sestaveného reservační komisí. Tato nejednotnost bude zajistě pevným vedením ministerstva školství, věd a umění brzy zvládnuta ujednanou pracovní metodou.

V každé rezervaci se totiž založily tak zvané **reservační knihy**, v nichž jsou pro všechny domy chráněné oblasti přehledně sestaveny výsledky prvního odborného průzkumu. Z tohoto seznamu lze objektivně posouditi naléhavost obnovy jednotlivých domů a sestaviti časový postup jich provádění i přibližný náklad k tomu potřebný. Cennější a pozoruhodnější objekty, zejména v Praze, se pak podrobuji dalšímu podrobnému vědeckému průzkumu po všech stránkách a samozřejmě během stavby je konečně u všech objektů zajištěn stálý odborný dozor, aby byl probádán každý nový objev, který nemohl být předem zjištěn nebo nebyl ani předpokládán. Při takovém postupu a vlastně trojím probádání každé hodnotné památky jsou vyloučeny omyly v naléhavosti a správné úpravě jednotlivých objektů. Bylo by si jen přáti ještě větší přihlížení k ochraně urbanistických celků a zapojení celé rezervace do živého organismu města, řešení problémů komplexně, ve stálé součinnosti s územním plánováním a všemi technickými potřebami a zamýšlenými úpravami rezervace.

Tyto počáteční obtíže však nepřekvapují. Malá ukázněnost některých památkových pracovníků je jen přechodný zjev, a protože je to vlastně následek opojení z nových možností památkové péče u odborníků i všech, kdož mají zájem o památky, stane se tento elán a nadšení — budou-li rozumně zvládnuty a podchyceny — nejlepší zárukou dobrého plnění velkých úkolů, daných zřízením rezervací stavebních památek.

*) Klub již r. 1910 nabádal k úpravě bytů ve starých domech. Viz F. Thoř: Adaptujte staré domy! Věstník I (1910), str. 87.

„Každý Čech, který svůj národ ctí, svatou účtu k památkám chovati má, a každý by nadšen býti měl povinnosti, která nám přikazuje šetřiti jich a o jejich zachování pečovati.“

K. V. Zap 1935

Brokofova socha na Malvazinkách.

Zdaleka nejsme ještě hotovi se sběrem a určování památníkového materiálu v samotné Praze. Přitom převkapaní závažného nálezu nelze vyloučit ani v souvislostech architektonických objektů nedávného vzniku. Tak se podařilo rozeznat v poněkud přetesané soše sv. Jakuba při hřbitovním pseudorománském kostele na Malvazinkách z let 1894—96 — dílo Ferdinanda Maximiliana Brokofa.

Kamenná postava životního měřítka, která tam stojí ve výklenku na konci boční arkády, vykazuje všechny charakteristické znaky práce tohoto vůdčího pražského sochaře 18. věku: plasticky nadhozenou modelaci, pevnou skladbu a důrazný pohyb údů, výraznou hlavu a realisticky vyvířuté roucho, které měkce lne k tělu, zdůrazňuje jeho objemy a přece si uchovává i strukturní přesvědčivost zobrazeného materiálu. O Brokofově autorství není tedy pochyb, ostatně zapokeyal Brokof s menší obměnou týž vzorec ještě jednou, v kostele v Kounicích u Českého Brodu, v dřevěné svatojakubské soše z doby kolem r. 1719. Datování pražské sochy příbližně k r. 1715 vyplývá toliko ze srovnání s ostatní sochařovou produkcí.

Sochu sv. Filipa v druhé arkádě, ani sochu Krista Spasitele ve výklenku kostelního průčelí nelze už Brokofovi připsat, třeba všechny tři plastiky pocházejí — jak známo — z průčelí bývalého kostelíka téhož zasvěcení na Arbesově náměstí. Tam je zachycuje na příklad anonymní snímek z doby kolem 1870, reprodukován ve Wirthově Staré Praze (1940, obr. č. 452). Průčelí tohoto zbořeného kostela vzniklo teprve r. 1749 a už tam byla tedy plastika F. M. Brokofa († 1731) přenesena odjinud a použita v novém vzorci fasády.

Blážíček.

Výstava

„Praha a její život v kresbě a grafice pěti století“.

V době výtvarného umění v Praze byla v září a říjnu instalována výstava „Praha a její život v kresbě a grafice pěti století“. Výstava se těšila velkému zájmu, což jen znovu osvědčuje, že Pražané nejen milují své historické město, ale že se vážně a soustavně zajímají o jeho vývoj a jeho celkový obraz. A pro každého, kdo sleduje kulturní život a vývoj Prahy, je to výstava nejvyšší cenou a instruktivní, neboť v bohatém počtu více než pěti set exponátů ukazuje rozvoj města a typické ukázky jeho života v různých časových úsecích. Velký klad výstavy dlužno pak zejména shledávat v tom, že výstava seřadila jednotlivé obrazy, i když většinou známé, v řetěz, působící právě tím, že nebylo vynecháno nic, co bylo dosažitelné, svou uceleností a monumentálností. V těchto slovech je i kritika výstavy. Je to dokonale upravený a vyvážený celek, za který patří organizátorům dík všech Pražanů.

Nelze se zmiňovati o detailech výstavy. Má dvojitý stránku. V jedné zachycuje pražský život, v druhé Prahu jako město. Toho, jež se zajímá o pražský kulturní život, zaujmou výučné listy pražských cechů, kde obraz Prahy, vložený do zhlaví listu dává tušiti, jakou přichylnost projevovaly staré cechy svému městu. Při pohledu na typické postavičky starých Pražanů roztančí se před naším duševním zrakem pestrý ruch staropražských ulic. Studentské kroje a kroje Národní gardy z roku 1848, jmenovací dekret Národní gardy, svatojánská slavnost a jubilejní výstava, prospekty kavéren a hostinců, produkce Božkova parního vlaku na Žofíně, oznámení Paganiniho koncertu ve Stavovském divadle, Máněsem skvěle zachyceny tržní ruch, stavební ruch vyvolaný zesilující se železniční dopravou, vše to, co tvořilo náplň pražského života probíhá v pestrém kaleidoskopu před námi. V nepřetržitém proudu nově a nově vyvolávaných dojmů dostáváme se do dob, jichž jsme se stali již účastníky. Ruch dostihového závodíště, lidové slavnosti pražské doplňují citlivě bystré oko výtvarníka již i smutnými scénami chudoby pražských ulic za kapitalistické éry. Výmluvně, ale současně tiszivě a poučné

působí rostoucí počet motivů, do nichž se vetkává sociální problém.

Poslední stanoviště řázi tvoří pak řada děl z doby osvobození Prahy slavnou Rudou armádou, na kterou navazuje závěrečná fáze přítomnosti naplněné budovatel'ským úsilím a snahou vytvořit krásný život pro všechny naše pracující.

Se stanoviska Klubu a cílů, které náš Klub sleduje, je nejvš poučný onen obrazový sektor, který dává pohlednouti do výstavby města, neboť v něm odráží se nejlépe obraz města a jeho detailů v jednotlivých časových fázích a dává možnost úvahy, zda se město přetvářelo během doby na výstavě zachycené k lepšímu či horšímu. Dává možnost jasně představy o detailech města tak, jak vypadaly nepomíchné podnikatelskou horečkou kapitálu, či hrubou nelictou k práci a dílu našich předků, nebo konečně svěřivou touhou po nových komunikacích.

Znovu vidí návštěvník serií obrazů, z nichž je patrna původní uzávená dispozice Staroměstského rynku, který se mohl státi jedním z největších stavitelských klenotů Prahy, nebýt zničen nepomyšleně prováděnou asanací. A při pohledu na Proustovu litografii a Altův akvarel znovu marně hledá důvody, proč byla zničena Krociovna kašna. Týž smutný dojem vyvolávají Jansovy obrazy Malostranského rynku, na obrazech ještě neroztrženého pověstným průlomem u Klíči. Stejně těžkou obžalobou minulých dob je akvarel, snad Wachsmannův, vykreslující zbytky kostela sv. Jana na zábradlí, vzácné románské památky, zbytečně zbořené bezohlednou spekulací. Se smutným obdivem dívá se na Proustovu litografii, která zachycuje renesanční štítý domu čp. 193 u Karlova mostu a v duchu porovnává se strohým zevnějškem domu dnes.

Se zájmem spočine zrakem na Saveryho a Dietzlerově obraze znázorňující původní Pražský most, skutečný most, nahražený dnes neforemným a dispoici hradu rúšicím náspem.

A s rozpaky dívá se na Hellichovu kresbu věže malostranského biskupského paláce, památky, která chátrá a má nejvš na čase býti opravena.

Ty a mnohé jiné detaily našeho města, které mohly být zachovány, nebo které mohou být ještě dnes opraveny, připomíná výstava.

Celkový obraz Prahy v zachované ještě téměř barokní, celistvě krásné zasněžující monumentální nákras J. D. Hubera z roku 1769 a mnoho a mnoho bílých míst bylo by na nákrasu, kdybychom si odmysleli objekty, dnes již zničené, které při dobré vůli a při větším porozumění mohly být zachovány budoucím generacím.

I ona, pro nás dnes již historická doba, měla své potřeby, neboť i tehdy Praha rostla. Jak zcela jiný poměr měla tato historická doba k přírodě a městu oproti době kapitalistického vandalství dobře ilustruje návrh na úpravu Wimmrových sadů na Vinohradech. Byla to snaha z přírody uchovat co nejvíce a vytvořit zdravé prostředí. Když pak došlo k realizaci zastavení sadů, vyrostly nám dnešní Vinohrady, moře kamene, které bezohledně pohltilo sady a ještě v nedávné době zůžilo i zbytek Riegrových sadů.

Když návštěva výstavy činiteli, kteří nepohřbili ve svém srdci pocit lásky k městu a pocit estetiky vůbec zptáobí, že se zamyslí nad láskou, kterou naši staří městu projevovali, nad rozmyslem a cítem, se kterým jej upravovali pro potřeby své doby, i když neměli tolik technických pomůcek, kolik je jich dnes po ruce. Doufejme, že výstava bude v tomto smyslu působit i vytvoří ovzduší rozumné a věcné kritiky a pak bude Praha uchráněna nových nebezpečí, které nutí Klub dosud k ostrážitosti. Čím hlubší bude tento reflex výstavy, tím rychleji sejdu se všichni Pražané na společné frontě, aby pozvesali působivost památkových objektů pražských v rámci výstavby nově se vytvářející Prahy. V Klubu za Starou Prahu budou pak mlítí neoddanéjšího spolupracovníka.

Prisching

Schönbornský palác, bývalý Colloredovský dům na Malé Straně.

V oblastním archivu ministerstva zemědělství v Opočně se zachovaly stavební účty z let 1715—1718, vztahující se k přestavbě tohoto paláce (sub Účty 1715—18). Průběh přestavby byl asi tento: Měsíce leden až duben jsou věnovány stavebním přípravám. V týdnu od 27. května do 1. června se počíná se stavbou a největší položku činí práce zednická. V prosinci je již účt za štukovou výzdobu na vnější fasádě. V roce 1716 poklesly značné výplaty zedníkům a jsou zaznamenány vnitřní úpravy (štukatury na stropích, dveře, okenní rámy). Do druhé poloviny roku spadají i menší práce z zahrad. V následujícím roce stoupá dodávka truhlářských, kovářských a zámečnických prací a za menší obnos byly pozřizeny ozdobné vázy do zahrady. V roce 1718 se stavební období patrně končí, protože účty vykazují již jen neopatrné položky za natírání dveří a jiné řemeslnické zakázky. Jako polr je v roce 1715 jmenován Bartolomeo Scotti a v roce 1718 je nazýván stavitel. Nabrující architekt jmenován není. —ovd.

LITERATURA

Alfréd Piffli:

Dynamické ilúzie v barokovej architektúre

separát z Technického sborníku Slovenskej akademie vied a umení, ročník 1950.

Chrám a veriaci

Malá naučná knižnica, Bratislava 1950.

Loňského roku vydal prof. inž. dr. Alfréd Piffli dvě studie o architektúre. Ačkoli v se obě zabývají církevní chrámovou architektúrou, jejich zaměření je naprosto rozdílného charakteru. První z nich — Dynamické ilúzie v barokovej architektúre — vymezuje a odvodňuje název a pojem dynamické architektury barokní na rozdíl od barokní architektury statické.

Užívání těchto termínů v dějinách architektury se snaží autor odvodit rozбором perspektivních jevů, jež vznikají v architektonickém prostoru pohybem pozorovatele, v němž vzbuzují buď počty klidu a soustředění, nebo naopak počty vzrušení a pohybu. Uvádí celou řadu příkladů architektury statické, která vyvolává především jasnost a logičnost prostoru. Na Slovensku jednou z barokních statických architektúr je především konventní kostel Milosrdných bratří v Bratislavě, zasvěcený Navštívení Panny Marie a pocházející z doby těsně před r. 1700. Hlavními prostředky, kterými dosáhl architekt stavby statickosti, je silně vyloučená římsa, s níž vytvořejí korintské plasty perspektivní rámce. Význam klenby tu silně poklesl. V souvislosti se statickou architektúrou zabývá se autor protestantskými raně barokními kostely v střední Evropě, kde hledá souvislost mezi reformacními zásadami protestantské církve a racionální úpravitou statické architektury, což dokazuje na příkladech slovenských, ale i holandských, severoněmeckých, francouzských a norských protestantských kostelů.

Jestliže je statickostí znakem protestantské církevní architektury, dynamická architektura barokní stala se pak důsledkem katolických reformacních snah. Dynamická architektura, reprezentovaná u nás kostelem sv. Vojtěcha v Počápích u Terezína, navrženým K. J. Dienzenhoferem, je charakterisována změnou perspektivního obrazu, způsobenými různou projekcí konvexkonkávně zakřivených geometrických forem při změně pozorovacího stanoviska. Klenba nabývá zde opět výtvárně důležitosti, neboť má za úkol ilusivně sjednotit prostor nad složitým půdorysem promítá geometrických těles. Podrobným zaměřením rubu klenby topografickým způsobem podařilo se zjistit, že projektant není autorem vlastní klenby počapelského kostela, nýbrž že vznikla přímo na místě stavby uplatněním zkušenosti zedníků, kterých pracovalo na zaklenutí tohoto kostela osm, jak bylo zjištěno z charakteristického způsobu kladení cihel a způsobu práce. K dynamice stavby přispívají též křivky klenebních spon k pozorovatelé obrácené nebo odvrácené.

Tato pojednání zabývalo se tedy architektúrou s hlediska výtvárně psychologického a autor zde užil matematicko-geometrické metody k prokázání svých závěrů. Druhá práce prof. inž. dr. A. Piffli — Chrám a veriaci — zabývá se funkcí náplní kostelní architektury. Tato funkční náplň, která je v podstatě určována provozem chrámových obřadů, zanechává nejzřetelnější stopy v půdorysech chrámů, jež podléhaly značným změnám podle místa, doby a charakteru náboženských kultů. Studie sleduje jednotlivé typy od egyptského chrámu, chaldejského zikuratu přes arické chrám řecký až ke křesťanským chrámům prvních dob, středověku i baroka. Sociální vztahy obyvatelstva ovlivňovaly vždy uspořádání kultovních prostorů, jak dokazují všechny zde uvedené typy chrámů pohanských i křesťanských, na př. starokřesťanské basiliky či feudální vlastnické kostely tribunové nebo barokní kostely poutní. Nelze tedy ani tu dějinám architektury spokojiti se toliko s pozitivistickým sledováním společných slobových znaků a jejich vývoje, či jenom biografickým určením autora stavební památky, nýbrž je třeba Medat i v pozadí chrámové architektury člověka, jeho společenské vztahy, které vykonávaly vliv na chrámový provoz a utvářejí jeho půdorys. Mr.

K výstavbě socialistické Prahy

V šestém čísle časopisu „Za socialistickou vědu a techniku“ byl otištěn článek Ing. Vladimíra Chamrůda o „Zapojení vědeckých pracovníků do výstavby socialistické Prahy“. Autor tu ukazuje na nímstnost přestavby našich měst, v čemž sovětský urbanismus bude příkladem. Oceňuje popud KSČ ku přestavbě Prahy a vytýkáje zásady výstavby socialistického města, aby ukázal na jednotlivé, dosud neřešené vědecké problémy výstavby Prahy. Nakonec dává výzvu k zapojení vědeckých pracovníků do výstavby našeho hlavního města. V článku, jímak velmi závazném, postrádně ocenění historického jádra Prahy jako nezbytné součásti Prahy budoucí. —SH—

ZA STAROU PRAHU

VĚSTNÍK PRO OCHRANU PAMÁTEK

ROČNÍK XXXVI.

V PRAZE 1. PROSINCE 1951.

ČÍSLO 4—5.

Výzkum románského Strahova

Alois KUBÍČEK

V představě o rozsahu románského Strahova je nutno si uvědomit, že jde takřka o souvislé a již v románské době zastavěné území o velikosti staveniště Národního musea v Praze. Ku př. jižní románský trakt je dlouhý 90 metrů. Výzkum tohoto rozsahu u nás dosud proveden nebyl a jeho výsledky jsou mu i úměrné. V říjnu minulého roku byl výzkum zahájen v západním křídle, pokračoval křídlem jižním ke křídlu jihovýchodnímu, které je ve své dispozici dosud nejméně jasné, jelikož pozdější úpravy byly zde nejradikálnější. V tomto křídle bude část dispozice objasněna toliko půdorysem základového zdiva, které se nyní sleduje. Tím bude dokončen v hlavních rysech obraz vlastního románského kláštera. Bude třeba ještě naléztí ku př. dům opatský, kdysi sídlo krále Vladislava II, které neshořelo při požáru kláštera dne 19. října roku 1258, neboť již od 17. července do 10. srpna následujícího roku zde sídlil arcibiskup kolínský v diplomatickém posláni, aby král Otakar II. přijal říšskou korunu.

Konečně je třeba prozkoumati neznámé části kostela, v první řadě absid a věží. Ale poznáním, že v hlavních rysech dispozice kláštera se valně neliší od klášterů v téže době stavěných, výzkum nekončí, neboť nálezy podávají více než co je kdekoli jinde zachováno a tudíž objasněno a co by i zde později již nebylo možno sledovati. Ale přes-

Zlomky opukové desky s pletencovým ornamentem.

Státní fotoměřický ústav v Praze

to zůstanou některé části z různých příčin ponechány budoucnosti k prozkoumání.

Ale i tak jsou výsledky výzkumu již dnes většinou jednoznačné. Jde předně o čtvercový ambit 40×40 m. Byl stavěn jako celý klášter po dostavbě kostela. Ambit byl v románské době klenut křížovou klenbou, která byla v gotické době v části severní a západní nahrazena vznosnější křížovou klenbou žebrovitou. Celý ambit byl koncem 16. století přestavěn v dnešní stav. Románské opukové kvádríkové zdivo nebylo původně omítnuto. Omítnuto bylo po prvé po požáru roku 1258. Stopy požáru jsou velmi poučné a podávají mnohá vysvětlení. Požár lze zjistiti ku př. v klenutém dormitáři a tím potvrzuje se i zpráva, že právě tam požár vznikl, ale jiné klenuté místnosti požáru vzdorovaly (ku př. ambit, kapitulní síň, refektář a celarium). Možno sledovati požár v místnostech, kde hořel nebo se zřítíl hořící dřevěný strop, nebo krov a p. Lze z toho mnohé dedukovati, zvláště i v transeptu basiliky. Omítka 13. století stopy požáru nezná a tudíž možno pochybovati o požáru založeném Husity.

Stopy románského kláštera i kostela zahladil svým bezohledným způsobem hlavně opat Lohel. Přes tyto zásahy, týkající se v první řadě kleneb, zřehovala se většina zdiva. Pro jeho mohutnost a ... neslnou dokonalost bylo použito i pro příští

Vchod a okno z ambitu do kapitulní síně.

Státní fotoměřický ústav v Praze

úpravy, takže jsou podstatně zachovány všechny budovy kol ambitu. Toliko křídlo jihovýchodní až na malou část bylo zbořeno při stavbě nového konventu dokončeného po 18leté stavbě r. 1698. Ze zachovaných detailů je patrna obdivuhodná technika kamenické práce, oken a portálů, strobých přímo asketických forem, jak tomu chtěla doba s touhou po návratu k prvotnímu křesťanství.

Ale jsou i nálezy hlavic a patek a z nich svoji ojedinělostí přímo vybočují zlomky mohutné desky či desek z bývalé křtitelnice, celkem 8 kusů. Byly nalezeny v navážce v románském refektáři. Lze souditi, že jsou z kostela, jelikož poblíž byly i zlomky klenebních žeber, jichž zbytky jsou i nad dnešní kostelní klenbou. Pletencový dvoupramenný ornament provedený v opuce, je nejvyšší pozoruhodný, připomínající longobardské pletencové motivy právě tak v Comu jako charvátské v Dalmacii pro něž J. Strzygowski hledal obdobu v pletencovém reliefu kostela na Wawelu o jehož původu má pochybnosti i L. Niederle. Strahovské ornamenty připomínají lidovou tvořivost přenesenou ze dřeva na kámen, kterou na evropském západě neznáme, ale spíše ji najdeme na bronzových dveřních rámech chrámů sv. Žofie v Novgorodě, nekriticky prohlasovaných německými odborníky za práci magdeburskou. Rozhodně budou Strahovské nálezy příspěvkem k poznání cest umění 12. století.

Konečně je třeba se zmíniti o způsobu conservačním. Románské zdivo zůstane odhaleno, až na nálezy nemající větší souvislosti, nebo nic nevysvětlující. Chybějící části portálů a oken budou dozrány cihelným zdivem se strženou omítkou, barvy opukového zdiva, které je použito i na správy porušených partií. Pouze v severní stěně ambitu, která je nejzachovalejší a měla pouze vypadlé kvádříky — bylo použito náhradních kvádříků. Totéž provedeno i v celarii, zvláště kde byly hluboké záskyky patek pozdějších kleneb. Budoucnosti je dána možnost i větších rekonstrukcí, aby eventuálně byly zaklenuy na románských klenebních čelech celé místnosti, k získání představy románských interieurů, jaké u nás a ani v cizině nejsou.

Konečně je třeba se zmíniti o způsobu conservačním. Románské zdivo zůstane odhaleno, až na nálezy nemající větší souvislosti, nebo nic nevysvětlující. Chybějící části portálů a oken budou dozrány cihelným zdivem se strženou omítkou, barvy opukového zdiva, které je použito i na správy porušených partií. Pouze v severní stěně ambitu, která je nejzachovalejší a měla pouze vypadlé kvádříky — bylo použito náhradních kvádříků. Totéž provedeno i v celarii, zvláště kde byly hluboké záskyky patek pozdějších kleneb. Budoucnosti je dána možnost i větších rekonstrukcí, aby eventuálně byly zaklenuy na románských klenebních čelech celé místnosti, k získání představy románských interieurů, jaké u nás a ani v cizině nejsou.

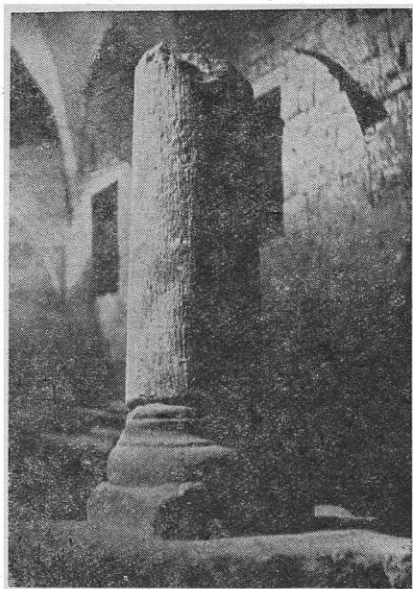
Museum architektury

Bohumil HYPŠMAN

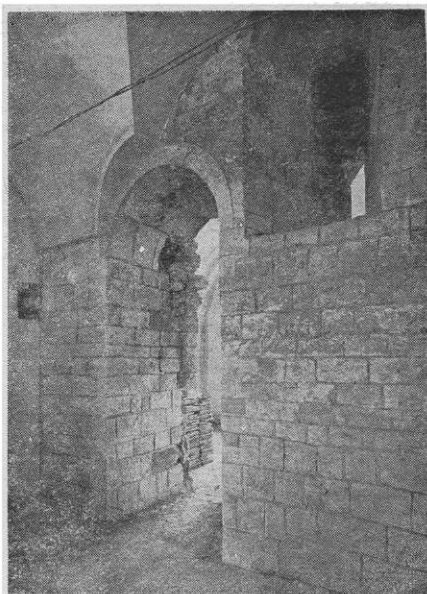
Vzniká samo sebou, neboť doklady vývojové shromažďují se na různých místech v archívech, stavebních archívech, musejích a především při národním muzeu technickém. Město Praha jest živým dokladem vývoje architektury u nás a je proto prvé na řadě přihláset se k pracovní povinnosti a součinnosti. Museum města Prahy jest přeplněno (v r. 1940 mělo již přes 37.000 inventárních čísel), stavební vývoj nechávalo stranou svého úsilí; tím se vyhránilo spíše jako pražské museum uměleckoprůmyslové, ačkoliv sláva Prahy leží především v její tváři stavební, v činech architektonických nejen jednotlivých, nýbrž národního kolektiva, které ji budovalo po věky. Musea jsou určena nejen práci badatelů, nýbrž především pro poučení, z jakých příčin vývoj šel tak, jak šel. V době, kdy lid sám převzal do svých rukou vývoj a odpovědnost zaň, je poučení zvlášť potřebné, aby se mohl vystríhati omylů (pavilon na Klárově), které se z důvodů hmotných těžce napravují. Jádro musea architektury bude lokalitováno především na Prahu, nejen co souvislé poučení o architektuře jednotlivých objektů, nýbrž i o architektuře urbanistických celků. S tohoto hlediska je naléhavě potřebné museum architektury především pražské! Pociťujeme nejtíže úchyliky od správného vývoje, jak se během staletí ustálil, právě v celkovém utváření města. Dříve leželo nebezpečí v podnikatelské dravosti, k vývoji veřejně prospěšnému přistupovalo se jen po mnohých odkladech a opět z důvodů hmotných, takže byla věc prodebatována; bylo času nadbytek jej vyzkoušet mnoha projekty. Dnes lidový element s elánem mládí uskutečňuje svou vůli po činu rázně a ihned, takže tím spíše potřebuje poučení, jež může poskytnouti jen pohled zpět.

Není však jen převratného vlivu změněné sociální struktury, nýbrž převrat je i v pokroku techniky, která si vyhrazuje i práva, která jí nenuleží, neboť bylo to vždy umění, které nám Prahu vytvořilo. Příkladem zdůrazňuji tuto větu, příkladem proměn zastřešení. Hájitelnost středověkých měst vynucovala si natěsnění v úzkém hradebním obvodu, které bylo řešeno úzkými staveništi, do hloubky zastavěnými, jež nebylo lze jinak zastřešiti než kolmo k průčelí. Tím vznikaly řady štítů uličních a tento ráz se udržel, pokud se udržela stavenišť, přes renesanční i barokní období. Tradiční zjev prostoru předřel i tak velkou změnu, jakou bylo obrácení střeš podél průčelí. Změna ta udála se vlivem ducha renesance a slučování úzkých stavenišť ve větší celky. Vlivem tradice dostávaly i střechy s uliči souběžné štíty nebo vikýře v celých řadách, takže vznikaly výtvoři nadužitkové, pro místní a národní ráz charakteristické (o Cisařských, u Klíčů do Karlemitské, Saský dům jak býval, ale též Slavatovský a Valdštejský palác).

Odlíšný jest dnešní převrat, kdy technika a předpisy prokazují zbytečnost zastřešení vůbec. Bezspasnost, vodotěsnost, lehkost a lince krytiny mají nás o správnosti vývojové přesvědčiti, ale venkov nemůže užitečnost půdního prostoru postrádat, jako nemůže zapřít okolnost, že materiál k zřízení střechy má poruce, takže „žáné střechy“ zůstane vuhrazeno městům a tu jen následkem nařízení. Příkazy způsobují zhouby v souvislém tarovém vývoji, jak je toho dokladem nařízení o požárních štítech mezi sousedy, které rozrušilo celky starobylých řad štítů. Místo, aby se zdokonalila jakost pálené krytiny, místo, aby se zdokonalily zatékající žlaby, vydá se nařízení,

Sloup v celarii s patkou i hlavici nalezen zlo-
mený v násypu.

Portál a okno v románském refektáři.
Státní fotomeříčský ústav v Praze.

Výzkum románského Strahova

jehož následky jsou rozrušení starých celků a pře-
rušená souvislost vývoje.

Podobně jest tomu při nové úpravě urbanistick-
kých celků. Vnutit zákony moderní dopravy sta-
rému celku je vždy velice obtížno; proto je v zá-
jmu starých celků, ale i v zájmu hospodárnosti
vždy hledat cestu okolo, nikoliv napříč! Tuto pak
volit jen v případech naprosté nezbytnosti. Tato zá-
sada již mnoho se vžila, opak však dosud nevy-
hynul (Malostranský hřbitov) k naší vlastní škodě.
Ve jménu samospasitelné dopravy přehlížejí
se ostatní stránky umění stavby měst: obyvatel-
nost, požadavky ochrany památkové a docela již
požadavky veřejné estetiky. A přece jsou to ur-
banistické architektury, které potvrzují úspěšnost
kolektivního tvoření mnoha století, které potvr-
zují, že jest vůdčí pohnutkou umělecký cit, niko-
liv účelmost a konstruktivnost. Byla to umělecká
představa, která od dob sv. Václava vytvářela

náplň a obrys Hradčan, nikoliv užitek! Byl
to vrcholný čin umělecký, který dal sousednímu
městu v koflině korunu sv. Mikoláše, nikoliv
orientovaná hmota lodí takto nahrazené. Umělec-
ká představa a schopnost takové dílo vytvořila,
nikoliv některá technická schopnost!

Připomenuté doklady jsou ukázkou toho, jaké
poučení může čerpat nová generace, dosud neovi-
čená, z musejního předvedení a probádání praž-
ských problémů, ilustrovaných modely, kresbami
a plány uskutečněného i jen projektovaného, po-
sitivně i negativně. Otázky pražské zrají mnohá
desítky let v mnohých obměnách i projektech, tak-
že soubory dotud vykonané práce jsou s to při-
vést k zdárnému rozhodnutí. Museum architek-
tury jak celku tak do podrobností všech dob
umožní snadnou orientaci na základě minulosti
a jasný, odpovědný pohled do budoucnosti, což při
tisciletém jejím zdárném věrnutí je jistě nepo-
stradatelné!

„Umělecká díla, ať již architektonická nebo výtvarná, hudební a literární, která dříve sloužila
potěšení úzkého okruhu lidí, kteří měli dostatečné prostředky, aby si toto potěšení mohli za-
opatřit, jsou dnes zpřístupněna nejširším lidovým vrstvám. Na místě původních majitelů pře-
jímá péči o ochranu těchto vzácných kulturních památek stát.“

A. Zápotocký

Žižkov

Ludvík Prisching

Jedno z největších a nejládnatějších předměstí pražských. Předměstí, které je hustotou zalidnění na předním místě všech světových měst. Předměstí, které vyrostlo během pět století, takže v něm nezadá růstu letokololetu z amerických měst.

Kolik romantiky opřelo Žižkov svýmí zkazkami! Město proletářů dřívější doby, se všemi stíny chudé, proletářské čtvrti. Jestliže literát potřeboval pro své dílo kulisu z proletářské čtvrti, volil Žižkov, Líbeň či Šmíchov. Jestliže potřeboval prostřední ku zlodějské historie, volil Žižkov. Vzpomeňme Vachkova Běláčka nebo Němcových Alibi. Neboť i to byly stíny proletářského života.

A přece tento Žižkov, pověstný Žižkov, vytvářel se poměrně za stejných poměrů a ve stejné době, jako jiné pražské předměstí. Již jako hotové město vzal na sebe osobitý a rázovitý život svého proletářského obyvatelstva se všemi stíny a starostmi o existenci, se snahami najít i v omezených hmotných prostředcích světlé stránky života.

Jak vznikl Žižkov.

Naše historie začíná dobou, kdy hornatá končina žižkovská přestala být lesním komplexem a kdy lesy ustupovaly polím, na kterých člověk po úmorné námaze mohl vložiti zrno do lůna země s nadějí, že plodnost půdy zajistí jeho další život.

I původní husté zalesněný, ostrý a robustní vrch Vítkov na severu, patřící pražskému měšťanu Vítkovi z Hory, který byl také konšelem starého Města v letech 1350 až 1357 byl v té době obděláván, pokud to ovšem prudká úbočí dovolovala. Na jih od Vítkovy hory se vypínal táhlý vrch, zvaný odedávna horou Šibeníční, rozdělený proláklinou na západní a vyšší, východní masiv. Na jeho severním úbočí bylo místo popravni Staršího města pražského. Cestou k popraviti stála stará kaple, zasvěcená sv. Dismasu, jako poslední místo, z něhož odsouzenec mohl ještě naposled pohlednouti na Prahu a svět a na němž mohl ještě naposledy pozvednouti mysl k nebesům, než došel k podezřelému místu popravny, se šibeníci a nezbytým kolem k lánám.

Údolím mezi oběma horami, které se místy zužovalo v soutěsku se vinula od pražských hradeb silnice, směřující ke Kutné Hoře a zvaná proto krátce silnice Horáká. Minula za hradbami starý písečník na místě dnešního Masarykova nádraží a od kaple sv. Dismasa sledovala tok potoka, výtěkajícího z rybníku vsi Olšán a protékajícího proláklinou hor Šibeníční. Po zvolném a terénu měkce přizpůsobeném stoupání, dostupovala výšky hřebeny Vítkovy hory a zvolna pak klesala ke první vsi za Prahou — k Malešicům. Trasu této staré obchodní cesty značí dodnes třída Husitská a Kalinínova.

Hora Šibeníční vyběhala na východ v dlouhou, plochou a smutnou pahorkatinu, zvanou Židova pec. Na jižním svahu Šibeníční hory se táhla polní cesta, obočující z Horák silnice a vedoucí do vsi Olšán. Pokračovala pak dále přes dnes již zmizelou vesnici Sešovice, při které byla tvrz, do Malešic. Směr této cesty připomíná dodnes třída Kalinínova.

Konečně odočbovala ještě třetí cesta jižním směrem, vedoucí do prostoru nynějších Vinohrad, značená dodnes trasou ulice U rajskej zahrady.

Tak asi vyhlížel prudec zviněný pas země, kterému bylo souzeno státi se kolebkou Žižkova od poloviny XIV. století. Zeela jiné tvárnosti však nabyl, když Karel IV. rozkazem v roce 1358 nařídil, aby v pražském okolí byly vysazeny vinné sady. Území jižní od Vítkovy hory se se svými na jih obrácenými svahy a širokými plochami, rozkládajícími se na jih zejména hodilo pro vysazování révy a tak byl v krátké době celý tento široký pas, sahající až ke Karlovu, upraven pro vinníci sady. Byl to patrně jednotný komplex vinné, pro který se hodil prostý název Vinohrady. Největší část vinné, zejména na Šibeníční hoře a místě dnešní Rajskej zahrady jakož i Olšán, náležela do majetku kláštera ambrosiánského v Praze. Na vinníci si vinní stávek své chaty a vinníci lisy a tak kraj dříve opuštěný začal dýchat téměř celoroční prací na vinníci. A přece tento veselý život vinníků byl začasté přerušován válečnou vichřicí. Byla to Vítkova hora, směle se vypínající nad Prahou, ke které, jako k významnému strategickému bodu na pražském východě, se obracely oči všech válečníků.

Roku 1420 byla Vítkova hora svědkem vítězné bitvy Žižkovy, ve které byli poraženi Žikmundovi křižáci. Žižka rozložil svůj tábor na západním konci horského ostrohu a patrně značně opevnil, neboť ještě dlouho po bitvě se mluví o stopách valů a náspů, na nichž husité svými cepy a palcáty uvítali křižáky, útočící od východu. Zejména se vypravovalo o staré věži, která zesílávala opevnění a dlouho zůstávala památkou na bitvu.

V XV. století změnla Vítkova hora majitele; její vinnice zakoupil pražský měšťan Pála a tak hora byla začasté označována jako hora Pálova, ač starší název se houzevnatě udržoval až do nedávných dob. Pálova vinnice na úbočí hory měly výměru 18 korců.

Nezůstalo jen při slavné bitvě na Žižkově. Roku 1608 vznikl spor mezi Rudolfelem II. a Matyášem. Matyáš přitřhl k Praze a na Vítkově hoře zřídil valy pro své dělostřelce. Naštěstí spor skončil smírem, aniž děla zahučela. Po druhé, bohužel ne již marné, stála děla na hoře roku 1648 za vřadu Švédů, kdy generál Wittenberg těžce ostřeloval Prahu a svou střílbou podporoval houzevnatě švédské útoky na Horskou bránu. Roku 1742 Francouzové za okupace znovu postavili děla na Vítkově hoře.

Nejtěžší bombardování zakusila Praha v roce 1754, kdy pruský král Bedřich II., po bitvě u Štěrbohl, kde ztvítil, ale ztratil svého nejlepšího generála Schowerna, dobyl dne 9. května hory po krátkém boji s chorvatskou posádkou. Bedřich posadil pak na horu své baterie a ty si braly z králova rozkazu za cíl palby nejzávažnější a nejpamatnější objekty Prahy. Toto zúřivě trvalo až do 18. května, kdy Bedřich, poražen u Kolína, ustoupil.

Válečnými událostmi vinnice vinohradského území a zejména na Vítkově hoře pustly. Podobně tomu bylo v celém pražském kraji, vždyť sto let po skončení tříctileté války měly pražské vinnice již jen jednu pátinu původní rozlohy. Vinníci sady se opět proměňovaly v pole, chaty vinnářů se zčásti změny v usedlosti a mnohá z usedlostí, zejména v době emigrace, se změnila v luthaus, v němž stalo se módou trávit léto mimo vřehlé město.

Kaple sv. Dismase byla v XVII. století přestavěna hrabětem Kuprwaldem. Za josefinské doby byla jako řada jiných církevních staveb odňata sakrálním účelům a roku 1845 pak zhotovena. Ještě před zbořením roku 1820 postavil poblíže kaple pražský měšťan Kren hostinec s parkem, který byl pak stružně zván Krenovka. Hostinec stal se oblíbeným výletním místem Pražanů blízko za hradbami. Z kaple zachovala se jediná socha, stojící dosud v krenovckém domě.

Jiný osud byl určen vsi Olšánům. Za Karla IV. patřila klášteru ambrosiánskému, za válek husitských přešla do majetku obce novoměstské. První historické zprávy se datují z let 1390 a v nichž se mluví o Olšanech jako o dvoře při rybníku, se zahradou a vinníci hospodářstvím. Později zřejmě přibýlo něco stavení, ale celá ves žila idylickým životem venkova, vzdáleného městského ruchu pražského.

Naprostý zvrát nastal, když Praha byla v roce 1680 navštívena těžkou morovou ranou. Pražské farní hřbitovy nemohly být s ohledem na možnost další nákazy používány a tak Pražané hledali přehřbití mimo zdi města. A tak 15. ledna 1680 uprostřed řádění morové

nákazy prodal Jakub Štika za 800 zlatých zahradu olšanského dvora staroměstské obci za pohřebiště a jisté tehdy netušil, že dává vlastně základ velkému městu mrtvých. Potřeba pohřebiště byla tak naléhavá, že zakoupenou zahradu vysvětlil již 29. ledna Jan Olomoucký, farář od sv. Martina v Praze a ihned se počalo pohřbívat, Morová nákaza nabývala netušených rozměrů. Ve chvílích nejvyšší úzkosti učinil stroměstský magistrát slib, že postaví na novém hřbitově v olšanské zahradě kostel ke cti protimorových patronů sv. Rocha a Sebestina, jestliže tude hrza moru od Prahy odvrátí.

Když epidemie přestala, splnil staroměstský magistrát svůj slavný slib a kostel postavil. Projekt pochází snad od slavného barokního mistra Jana Křtitele Mathey, stavbu provedl Jan Heinrich. Je to chrám, dostavěný roku 1682, dodnes stojící na prvním oddělení pražských olšanských hřbitovů, eliptického půdorysu a průběžnou galerií nad vnitřními arkádami, zastřešený kopulovitou střechou s lucernou. Nad portálem chrámu je znak staršího města pražského s nadpisem: "Rada a obec staršího města pražského, 1680". Na hřbitově se pohřbívalo znovu v letech 1715 a 1716, kdy v Praze vypukla znovu morová epidemie. Když pak císař Josef II. roku 1786 zakázal vůbec pohřbívatí uvnitř města a staré farní hřbitovy pozbyly vůbec své funkce, staly se Olšanské hřbitovy ústředními hřbitovy po celou Prahu.

Olšanské obci bylo souzeno, aby její půda stala se místem posledním i pro měštany Nového Města. I Novoměstští pohřbovali za velkého moru své pohřebiště. Našli si patrně vzor u svých staroměstských sousedů a zakoupili si v Olšanské zahradě blíže pohřebiště staroměstského a v té době pohřbívali. V roce 1719 postavili psk na tomto hřbitově kostel, zasvěcený sv. Kříži a hřbitovní kapli Panny Marie Bolestné. Založená torso tohoto kostela, jednoduché to jednolodní stavby, dožívá dosud v mori žižkovských činžáků. Na hřbitově se pochovávalo i v době morových epidemií v letech 1680, později 1715 a 1716 a v roce 1741 bylo zde pohřbeno asi 6 000 vojáků francouzské okupační armády. Při kostele byla zřízena poustevna a v té bydlili až do roku 1787 poustevníci ivantského řádu, poslední doustevníci v pražském kraji.

Na novoměstském hřbitově přestalo se pohřbívatí roku 1784 a staroměstští i novoměstští pohřbívali společně v původní olšanské zahradě. Při kostele zřízena roku 1787 fara pro obec olšanskou, strážnickou a okolní osady. Zůstala tam až do roku 1842, kdy byl kostel zrušen a fara přenesena od sv. Kříže ke kostelu sv. Rocha, kam přeneseny ze zrušeného kostela i oltáře.

Jak nepatrné bylo osídlení těchto končin, dovědčuje okolnost, že olšanská fara spravovala až do roku 1851 území celého dnešního Karlína, Vinohrad, starých i nových Stražnic, kromě vlastních Olšan a končin dnešního Žižkova.

A ještě někomu posloužila milosrdná olšanská země za místo posledního odpočinku. Byli to pražští židé. Jejich osadě se mor zejména nevyhýbali. Nakažený žid musel z města a tak se stalo, že poblíže novoměstského pohřebiště byl zřízen jakýsi lazaret pro židy, morem nakažené a vedle lazaretu hřbitov, protože z lazaretu bylo blíž na onen svaz než zpět do Prahy. Tak byl dán základ ke starému žižkovskému židovskému hřbitovu, sousedícímu těsně se hřbitovem při kostele sv. Kříže. Jako ostatní takzvané hřbitovy na olšanské půdě sloužil nejprve jako hřbitov morový a teprve po roce 1787 se tu pochovávalo pravidelně.

Takový byl stav prostranství, na němž mělo vzniknouti v neuvěřitelně krátké době nové město žižkovské. Prudce hornatý terén s horou Vitkovou a Šibeníční, mezi nimi silnice zvaná již silnicí vídeňskou, vozová cesta k Olšanům a k Vinohradům. A mezi těmito komunikacemi pole a v nich v zahradách skryté a po kraji volně rozseté usedlosti.

Při vídeňské silnici směrem od Prahy byla již zmíněná Krenovka, při úpatí Vitkovy hory Proutková a Broučková výše, pak Smetanka, Voclika a Ohrada, stará to vinice o výměře více jak 36 korců, chrazená a daleko na východ Chmelnice.

Při obočnické olšanské cestě Komotovka, na místě dnešního kostela sv. Frška Ralsmonka, v XVIII. sto-

letí majetek Ralsmanů z Riesenberka, poblíž které byla v roce 1686 postavena Boží muka, později instalována na výstavě a dnes postavená v Kinského zahradě.

Na Šibeníční hoře Fluomka, dále k východu Farukáčka a při Židovských pecích Vápěnka a ještě dále na východ, v místě dnešního nákladového nádraží, Direktorova, jinak zvaná Červený dvůr.

Směrem k Vinohradům byla Sklenářka, Vylínka a Vendelínka.

Tam, kde olšanský potok protékal prolákninu hory Šibeníční, při malém rybníku byl mlýn Bezovka.

Je patrné, že usedlosti bylo tu mnoho, snad více než v jiných končinách Prahy. Dnes není stopy po jedné z nich, všechny pohltilo během několika desetiletí město svou rvavou rozpinavostí. Jen jména domů v některých ulicích připomínají zaslé pastorele.

Dospíváme v našem vyprávění téměř do poloviny minulého století.

Tato doba byla významná pro růst pražských předměstí, která přetvářela pražské okolí a židlyckou a provinciální Prahu změnila v město průmyslu a obchodu. Již kolem roku 1830 se mění zejména Smíchov, Líbeň a Karlín v průmyslová předměstí. Místo malých manufaktur se tvoří průmyslové podniky, zakládají se obchodní podniky a nové pracovní možnosti lákají do Prahy pracovní síly. Pražské obyvatelstvo počtem stoupá a přirůstá je třeba ubytovat, je třeba stavět. Podle zásad soukromokapitalistického podnikání je třeba najít levná staveniště. Ale ta nejsou vždy stejně levná, neboť s nimi se již spekuluje.

Nejlevnější stavební místa se nabízejí v údolí mezi horou Vitkovou a horou Šibeníční, které se počíná říkat vrch sv. Kříže. V dolní části stálo několik domků a této osadě bylo souzeno státi se zárodkem budoucího Žižkova.

Stavitel Karel Hartig postavil roku 1863 u této osady první žižkovský činžák, který pojmenoval u Jana Žižky z Trocnova. Žilánkí levnými parcelami a Hartigovým příkladem, následovali další podnikatelé a v útlou začal se rozvíjeti divoký, nikým neusměrňovaný stavební ruch, který hrozil skončit naprostým chaosem. Roku 1865 vypracoval proto Hartig zastavovací plán, na jehož podkladě vznikl dnešní Žižkov.

Území od Hory Vitkovy až ke Karlovu bylo katastrem obce Vinohrad, ustanovené v roce 1849 a označené historickými jmény. V roce 1875 se katastr rozdělil na dvě samostatné obce, severní, označovanou Vinohrady I a jižní, označovanou Vinohrady II. Odlíšení obce obcí jmény stalo se roku 1877, kdy severní, k Vitkově hoře přilehlá část, obdržela jméno Žižkov v upomínku na slavného našeho válečníka a jižní částí bylo ponecháno jméno Vinohrady, jako upomínka na viničné sady pražské. Roku 1881 byl pak Žižkov povýšen na město.

Prudký a ojedinelý rozmach Žižkova po roce 1866 podporovalo okolnost, že Praha byla prohlášena za otevřené město, takže nebylo již třeba při stavbě reversu na event. zbourání domu bez náhrady, kdyby toho vyžadovala vojenská potřeba.

Úžasný rozmach Žižkova zachycují nejlépe suchá statistická data.

V roce 1843 měly Vinohrady a Žižkov dohromady	69 čísel	169 lidí
V roce 1857	93	1688
	1866 135	2450
	1874 269	11.000

Rok na to je Žižkov osamostatněn a další data týkají se samotného Žižkova.

V roce 1880 má Žižkov samotný již

376 čísel a 21 212 lidí	
1890 728	41.236
1900 974	60.119
1907 1170	72.000

Vzrůst Žižkova ilustruje ještě jasněji okolnost, že na příklad v jediném roce 1872 bylo postaveno 58 domů a v následujícím roce dokonce 66 domů, což jsou data, jakých zdaleka nedostihuje žádná jiná pražská čtvrť.

Od vídeňské silnice stavělo se nejprve v údolí mezi oběma vrchy a později směrem k Praze. Další fáze zahrnovala směr k Ralské zahradě. Bylo to jakási roz-

růstání zárodečné enklávy jednak v údolu, jednak k Praze. Konečná fáze, která po roce 1900 ukončila tento nesmírný stavební vzrůst, směřovala k Vinohradům a neměla již síly, aby provedla splnění obou měst.

Z nastalé stavební přestávky se Žižkov probouzí znovu po první světové válce, kdy opět v prudkém vzepětí vyplňuje zbyvajcí pláně mezi Žižkovem a Vinohrady a pohlcuje volné plochy na východním okraji, kde žižkovský údol se vyrovnává s horizontální vrchu Žižkova a sv. Kříže, rozrůstaje se až k staré usedlosti Chmelnic.

V čem dlužno hledati příčiny tohoto, v pravém slova smyslu amerického vzrůstu města? Jestliže Smíchov, Karlín a Líbeň rostou jako čtvrtě, v nichž se usídluje nový průmysl, pak Žižkov roste jako pouhá obytná čtvrť pro nové příchozí dělnický živel. A k prostému ubytování dělnictva, skutečného proletářů doby, stačily podle tehdejších podnikatelských záhad prosté domy s malými byty, u kterých velký počet malých bytových jednotek s nejnuznějším vybavením musel dáti výnos celého domu. A s tímto předpokladem se vystavělo jádro Žižkova, skutečné proletářské jádro, které je do dnes zachováno v údolu mezi oběma vrchy.

Na Smíchově, v Karlíně a i Líbni byly postaveny nejen továrny a obchodní a exportní domy, ale i namnoze honosná bydliště průmyslníků, slušné domy úředníků a proto tyto čtvrtě nemají, až na malé výjimky, ráz lidských hloučků, beznadějných proletářských domů, postavených jen na výnos a vykořisťování chudého dělnictva, jak tomu je ve starém Žižkově.

Hornatý terén Žižkova byl tvrdým oříškem v dobách Hartigových a Hartig se s ním vypořádal velmi energicky a jednoduše. A tak pozdějším vývojem vznikla ona podivná a pro Žižkov charakteristická splet ulic, tu neohlížejících se na stoupání, tu opět podivně stočená. Neodpovídá urbanistickým zásadám dneška a tak se mnoho mluví o potřebě přestavěti Žižkov. Právě budovaný tunel pod vrchem Žižkovem, který má zprošředkovati spojení jižní Prahy s pražským severovýchodem, napovídá, že dříve či později dojde k radikálnímu operativnímu zásahu do žižkovského městského útvaru.

Žižkov býval tedy proletářskou čtvrtí. Sledujeme-li však jeho kulturní život, shledáváme, že tento proletářský Žižkov se dovedl velmi činně starati o potřeby svého obyvatelstva. S dělnictvem bydlela na Žižkově třída drobných obchodníků a živnostníků a obě tyto třídy, existující na sebe vázány, dávaly dlouhou ráz nejen městské výstavbě, ale i osobitému životu města.

Děti z olšanských a žižkovských samot musely původně chodit do škol buď do Vršovic, vnitřní Prahy nebo do německé školy v karlínské invalidovně. V každém případě byly to cesty v nejvladnějším slova smyslu přes hory a doly. Od počátku XVIII. století, v dobách, kdy školy byly záležitostí církevní, snažili se olšanští faráři o vybudování školy. Pražský magistrát nabízel za školu místnost olšanského hostince č. 3. Když tato nabídka nebyla schválena, zřídil farář P. Frant. Vejvoda v domku čp. 8 soukromou jednotřídní školu, která se později, když se vystavěla malá školní budova, rozrostla až na trojtřídní.

To vše ovšem nestačilo, jakmile se Žižkov počal formovati. Je proto krásným vysvětlčením této proletářské čtvrti, jestliže za pouhých deset let po postavení prvního Hartigova domu, tedy již v roce 1873, se může pochlubit velkou školní budovou na Komenského náměstí, dodnes jako škola fungující, a zvaná Stará budova. Svě povýšení na místo oslavil Žižkov stejně krásným počinem, totiž přístavbou této školy a zřízeníí opatrovny. Péče o školy nezstala nikdy pozadu za vířivým vzrůstem města. Léta 1878, 1885, 1891, 1894 a 1904 znamenají vždy výstavbu nové školní budovy, rok 1897 pak stavbu novorenesanční budovy na místě bývalé Raismonky.

Dvě nemocnice, malé sice a přízemní, postavil si Žižkov, z nichž jedna, stojící daleko za městem, na hranicích libeňského katastru, dosud slouží svému účelu.

Již jako město téměř dobudované měl Žižkov jediný

kostel, totiž olšanský chrám sv. Rocha. Nedostačoval sice, ale sloužil. Když byl v roce 1879 opravován a uzavřen, zůstalo město bez kostela. Tu zakoupila obec za 63 zlatých přenosný oltář a mše konaly se pod širým nebem před Starou budovou, později v tělocvičné škole. Tu se ukazovala naléhavá potřeba nové svatyně. V roce 1883 zakoupila proto obec hostinec „u Jana Lucemburského“ ve Štítné ulici čp. 520 a z tmeňrny hostince upravila kapli. Střecha byla dokonce opatřena vízkou se zvonkem. V témež domě byla zřízena opatrovna, vedena sestrami kongregace sv. Karla Boromejského. Teprve roku 1899 počal se blíž Raismonky stavěti druhý žižkovský chrám, zasvěcený sv. Prokopu. Pseudogotickou stavbu projektoval architekt Mocker. Je to trojlodní chrám, dostavěný roku 1903 s průčelní věží, která je význačnou dominantou východní Prahy. Později byl pod bývalou Parukářkou postaven neslohový kostel sv. Anny, k němuž byl po nějakou dobu připojen i klášter.

Z ostatních staveb původního Žižkova dlužno jmenovati také novorenesanční radnici z roku 1890 na Basilejském náměstí.

Vrch Žižkov byl na svém západním ostrohu v roce 1878 zčásti přeměněn v sad a to péčí Jednoty pro vyzasování stromů s příspěpním obce žižkovské. Slušné národnostně vyzvinnuté cit Žižkova toužil vždy postaviti na temeni hory Žižkova sochu. Pro nedostatečné finanční prostředky nedočkal se samostatný Žižkov splnění své touhy, kterou realizovala teprve nová doba. A tak mělo město jediný pomník, postavený na paměť Karla Havlíčka na radničním náměstí. Pěkně umístěná plastika je kopii Strachovského pomníku Havlíčkova v Kutné Hoře.

Město, jehož přímý byly velmi omezené, učinilo zajisté čestné zadost své povinnosti vůči občanům v každém směru kulturního života. Stejně pilně si všímalo potřeb praktického života. Již v roce 1883 fungoval na Žižkově veřejný vodovod a jako první z pražských měst zavedlo v roce 1889 elektrické osvětlení svých ulic 127 oboukrovými lampami Křížkova systému a to prodem, vyráběným ve vlastní elektrárně. Proudové vedení bylo původně uloženo pod chodníky v kanálech, přikrytých železnými pláty.

Je zajímavé, že přes dělnickou většinu žižkovského obyvatelstva nevyvinul se na Žižkově téměř žádný průmysl a většina žižkovských občanů nacházela obživu v továrnách karlínských a libeňských. Jedním z průmyslových závodů byla pověstná „kapslovní“, postavená na místě bývalé Parukářky a vlastním jménem „továrna na zápalky, akc. spol., dříve Sellier a Bellot“. Kapslovní požádala občas rušné výbuchy, navenek sice celkem neškodné a končící vyraženými okny v okolí, ale uvnitř nacházející své oběti mezi raněnými dělníky. Druhým podnikem byla pražská plynárna, otevřená v roce 1867 a zbořená, aby učinila místo mirakodrapu bývalé penzijní pojišťovny. Specialitou Žižkova byly kamenické dílny, lemující cesty, vedoucí k Olšanským hřbitovům. V těchto podnicích mohla nalezti obživu přirozeně jen malá část žižkovského dělnictva.

Jak svérázný byl vzrůst Žižkova a jeho proletářská náplň, tak svérázný byl jeho život, pokud se vyzvíjel v samostatné obci a nezávisle na Praze.

Jeho charakteristikou byl hlučný pouliční ruch, jaký nevládl v žádné jiné pražské čtvrti. Malá Strana a Hradčany byly v dobách, o kterých vyprávíme, čtvrtěmi opuštěných paláců a zamklých chrámů a jejich ulice byly teckně prázdine a zdumělé. Střed města, značně vylidněn obchodním podnikáním se po uzavření obchodů vyprázdnil, právě tak, jako průmyslové čtvrti po odchodu dělnictva. Ale Žižkov žil stále. Tep pouličního života trval od svítání, kdy dělnici odcházeli do práce, až do pozdní noci, vyléval se ve své předlidnosti z domů do ulic.

Známosti ráno uzavřené na tržišti na Prokopově náměstí, dotrzovaly se v podvečer na schdech domovních vrat nebo na stoličkách rozestavených na chodníku. A mezi sousedky se misly v neuvěřitelném množství děti, které neměly jiného volného prostoru mimo ulici. Otcové přišli z továren karlínských a libeňských sdílovali si v hloučcích a s dýmku v ústech své

denní starosti a debatovali o politice, která vždy nalézala na Žižkově živnou půdu. Je to přirozené, neboť dělníci nalezali v programech politických stran víru a naději do života.

Jiní odcházeli do hostinců. Často se mluvilo o přeměře žižkovských hostinců. Ano, bylo jich hodně a byly živé. Hostinec byl vlastně střediskem společenského života a ten byl pestrý.

Na Žižkově pracovalo 170 spolků, podpůrných, ochotnických, vzdělávacích a jiných. Podpůrných bylo nejvíce, neb neexistovalo žádné pojištění a jedinými příjmy, které dělník měl v případě nemoci, byla podpora spolku. Podpory byly přirozeně malé a tak bylo třeba být členem v řadě spolků, aby se podchytila nejnужnější obživa rodiny.

Přehledkami žižkovských spolků byly nedělní slavnosti, jimiž Žižkov překypoval od časného jara do pozdního podzimu. Přiležitostí bylo mnoho. Spolek slavil deset, dvacet let svého trvání, zasvěcoval prapor nebo si zvolil nového protektora, na kterouto funkci byli nesmírně hrdí žižkovští obchodníci a živnostníci, i když to znamenalo věnovat pokladně spolku několik stovek. Taková oslava nebyla ovšem záležitostí jednoho spolku, ale při žižkovské družnosti záležitostí spolků ostatních. A tak došlo žižkovské oslavě z osmiatřiceti spolků. Sláva byla vždy v neděli a její začátek ká konec byl v Bezovce, hezké empirové restauraci, dnes již také po sešlost věkem zbořená. Bezovka byla vlastně jedinou žižkovskou reprezentací.

Podíváme se blíže na tu slávu. Ráno v sedm hodin buďteček. To pochodovala za říznou kapelou několikačlenná delegace pořádacího spolku, cpšaná červenobílými šerpami od bydlíště k bydlíšti čestných členů, zvaných hosti a jiných prominentních osob. Žižkov byl již na nouhu.

V devět nebo v deset hodin slavný průvod. Napřed řízná kapela pořádacího spolku a za ní povozy. Osažení povozů bylo různé, podle potřeby. Když se zasvěcoval nový prapor, hověla si v prvním voze matka praporu s nesmírným kloboukem podle módy, zvolili se protektor, seděl tam v černém kaiserrovi protektor. V dalších povozech výbor spolku a pořadatelé. Pak pochodovaly spolky. Pravda, nebylo jich nikdy 170, ale takových 30 byl dobrý průměr. Mnohé z nich měly pro zvýšení lesku oslavy a vlastní prestiže i vlastní hudbu.

A jaké spolky pochodovaly?

Spolek „Vousáč“, jehož členové byli povinni nositi vousy. Rady vousáčů s módou řídí, takže nakonec nezbylo ani na výbor. Dobří Žižkovci si věděli rady. Výbor nosil alespoň na slávu ohromně falešné vousy a důstojně táhl za rozvinutým praporem. Za nimi spolek „holohlavých“ pochodoval stejně důstojně s tvrdými klobouky v ruce, aby dokázal, že jeho členové jsou hodni jména spolku. Nechyběli ani baráčníci s drábem a v krojích, kde zejména ohromně holubice, vázáné na čepcích státních a korpušních starších sousedek, budli nelicenci údiv Žižkova, pokud nebyl na slávě přímo účasten a vyrojil se do ulice. Spolek kufářů viržinek rukoval se zapálenými viržinkami. Ochotnické a vzdělávací spolky se zúčastňovaly s tehdy oblíbenými alegorickými vozy, v nichž nesměl chybět lešetnický kovář, Karel Havlíček Borovský a alegorie Čechie. Na konci pochodoval pořádací spolek, doprovázený družičkami a závěr tvořily vozy, namozce připodobené žebřinové vozy pro ty, kteří nechtěli přijít o nadšený souhlas ulice, ale nedošli by okružní cestu Žižkovem.

Průvod prošel Žižkovem a pak zmizel v Bezovce, kde ve velmi prostorném a nesmírně vysokém sále se konal slavnostní oběd a odpoledne v zahradě byla nezbytná zábava s tancem, tombolou, šatlovou, losováním o ceny a ostatním příslušenstvím.

Bezovka, jako hostinec s jediným, svého času velkým sálem na Žižkově, poznala i jiné druhy zábavy, taneční hodiny, plesy, někdy i schůze, koncerty a přednášky.

Žižkov si potpřel silně na maskární plesy a nikdy nesměl chybět důstojný vtrátní v dlouhém přemávaném kabátě kardinálské barvy, s nesmírnou holi zdotenou velkým knoflíkem a šňůrou. Funkce vtrátného byla výsadním právem jednoho žižkovského občana, který nosil vousy až po břícho, jako vtrátní vypadal sice nesmírně vznešeně, ale odložil-li chudák tuto funkci, stal se ihned terčem dobrých i ménědobrých žižkovských vtipů. Ná-

vštěvníci plesu museli projít špalírem sousedů a sousedek, kteří po svém kritisovali masky a roby a tu si přišel žižkovský vtip opět na své.

Slavný býval ples lumpů v Bezovce, který Žižkov neznal jinak než „lumpenbal“. Maskou byl vandrák, zloděj, lump a podobné, takže zvládnutím k levnému pořízením masky byl to ples vždy četně navštěvený. Na ten se neznalo, a návštěvníci nepřijžděli v drožkách či dokonce fiakrech. Pořadatelé objednali dva nebo tři nábytkové vozy, které před plesem projely několikrát Žižkovem a cestou pobíraly raty, kteří šli na ples. Uzavřeny vozy přijel před Bezovku, vrata vozu se otevřela a z vozu vyskakovaly pestré oděny náruček návštěvníků z velkého gaudia ulice. Ale v ten večer mívala přece jen žižkovská policie pohotovost.

Místo, kde dříve při starém mlýně Bezovce býval rybníček roubený bezovými keři, změnilo se zavezením rybníčku v planinu, na které zbohatl zakladatel pražských divadel světelných obrazů, buclatý pan Viktor Ponrepo, vlastním jménem Dismas Šlambor.

Jeho podnikavému obchodnímu duchu stačilo planinku ohradit, postaviti bílou projekční dřevěnou stěnu, přístřešek pro fonograf a boudu pro projektor a pokud počasí dovolovalo, šel dennodenně po soumraku biograf. Většina ohrady byla prázdná, to byla místa k stání za pět krejcarů, po případě i laciněji, v části bylo do země zatlučeny dřevěné lavice za deset krejcarů k sezení a ve zvláštním dřevěném ohrazení byli docela i stoly pro honoraři za 15 krajcarů a tam se nosilo i pivo z restaurace. Přímou sensací způsobil pak úvod ku představení, kdy se na bílé stěně objevil obraz portyery a pan Ponrepo vyšel z levé strany obrazku, uprostřed se způsobil uklonit publiku a zšel vpravo. Myslím, že to byl snímek zhotovený profesorem Kříženeckým. Asi čtyř- nebo pětileté působení stačilo k obstojnému zbohatnutí páne Ponrepu.

Méně zdaru měl Žižkov s profesionálními divadly. Pro milovnický vášně scény byla tu ostatně dosti blízká Píštětkova aréna, ale takové divadlo valně většinu žižkovčanů nesešlo. Oni vroucně milovali množství svých ochotnických divadel, kde v sále, přepážek na jeviště a hledíště mohli se pobaviti při sousedském pohovoru, posíliti sklenici piva a pokuřovati si. Oficiální divadlo se svým zákazem kouření a řadami lavic, jinak nepovzbuzujícími chuť k řeči, je netáhlo. Ani samostatné divadlo ochotnického spolku „Pokrok“ nepřemohlo tento osobitý styl života a bylo přeměněno v biograf. I kdysi populární Mařenka Zieglerová pokoušela se u Žižkově o štěstí vybudováním velmi slušného divadla v sále restaurace „Deklarace“ na Komenského náměstí. Ale ani její umění, ani její pýbavy neprorazily žižkovský led. I toto divadlo potkal stejný osud, je dnes kinem. To jsou asi příčiny, proč Žižkov, tato velká pražská čtvrť se nezohlo na samostatnou divadelní budovu.

Žižkov žil po svém stále, v radosti, starosti a i ve smrti. Známa jiná pražská čtvrť nepoznala tolik slavných pohřbů jako Žižkov. Nebylo bohatšího obchodníka nebo živnostníka — nikdo jiný na Žižkově bohatší nebyl — aby, rozloučiv se s tímto světem, neměl pohřeb z domu smutku s kapelou a doprovodem četných spolků, jichž byl členem. A tak procházel opět Žižkovem průvod spolků, tentokráté vážně se houpající podle tempa smutečního pochodu. Žižkovský národ kráčel po chodnících sebou, matky tlačily ve vážném pochodovém tempu dětské kočárky, milenci zavěšení a všichni ve smutném rozjímání. To vše končilo u vrat olšanského hřbitova. dále totiž hudba nesměla. Jakmile zmizel pohřební vůz za hřbitovní mříží, vrátil se celý průvod za zvuku jásavého pochodu zpět, doprovázejí spolky do jejich místnosti, kde se smutek trochu zjil.

Žižkovská ulice změnila stále svůj obraz, ale žila, neboť ulice byla společným obydlím Žižkovčanů, hledajících vzduch mimo svá skromná, namozce sklepni bydlíště. Ulice byla jiná ve všední den, jiná v neděli za spolkových oslav, jiná o slavnosti dušiček, která se v ulicích vedoucích ku hřbitovu bezprostředně odrážela spoustou bud a krámků, jiná o oslavě Božího těla, kdy se slavně bouchalo z hmoždířů, postavených na vrchu sv. Kříže.

Tento osobitý život proletářského Žižkova mu nescoužil k nečti. Byl to život drobných lidček, vykořisťovaných dělníků, životem odkopnutých proletářů, kteří neměli v životě vysokých odů a těžce sháněli nejnужnější.

Ve způsobu jejich života promítala se snaha po vzájemném porozumění a podpoře, snaha dojítí trochu uspokojení v životě a také víra v budoucnost. Bohužel této víry, jejíž splnění přinesl teprve dnešek, dočkal se ze starého Žižkova málokdo.

Náše století a zejména doba po první světové válce setřely tento rázovitý život. Nové kulturní a sociální proudy, které ukázaly, že podpora chudých a z práce vyřazených není jen věcí filantropie, nýbrž povinností celé lidské společnosti, přinesly mnoho křehkého uvědomění mezi občany starého Žižkova. Prudká výstavba po roce 1918 zvětsila znovu počet obyvatelstva, ovšem namnoze cizího a vyrostlého v jiných poměrech. Tímto přílivem se ředil žižkovský život a přibližoval více a více poměrům v jiných čtvrtích.

A tak skončil rázovitý žižkovský život, který historicky a literárně zachycen ukázal staré Žižkované, jakými byli, poctivým pracujícím lidem, svérázným, ale dohodrobným. Ono odium zločinnosti, které žurnalistika kapitalistické éry nanesla na Žižkov, bylo nespravedlivým hanobením. S ohledem na sociální poměry ne-

bylo tu více zločinnosti než v jiné čtvrti. Žižkov tvořil svým proletářským prostředím senzáční kulisu, na které se přizívali pak i literáti.

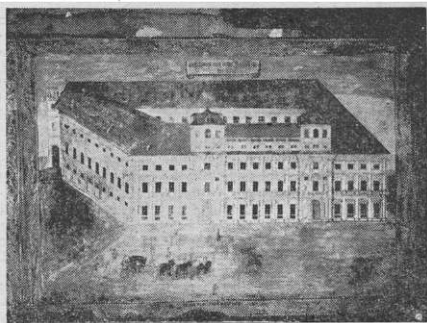
Doba první světové války přinesla Žižkovu i některé architektonicky významné stavby. Je to zejména památník osvobození na úpatí vrchu Žižkova a Pantheon na vrcholu hory, tvořící dnes výraznou dominantu Prahy. Jsou to díla arch. Zázvorky z let 1927—1932. V téže době byly budována méně šťastná stavba mrakodrapu bývalého pensijního ústavu arch. Havlíčkem a Honzíkem, široká a rotující kulisa uzavírající neblaze pražské panoráma při pohledu od západu.

Druhou moderní dominantu Žižkova tvoří ploché věže meziměstské telefonní ústředny, projektované arch. Kozákem a dostavěné v roce 1925. Tyto nové stavby jsou jakoby mezníky v životě starého a nového Žižkova. Náš výklad měl patřiti spíše tomu starému Žižkovu, který se zvolna rok od roku ztrácí mezi oběma vrchy. Nelitujeme jej. Ptes romantiku, kterou byl opředen a přes svéráznost kterou žil, byl nezdramým sídlištěm a nové dominanty mu zajisté prorokují lepší budoucnost.

Opravy pražských domů

Opravy pražských domů bývaly smutnou kapitolou. Rádi proto konstatujeme příkladné snahy dnešní. Z iniciativy ministerstva informací a osvěty provádějí se současně rozsáhlé práce zabezpečovací a conservační terasovitých zahrad, pavilonů a schodišť stavebních Ignácem Janem Palliardim pro Heřmana Jakuba hr. Černína ve Valdštejské ulici (čp. 154-III) a právě tak v sousední zahradě čp. 158-III při bývalém paláci Václava Hroznaty hr. z Guttenštejna (posledně Pálffyho) a konečně v další přilehlé zahradě se sala terrenou paláce Leop. Ant. hr. Trautmannsdorfa čp. 162-III (posledně Ledebourské). Současně upravuje se i bývalý palác Guttenštejnský, s krásným vestibulem s emblemy připomínajícími vojenskou dráhu tohoto majitele. Stav tohoto zahradního komplexu byl zanedbán tak, že byla již obava, že se část teras zřítí. Zajisté bude výsledkem těchto prací publikován.

Z iniciativy téhož ministerstva opraven byl vzorným způsobem přední trakt domu čp. 177-IV, zvaný Hrzanský. Návrhy úprav obou těchto rozsáhlých stavebních akcí provedl Stavoprojekt, odděl. asanační a rekonstrukční, jehož vedoucím jest Dr. arch. Vilém Lorenc. Vlastní stavební práce jsou svěřeny staveb. komunál. podniku S 5, který prokázal, že má dobrý kádr pracovníků, majících pochopení pro staré památky. Měla by mu býti zaručena kontinuita prací tohoto druhu, neboť s úspěchem pracuje tento podnik již na dalším významném objektu: býv. paláci zv. Toskánském, čp. 182-IV na Hradčanském náměstí. Při dobré vůli měla by však býti oprava přičeteli provedena do důsledku, to jest okna po obou stranách vchoďů na balkony přeměněna na niky jako v II. p. a okénka nad nimi by se měla otevřít. Byl by získán původní vzhled paláce, velmi důležitý pro vývoj naší architektury. Původní vzhled tohoto paláce je dobře zachován v cyklu nástěnných obrazů v bývalém loveckém zámku v Ledči n. Sáz., kde jeho budovatel Michal hr. Thun zveřejnil koncem 17. stol. důležité objekty svých panství. Z obrazů i pozdějších popisů vi-

Původní vzhled paláce Michala hr. Thuna zvaný Toskánský, podle nástěnné malby v býv. loveckém zámku v Ledči n. S.

me, že jeho palác na Hradčanech měl střechy obou střešních altánů kryty mědí. Znaky M. Thuna, které provedl O Mosto, byly na jeho býv. pražském paláci přeměněny na Sasko-Lauenburské tím, že byl vypekáán vypuklý znakový reliéf původní, obdobný jaký se zachoval na nároží paláce a do koruny hraběcí byla vsazena koruna vévodská. Asi nedopatřením zůstaly však ve značku takto upraveném dva znaky jeho manželky.

Při opravě posléze by měl býti aspoň v průčelí vyjádřen druhý vjezd k sálu, který prostupoval dvěma patry.

Uvedený stavební podnik provádí i úpravu střešní části domu u Montagů a není prozatím rozhodnuto, zda oprava bude rozšířena i na části, jež jsou zbytkem paláce Smiřických. Bohužel, tento podnik sveden neodbornými úředními přípomínkami dal okapní žlab za atiku, takže nemohlo dojíti k otevření otvorů atiky bezohledně zazděných krátce před prouu světovou válkou.

A. K.

Památky na pražských předměstích

Josef Mayer

Praha, uzavřená do r. 1874 těsným pásem hradeb, podlehla po jejich odstranění během poslední čtvrtiny 19. stol. prudké stavební horečce zvláště na předměstích. Město se rozlilo do svého okolí a vznik Velké Prahy, sloučením okolních obcí v r. 1920 jen podpořil stavební činnost, která se však mnohdy změnila v nesvědčivou spekulaci. Pražská předměstí tím ovšem byla silně postižena nejen na hmotných památkách předchozího svého vývoje, ale značné škody utrpěla i na svém krajinném charakteru, jen vyjimečně respektovaném navrhovateli novodobého zastavění. Vývoj pražských předměstí a jejich ztráty na památkách zaznamenává IV. díl „Zmizelá Praha“, část věnovaná Dr. Zd. Wirthem pražské periferii.

Některých částí obvodových čtvrtí Velké Prahy se stavební ruch takřka ještě nedotkl a tu naskýtá se možnost zachovat předměstské památky i s jejich přírodním prostředím, jehož porušení působí zde tím bolestněji, oč líší se tyto památky ve své většině ve výtvarné kvalitě od památek historických čtvrtí.

Bezprostřední okolí hradeb je téměř po celém jejich bývalém obvodu zastavěno. Toto nové zastavění má nejmenší rozsah na západě Prahy, kde jsou zachovány nejen přírodní rezervace Šárky a prokopského údolí, ale ještě tu stojí i vilegiatury, usedlosti a samoty v takřka nedotčené izolaci. Zachována zůstala obora Hvězda i s letohrádkem i klášter v Břevnově je ještě samostatnou jednotkou, obklopenou zahradou a polnostmi. Svahy košířského údolí dosud jen málo dotčené stavebním ruchem, jsou ovládnuty dominantami dvorců v dnešní své podobě z přelomu 18. a 19. století. Projektované zelené pásy na obvodu Velké Prahy, jimž dává navrhovaná úprava regulačního plánu vniknouti hluboko do středu města, umožňuje, aby byly respektovány zbytky bývalých vinic a zahrad předměstských vilegiatur.

Všimněme si podrobněji několika zachovaných dvorců, rozsažených na výšinách košířského údolí. Na svahu, táhnoucím se od břevnovského hřebtu dolů do Košíř, jsou na samém jeho hřebeni dva dvorce: „Spiritka“ a „Hybšmonka“, ovládající celý svah od sokolského stadionu daleko až k další usedlosti na této straně „Ladronce“ a k motolskému údolí. I když nejde zde o zvláště význačné architektury, třeba uvážit jejich hodnotu dominanty dosud venkovského prostoru polí a luk.

Podobná samota, na níž můžeme si představit její optickou působivost v zeleni volné přírody je „Skalka“, empirická vilegiatura s hospodářskými budovami, postavená na jakémsi ostrohu mezi Kotlářkou a Klikovkou. Je to další ze sítě

dvorců a samot v dolní části svahu, táhnoucího se od Břevnova. Jak opticky působivá byla tato architektura uslechlých proporcí, uvědomíme si teprve, když zjistíme pod odpočlouchu novější omítkou původní štukovou omítku křídlové bílou s širokými lisenami toliko naznačenými jasnou červení mezi okny a na nárožích.

Další usedlost, charakteristická pro košířské údolí, je na opačném svahu, klesajícím od Jinočnic, nad příčným údolím, táhnoucím se na jih. Je to „Šalamounka“, dnes bohužel již obklopená s jedné strany novými rodinnými domky. Na jejím příkladě můžeme si dokázat, jak pozbývá taková předměstská samota na svém významu dominanty v krajině, když se k ní přiblíží příliš blízko novodobé zastavění i když je nízké a nesouvislé. Tato chyba dá se zde ještě napravit opravou regulačního plánu, který by měl vzít ohled na potřebný prostor kolem tohoto dvorce a výsazením stromové kulisy, oddělující pohledově nejbližší domky.

A ještě další samoty s dosud zachovanou izolací mohli bychom v Košířích, na Smíchově a v Motole uvést, na př. Kotlářku, Šmukýřku, Bulovku, Landronku, Cibulku atd., které si zasluhují při revidaci regulačního plánu zvýšenou pozornost, neboť mají význam netoliko dominanty v krajině, nýbrž jsou to jedny z posledních historických dokladů, ukazujících nám, jak vyhlížela předměstí Prahy v poslední fázi svého dlouhého vývoje od poloviny XIV. století, kdy za novými hradbami zakládají se rozsáhlé vinice a zakupují se pražští měšťané v předměstských osadách a později pak během XVI. a XVII. století vznikají na pražských předměstích letohrádky císařského dvora a šlechty i venkovská sídla městského patriciátu. Tento vývoj vrcholil pak na přelomu XVIII. a XIX. století, kdy zásluhou romantismu znovu se probouzí zájem o přírodu a kdy válkami zničené vinice vystřídávají zahrady a vilegiatury bohatých i chudých. Tento stav trvá pak až do zprůmyslnění Prahy a jejího okolí a vzrůstá stavebního ruchu v druhé polovině XIX. století.

Pražská předměstí zasluhují stejné pozornosti jako historické části Prahy, neboť obsahují památky stejně významné, třebaže jiného charakteru, nežli jsou památky městského jádra. Zanedbaná péče o ně může vésti k značným škodám, jak svědčí případ bubenečského dvora čp. 6 nedávno zbořeného, o němž sahají záznamy až do XII. století a kde byly neopatrností zničeny malované trámové stropy ze XVII. století.

Doufáme, že tam, kde nové zastavění neznamenalo ještě nápravu, podaří se zbytky periferního osídlení zachovat nejen ve hmotě ale i ve vztahu k rázovitě pražské krajině.

„Památky nutno ochraňovat, ne ničit, mluví za naši historii a umění. Co by nám řekla budoucnost?“

A. Zápotocký

Výběr zpráv ze 17. a 18. věku o pražských stavbách a umělcích

O. J. BLAŽÍČEK

1. **Hlavní oltář v kostele P. Marie Sněžné.** Velká dřevěná kulisla této oltářní architektury, která nese slohové významnou plastiku, bývá nesprávně datována. Ještě v nedávno vydané monografii kostela i v pražských průvodcích se stále vrací datum 1625, které vynesl F. Ekert a které se patrně týká nějaké konstrukce starší. Ve františkánském archivu je latinský záznam, který sic nejmenuje umělce (pictures, artifices et ciplices), ale precisuje dobu vzniku oltáře nad každou pochýtu: roku 1649 byly podepsány smlouvy se všemi řemeslníky a do roku 1651 byl oltář dokončen „mnohatisícovým“ nákladem J. na staršího z Talmerka. Tak je vrcen soubor fezbábské plastiky, v němž se v Praze hlásí expresivní raný barok.

2. **Oprava klenby u P. Marie Sněžné.** Týž pramen zpravuje také o zajištění kostelní klenby, které za „více než 300 zl.“ provedl roku 1707 pražský stavitel *Jan Pánek-Panecius*. Klenba z počátku 17. století hrozila rozvalením, zatžena také nějakým těžším sanktusníkem (propter gravamen turris). Byla proto svolána komise „čtyř prvých architektů“, jejichž jména bychom rádi slyšeli, která doporučila sevřít klenbu železnými svéraky s dubovými trámy. Tuto Pánkem provedenou pomocnou konstrukcí z roku 1707 je vidět v klenbě posud.

3. **Restaurování Skřetovy malby u pražských františkánů.** Z archivu u P. Marie Sněžné je poslední zpráva o jiném konservačním díle, o zajištění velkého, *Skřetovy* připsovaného obrazu Kalvarie na stěně klášterního refektáře, k čemuž zajímavé pro dnešní stav malby i pro popis restauračního postupu. Roku 1749 byl tento obraz „kdysi nejslavnějším malířem Skřetou namalovaný“ blížek zkáže, malba byla očistěna častým čistěním a podklad se rozpadl. Restauraci provedl jinec v Praze neznámý belgický malíř *Jan Devit* za 50 zl. Osvěžil a obnovil malbu a podlepl ji celou novým plátnem (tela nova integraliter subducta). Přitom upozornil mlhce, že Skřetova malba, „která má cenu tisíc zlatých, nesmí být nspřítě čistěna jinak než houbou a teplou vodou.“ Autorství Skřetovo není sice tímto záznamem zaručeno, ale malba sama — ačkoli je dnes opět velmi porušena — svědčí v témže smyslu.

4. **K. I. Dienzenhofer jako umělecký obstaravatel.** V některých barokových klášterech překvapí ryze výtvarný vkus i v detailech dobových umělecko-řemeslného vybavení. Ukazuje se, že tu fungovali významní pražští umělci v úloze poradců a obstaravatelů za pevnou roční odměnu. *Kilián Ignác Dienzenhofer* pečoval takto o kláštery v Břevnově a v Broumově od architektonických projektů až po drobné práce z kovu nebo výběr dekorativních látek. Z řady potvrzení v břevnovském archivu uvedeme jediné za ostatní: v květnu 1726 přijal „pan stavitel“ svůj celoroční honorář 100 zl. za rok 1725 a při tom byly vyrovnány jeho pohledávky za různé věci, které toho roku objednal, vybral a opatřil. Pro klášter broumovský to bylo kosením stříbrné nádoby od pražského zlatníka, ciborium, míše pro chůrovou přepážku, relikviáře a stříbrný rámeček pro kanonické tabulky. Pro klášter v Břevnově černý brokát k ornátu, porty, baldachýnek, antependium, červený samet pro křeslo opatvo a relikviář pro paží sv. Markýta. — Tto práce byla výhodná: umělec měl stálý dohled nad objektem, aby nic nepovažoval už ani detailní rozdělení prostor ve svých stavbách, jeví se tu pojetí úlohy u pražského architekta zcela opačné a dnešním chápání blízce.

5. **V. V. Reiner jako navrhovatel zlatnického díla.** Docela podobně se uplatňoval malíř *Václav Vavřinec*

Reiner u pražských dominikánů u sv. Jiří. Deník převorského úřadu ho zachycuje roku 1734 i jako kreslíře návrhu pro zlatníka. V klášteře měli příliš těžkou monstranci z roku 1701 od pražského zlatníka *Jana Jappa*; vážila přes 15 liber a bylo jí obtížno nosit. Bylo proto rozhodnuto udatel z ní dva relikviáře a monstranci menší, s použitím dosavadních sošek apoštolů. Návrh přislíbil Reiner koncem února 1734 a 20. března byla jeho „kresba budoucí nové monstrance“ schválena. Pražský zlatník *Antonín Kahrer* provedl pak dílo, které se na neštěstí nedochovalo, do konce listopadu 1734.

V architektonických otázkách radil zas dominikánům „v umění ve m k zkušeny“ *F. M. Kaňka*, podle jehož skizzy měla být v červenci 1734 přepracována hudební kruchta, a zvláště tvar její římsy, v nové přestavěném kostele sv. Jiří. Zdá se však, že k uskutečnění nedošlo.

6. **Neznámá úprava kostelního vnitřku u sv. Vrštily.** Interier novoměstského kostela sv. Vrštily, dostavěný už před 1710, byl v 30. letech 18. století znovu (nebo teprve) vyboven mramorářskou prací. Provděl již, podle dokladů z klášterního archivu, *Jan Petr Baumgartner* od léta 1737 až do léta 1739. Roku 1737 vyždobil hlavně závěr kostela. Pracoval s ním tovaryš a příležitostně dva tovaryši zedníci, jeden zámečnický a řádicene. V létě 1738 dekoroval kostel od kněžské až „ke střednímu vchodu“ a v létě 1739 zhyvajcí stěny až pod kruchtu. V dnešním zřehledu kostelního vnitřku po celkové úpravě Barviltové z 80. let minulého století uchovalo se asi z této mramorářské výzdoby více, než by se zdálo na první pohled.

7. **Rezbářská dekorace kostela na Strahově a J. A. Quitalner.** Platzerova díla nevyzdobila celý vnitřek klášterního kostela na Strahově, jak se pravidelně uvádělo, nýbrž dokončila jen definitivním hlavním oltářem a jinými dodatky (1765—68) sochařskou dekorací z atelieru *Jana Antonína Quitalnera*. Tento poznaček, vyplývající ze slohové kritiky a uvedeny už na jiném místě, byl dodatečně potvrzen doklady z klášterního archivu, které zároveň ukazují, že oltáře při pilních jsou pozdější a že Quitalnerovy strahovské zakázky trvaly déle, než se dalo soudit. Teprve v září 1769 přijal Quitalner zálohu na výzdobu dvojice oltářů sv. Augustina a Jana Nepomuckého, za které dostal 254 zl. Za další dvojici oltářů, podle nedatované stvrzenky, mu bylo dáno 270 zl., za výzdobu oltářů při prvých pilních dostal 252 zl. až v květnu 1763 a ještě v roce 1764 přijal závdavek na dvojici oltářů, „které se mají zhotovit.“ To byly nepochybně zbývající oltáře Srdce Páně a českých patronů, jimiž se Quitalnerova práce na Strahově skončila nedlouho před jeho úmrtím.

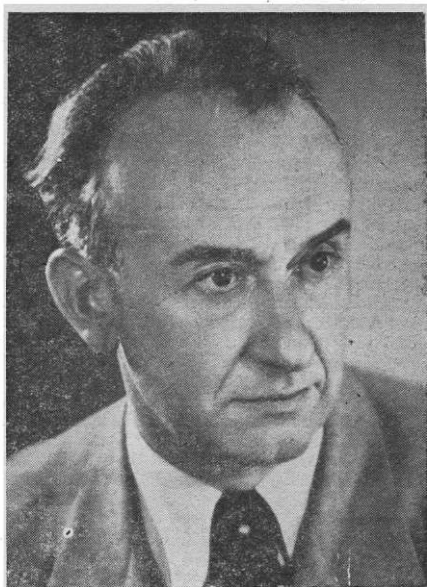
8. **Schodiště Dienzenhoferova kostela na Skalce.** Kdyžkoliv je řeč o kostele na Skalce (1730—39), v jehož architektuře ve *K. I. Dienzenhofer* spojil radikálně pohybové pojetí s dekorativním, raně rokokovým, zdůrazňuje se zpravidla také důmyslné urbanistické včlenění této stavby, úprava okolního terénu a působivým schodištěm, které se stalo nerozlučnou součástí průčelního pohledu. Nicméně vyplývá ze záznamu paměti knihy kostela, že je toto schodiště velmi pozdního data. Přístup do kostela byl dlouho jen prozatímní a teprve roku 1776 se hovoří o pokračování i stavbě zdi a jedná se s magistrátem o povolení schodiště, které vybočovalo do ulice Komise konaná 18. srpna 1776, které se jako stavitel zúčastnil jinak neznámý *Jan Schmidt*, schválila předložený objekt. Z jiného záznamu však vysvítá, že se schodiště stavělo už na jaře 1776. Bylo dokončeno „ex utraque parte“ teprve 6. září 1778. Ani toto zjištění ovšem nevyklučuje, že tu byla snada dodatečně realslovaná nějaká původní Dienzenhoferova skizza terénní úpravy; útvár zadržel je nicméně pozdní a nejspíš dílem onoho Jana Schmidta.

L. N. Zvěřina (1891—1951)

Rodem Pražan (*29. X.), doktor filosofie, úředník, profesor, novinář, básník, spisovatel — nadšený stoupenec a zastánce česko-slovenské vzájemnosti — není sice památkář, ale ve svých pracích zpopularisoval hlavně Malou Stranu a starou Prahu vůbec. Proto rádi vzpomínáme (i když trochu se zpožděním) tohoto přítele F. X. Šaldy, Růženy Svobodové a Ant. Sovy, přítele umění, historie a hlavně lidí.

Jeho poesie, plna hrdinného pathosu i tiché něhy, zvažněla v prudký odpor a žhavou nenávisť v době okupace, kdy prožíval tragedii národa s bolestným srdcem, ale s pevnou nadějí. „Bili nás pruty železnými“ (první vydání roku 1945), kniha protestu a vzdoru, byla vyrovnáním se s vládou hnědého temna.

Za okupace vznikly jeho povídky útěchy a zapomnění „Šest malostranských“, v nichž se ozvala vzpomínka na Jana Neruda, „Kameník od sv. Víta“ a příhody tří malostranských mušketýrů, určené pro děti, „Kus dobrého života“. Poslední Zvěřinova práce „Pod svatým Mikulášem“, román, rozpjatý do epické šíře s lyrickou hloubkou prožitků a dojmů z Malé Strany, líčí život tří generací, odbývajících si svůj úděl ve stínu zacházející slávy kdysi pyšných paláců, od konce 19. století po světovou válku. Plastickým vykreslením lidských typů na pozadí denního malostranského života s jeho radostmi i smutky přimyká se toto dílo k oblíbeným obrazkům ze staropražského prostředí. Autoru, milujícímu sta-

rou Prahu a zaslouživšímu se o její propagaci půvabnou literární formou, patří náš dík i blahopřání. —ŠH—

Smíchov zahradní a stokominový

Timoteus Č. Zelinka

Oblast nejstaršího pražského předměstí s bohatou tradicí historickou a mnohými památkami na doby dávno minulé, prodělala od začátku XIX. století proměnu takřka revoluční. Mohutný pás pobřežní, chráněný od jihozápadu, západu a severozápadu malebnými návršími s průrvou Motolského potoka, na nichž se prostíraly nekonečné řady keřů ušlechtilé révy v sousedství rozsáhlých chmelnic s bohatou úrodou zeleného zlata, byl takřka sachovitě protkán celou řadou pěstovaných zahrad, namnoze vzácného stromoví — místo, které přímo vábilo k zakládání letohrádků, pavilonů, gloriét — prostředí přímo stvořené pro oddech a vábný pobyt v létě movitějších pražských obyvatel, tato oblast, kde mimo zahrady, vinice, pole a usedlosti bylo jen něco málo stavení shluklých kolem kostelíka a při přívozu — oblast klidu, ticha, zeleně a stínu, se během několika desítek let proměnila v tovární město, kde nescetné výhně po dodání síly strojů chrlily k oblakům mračna dýmu.

Stavební horečka, která zavalila toto prostředí zahrad, nezastavovala se před ničím, co by mohlo ohrozit ziskuchtivou podnikavost a tak Mrštíkovská triumphans zařadila si tu na starých památkách měrou až příliš bolestivou. Výhodná po-

loha značných ploch v těsné blízkosti Prahy s levnými pozemky na vidlici hlavních silnic k Zbraslavi a k Plzni a konečně i dočasná konečná stanice západní železniční trati dokud nebylo železničního mostu přes Vltavu — to vše nutilo projektanty, aby využítvali téměř každý čtverečný metr půdy bez ohledu na to, co stálo v cestě. Památné objekty nejednou velké historické i umělecké ceny se nutně jevíly nerentabilní, nebylo pro ně pochopení a tak obyčejně krumpáč měl poslední slovo. A co zůstalo — to se krčilo v područí bez ochrany a bez zájmu věnovat nějakou zlatku na uchování pro další budoucnost. A někdy byly příčiny k poničení smíchovských památek i docela jiného rázu. Již obava ze ztráty zisku — aby nebyla smíchovská farnost rozdělena ve dvě — zahmouřila oči nad stářím víc jak šesti století filipojakubského kostelíka a dala jej odstranit. Neopředelný dav lidí stál se slzami v očích na náměstí, kde mizela útluná svatyně pod krumpáčí dělníků, ale dav se dal upokojit slibem děkana Švehlv, že kostelík ve věrné kopii bude vybudován na Malvazince — což se však ovšem nestalo. A stejně bylo slibováno přemístění Dienzenhofferova pavilonu, toho jemně broušeného křišťálu architektury, kterýžto slib se

opět rozplynul ve fatě morganě. A to nejsou případy ojedinělé: A tak Smichov byl brutální rukou zbaiven mnohých památníků minula bez porozumění pro barvu, vůni a zvuk života dávných časů. Historii však vymazat z paměti není možno.

Od nejstarší zmínky o smíchovském prostoru v dějinách při oně slavné korunovační hostině krále Václava II. 1297, kdy chromná plocha někde od vorového přístavu včetně Královské louky až někde k dnešní Kinského zahradě byla proměněna v hodovní amfiteatrum v přírodě až do začátku XIX. století se v písemných památkách setkáváme napořád s označením této oblasti „v zahradách“. Jako červená stuha se táhne jak v kronikářských líčeních tak i v listinných pramenech toto epitheton ornans a vyprávěči malují zde zelení rozsáhlé zahrady, chmelnice a vinice. A zejména objekty, kde réva bohatě obdarovávala své pěstitele, rozkládaly se do úctyhodných rozměrů. Vždyť jen jedna z těch několika, která náležela karusiánskému klášteru, zabírala plochu 80 korců, což je víc než 22 hektarů. Měli tedy řeholníci z Chartreuse, jichž počet nikdy nepřesahoval 24, dobře postaráno o dostatek osvěžujícího moku.

Nejsevernější část smíchovského prostoru patřila až do nového obezdění Menšího Města pražského Karlem IV. (1360—1362) k osadě Újezdu, kde se o jurisdikci dělil řád Maltéžských rytířů s pražskou kapitulou a klášterem sv. Jiří. Osada Újezd byla poměrně velmi rozlehlá — měla několik kostelů — a zde takřka na samém jižním okraji na začátku XIII. století, ale možná že ještě dříve, byl postaven pod patronací benediktinských řeholnic svatojiřířských kostelík Filipa a Jakuba. Byla to nevelká svatyně postavená v románském slohu, která však pozdějšími přestavkami značně utrpěla na povudním vzhledu. Byla to však prokazatelně nejstarší smíchovská stavba, která se zachovala téměř až do konce minulého století. Musela ustoupit a jako oficiální důvod se uváděl, že překážela komunikačnímu vývoji. Byl to důvod hodně přitažený za vlasy, protože to, co tam bylo postaveno později, muselo být výsměchem. Na přelomu století byl na Smíchově rozšiřován leták s názvem: „Proč musel být zbořen filipojakubský kostelík.“ Jsou na něm dva obrázky. První představuje náměstí s kostelíkem a nese podpis: „Překážel a musel být zbořen“ — slova pak pokračují pod obrázkem druhým, „aby zde mohlo být postaveno toto!“ Obrázek druhý pak představuje povědomý domeček s dvěma vchody a ohrádkou, označenou „Páni“.

Novou zdi Otec vlasti podstatně rozšířil Menší Město pražské, když k němu připojil mimo jiné i osadu Oboru, Nebovidy a velkou část Újezda. A tak se stalo, že část újezdských pozemků i s několika sídlišti zůstala za branou, které se říkalo újezdská, kartouzská nebo také košířská. Je zajímavé, že nikoli smíchovská. Košíře však tehdy byly již osadou větší a důležitější a právě do Košíř byly přifařeny i usedlosti tohoto prostoru. A tak za újezdskou branou zůstaly i statky kláštera plaského s kaplí a proboštstvími i hospodářskými budovami, statky proboštství

mělnického s kostelem Jana Evangelisty, který pocházel z polovice XII. věku a vzal za své v husitských válkách, a s drobnou osadou, dvorem a mlýnem a konečně nevelká osada kolem kostelíka Filipa a Jakuba. Ve dvoře plaských cisterciáků přebývala hrstka mnichů, nejspíše braří laiků, kteří se starali o rozlehlou vinici hraničící s vinicným majetkem kartusiánské řehole. Z jmenovaných objektů je na naše časy nezachovalo zhora nic, takže neznáme přesnou podobu a místo nejstaršího osídlení. Jen pojmenování dvou ulic — Mejnická a Plaská jsou pamětními deskami dávné minulosti tohoto obvodu.

A stejně tak z kláštera kartouzských mnichů zůstalo dnes jen označení ulice. Nedochovalo se téměř nic, co by vrhlo sebelepší světlo do temna, které nás v tomto případě dosud obklopuje. Zprávy mluví o rozsáhlém a výstavném díle chartreuzských mnichů, jež král-cizinec Jan Lucemburský vysadil a bohatě nadal jako žertvu smíření, když byl stihán ranami nepřizně, jak v poměrech osobních, tak i rodinných. Pokud se týče mohutnosti nutno brát toto tvrzení jen ve smyslu rozlehlosti pozemků. A teritoriální majetek kartusiánů byl zde v pravdě velkolepý, počítáme-li, že mu náležela plocha omezená jižním okrajem Arbesova náměstí a ulicí Přívozní — dnešní Na bělidě — a pak Vitavou a svahy Petřína. Dále pak směrem k Zlíchovu se prostíraly polnosti a chmelnice, náležející rovněž klášteru. Pokud se týče výstavnosti kláštera, obklopeného zahradou a uzavřeného zdi, zdá se, že možno mluvit pouze o klášterním kostele Panny Marie, v listinných a historických zmínkách označovaného „v zahradách“. Snad to byla skutečně mimořádná stavba, ac se i tu vkrajují jisté pochybnosti stran mimořádné mohutnosti svatyně — tehdy daleko za městem více méně o samotě stojící. Klášter sám pak docela jistě nečinil česnou výjimku ve zvyklostech kartusiánského řádu. Renoe z Chartreuse u Grenoble meia ustálený typ pro své kláštery. Zachovalé památky odjinud, které jsou si napaďně podobné, ukazují, že klášter hostil obyčejně 12 a nejvýše 24 mnichů, z nichž každý oonyval samostatně nevelký domek s věžičkou a zvonkem. I seřazení mnišských domků mělo ustálený řád. Zvonička na každém obydlí jednotlivého řeholníka sloužila ke kontrole, zda v předeapsaných hodinách i v době noční se skutečně oddává pobožnosti, při které musel potrhovat provazem od zvonku. Proč by pro těchto 24 řeholníků na uzavřeném místě v blízkosti jiného (a nevelkého) kostela, jinak vzdáleném od města, měl být zbudován nějak zvlášť veliký gotický chrám ještě v předkarlovské době, nedá se dost dobře odůvodnit.

Kartusiánské sídlišťe nepřekáželo plných osm desítek let. Po prvním úderu na gong revoluce, daném novoměstskou federací, za necelé tři týdny padl klášter kartouzský na Smíchově jako první oběť husitského povstání proti církvi, která vydala na potupnou smrt Mistra Jana z Husince. V noční chvíli, kdy mrtvé tělo krále Václava IV. leželo dosud nepohřbeno v protějším kostele vyšehradském a smíchovském břehu

Vltavy, vzplála hrůzná pochoď kartusiánského kláštera, jež lid přepal, poboril, vyloupil, zapálil a nakonec srovnal se zemí.

Není známo, zda násilnou rukou, či opuštěním s pustnutím byl vymazán z plánu smíchovské oblasti kostelík Jana Evangelisty, v posledních zmínkách pramenů označován jako „Odraný“, což by nasvědčovalo, že byl sešlý, který stával při mělnickém prbošství. Rovněž o konci plaské kaple se nezachovaly zprávy.

Epitheta ornata „v zahradách“, které jsme našli jak při kostele Panny Marie v Kartouzích, tak u kostelíka Filipa a Jakuba na dnešním Arbesově náměstí i u kostelíka Jana Evangelisty blíže hradební zdi malostranské — dávají tušit, že obvod od Malé Strany až k dnešní tepně v ulici Lidické (Palackého) a Plzeňské byl vyplněn bujným stromovým rozlehlých a namnoze pěstovaných zahrad. A tento charakter zahradní oblasti si smíchovský prostor zachoval přes husitské období, přes smutně proslulý rok 1620 až téměř do prvního nástupu stavební horečky v XIX. století.

Stálého obyvatelstva však mělo toto místo pokrovnu. Kolem filipojakubského kostelíka s nevelkým hřbitůvkem, kam se pochovávalo do roku 1791 a který pak byl, po čtyřiceti letech (1831) zrušen, soustředil se shluk několika stavení v nevelké osadě, již kostelík se stal farním. Druhým nejstarším osídlením bylo až za druhdy kartusiánskou zahradou v nejbližším okolí dnešní ulice Na bělidle, staré to Přívozní. Jak již jméno ukazuje, ústil v těchto místech velmi frekventovaný přívoz, který navazoval na silnici zbraslavskou a plzeňskou a není tedy divu, že i zde vyrostla nevelká osada. Jinak široká plocha jižně koryta Motolského potoka vlnila se lány obilí a tyčkami chmelnic, které na návrších obrácených k jihu a jihovýchodu přecházely ve vinice, aby navázaly na rozšířené pěstování révy v typicky viničné osadě Radlicích.

První zmínka o jménu Smíchova však pochází až z počátku XV. století. To se již mluví o osadě Smíchov. Přes to, že osídlení této oblasti je daleko starší, název Smíchova je poměrně mladý. O vzniku tohoto názvu koluje celá řada verzí nejdnou přímo fantastických. Těžko je rozhodnout, která se nejpravděpodobněji shoduje s historickou skutečností. Zdá se však, že by se dala držet ta, která je obdobou sousedního případu zlíčovského. Právě tak jako jméno Zlíčov se odvozuje od Zlecha, či Zleha, tak Smíchov mohl přijmout jméno po Zeměchovi, či Směchovi. Oficiální historické kruhy se však přiklánějí stále k verzi, že jméno Smíchov vzešlo ze smíšením obyvatelstva dvou jmenovaných okrsků: filipojakubského a přívozního.

Ale i tak nebyl Smíchov sadou početně značnou, vždyť ještě na sklonku XVIII. věku jsme zde nenapočítali více popisných čísel než 60, i když se jednalo namnoze o popisná čísla značně rozlohy (hospodářské usedlosti).

Charakter zahradního prostoru a zemědělské tvářnosti vtiskl Smíchovu zvláštní ráz. Na jedné straně to byla střediska polnohospodářského života v řadě starobylých dvorů a usedlostí, z nichž

některé dosud existují a jiné zůstaly téměř jen prázdnými jmény. A tak zde vyrostly: Konvárka, Kesnerka, Kouška, Bertramka, Hřebenka, Nesyпка, Mlynářka, Klamovka, Demartinka, Skalka, Šalamounka, Malvazinka, Palata, Klípkovka, Spiritka a j., z nichž některé mají tradici již delší než čtyři století. Některé z těchto usedlostí slyntly i jistou výstavností. A na druhé straně zahradní část smíchovské oblasti vábila zámožnější obyvatelstvo Prahy jak ze šlechtic, tak i z měšťanstva, aby si zde v tichu a osvěžujícím klidu vystavělo letohrady k oddechu a letnímu pobytu. Při těchto letohradech, někdy značně nákladných a výstavných i umělecky vyzdobených byla s vybraným vkusem a nákladnou péčí upravena utěšená zahradní zákoutí, kde nechyběly vedle domácích velikánů i stromy cizokrajné, sklenkiv s exotickou florou, oranžerie a fíkovny. Podle rytmu doby baroka a zvláště rokoka pak tyto zahrady při letohradech byly zdobeny sochařskými výtvary předních umělců současné doby, takže ráz parčíků se naplnil křehkou idylličností, kterou doba tolik milovala. Žel však, mnohé z těchto pravých divů přírody s přízdobou architektonického a uměleckého vkusu, časem zpusly, když nádhery milovní jedinci s bohatými fondy finančních prostředků, byli vyměněni za majitele, jimž kruchá patina umění v sculadu s přírodou nijak nepřirostla k srdci a jimž objekt byl bezduchou hmotou, pouhým prostředkem k zvýšení zisku.

A tak v dnešní Barrandově ulici na místě domu č. p. 93 postavil si ještě v předbělohorské době své letní sídlo pražský měšťan Kober z Koberšperka, který pak byl jedním ze sešmadvaceti staroměstských mučedníků 21. června 1621. Koberův majetek propadl a smíchovský letohrad se mimo jiné dostal darem Janu Oldřichovi z Eggenberka za služby prokázané Ferdinandovi II. Po něm se pak smíchovský letohrad nazýval Eggenberkem. Byla to jednopatrová renesanční budova s velikou dřevěnou pavlačí, v jejímž prvním patře byl rozlehlý sál. I tato budova, kterou mají ještě v paměti nejstarší pamětníci, ovšem již v zubožené její podobě, musela ustoupit v roce 1885, aby dala místo novým činovním domům.

V jižním sousedství Eggenberku vyrostl i zahradě, kterou písemné památky nazývají „krásná“, a která byla jednou z nejkrásnějších roviných zahrad barokních v Praze, letohrad slavatovský, zbudovaný v sedmdesátých a osmdesátých letech XVII. věku Janem Jindřichem Slavatou. Do této slavatovské zahrady vedl z východní strany skvělý portál, tak zvaný mečvědí (dnes uchován v lapidariu), a v nádvoří palácového objektu byla postavena mečvědí fontána (dnes v parčíku při Národním domu). Obě tyto umělecké památky — poslední zbytky honosného slavatovského sídla, pocházely z díla pražského sochaře Jeronyma Kohla ze XVII. století.

Převážnou část tohoto prostoru smíchovského vlastnil po Bílé Hoře pověstný Michna z Vacínova. Od něho přešlo jižní sousedství slavatovské zahrady — kdysi majetek kartusiánů — do vlastnictví řádu Tovaryšstva Ježíšova. Jezuité od staroměstského Bartoloměje se zde pak zřídili sad

pro odpočinek a osvěžení svých gymnasiálních chovanců. Pro účely řádového dispensáře si pak dali v roce 1735 postavit při řece ladný pavilon, jehož stavitel nebyl nikdo jiný, než smíchovský soused Kilián Ignác Dienzenhoffer. Když v roce 1773 skončilo panství Jeziuitů a jejich majetek přešel do náboženského fondu, obdržela tento sad i s pobřežním pavilonem pražská universita pro botanickou zahradu, která zde potrala, provázená jménem Josefa Svatopluka Presla, až do roku 1902. Rozpínající modernisace města se zastavování nových a nových bloků zužovala zahradní prostor botanické zahrady, až z něho zůstal neveliký parčík před krajským národním výborem, kterému se již tradičně v lidové terminologii říká „lavor“. A ústí Jiráskova mostu pohltilo i architektonickou pýchou Smíchova — slavný Dienzenhofferův pavilon. V náhradu zmíněný parčík byl pojmenován „Dienzenhofferovy sady“.

Zmínili-li jsme se, že tento pavilon stavěl Dienzenhoffer jako smíchovský soused, zavádí nás to o několik desítek kroků opět k jihu do prostoru další a neméně slavné smíchovské zahrady, pro kterou se ustálilo jméno zahrady Buquovské. Část této zahrady si koupil r. 1722 stavitel Kilián Ignác Dienzenhoffer a postavil si tu letohrádek, který vybavil s vkusem opravdového umělce. (O letohrádku a jeho osudech čteme na jiném místě tohoto časopisu.)

A tak k těmto místům — k rozptýlené osadě o šedesátí popisných číslech na velké ploše, protkané stromovým zahrad, poli a chmelnicemi, obrátil se na začátku minulého století hled podnikatelů, aby zde způsobil proměnu takřka od základu. Co dodnes zůstalo z toho starého Smíchova? Téměř nic! Zahradní čtvrť klidná a zelená se během několika desetiletí proměnila v stokomínové město — typickou tovární čtvrť — dělnický Smíchov.

Nebylo divu. Těsné sousedství Prahy, láce pozemků a možnost umístit větší počet dělného lidu v blízkosti továrních objektů přímo předurčovaly Smíchov k jeho velké proměně. A tak již v prvních letech minulého století začínají tu vyrůst dílny o dvaceti či třiceti párech rukou a ty se množily tak rychle, že pomalu nebylo možno najít odvětví rukodělné výroby, které by nebylo na Smíchově zastoupeno v míře nemalé.

Mnohé podniky, které vyrůstaly z chatrných začátků, se během několika málo let rozmohly tak, že zaměstnávaly desítky a stovky pracujících. Mnohé závody svým výrobkům získaly světovou pověst a zásilky ze Smíchova putovaly daleko za hranice Čech. Veřejně těchto menších dílen s dvaceti a třiceti zaměstnanci v osmdesátých letech minulého století můžeme napočítat na Smíchově přes třicet velkých závodů typu továrního opět na nejrůznější zboží. Vedle několika parních mlýnů vyrůstlo tu i několik pivovarů, z nichž Akcionářský si dobral nejlepší pověsti a největšího rozšíření, takže dosud patří k nejpřednějším podnikům svého druhu. Vedle továrny na čokoládu a cukrovinky zaujímají svá místa přádelny, tkalcovny i rukodělné kartounky. Byla tu známá barvírna koží, rukavičkářské továrny, chemické továrny, továrny na nábytek, továrny na porce-

lán, továrna na železniční vozy a stroje se slévárnou a kotlárnou. Pracovala tu továrna na výrobu mlýnských strojů, továrna na výrobu pump, stříkaček a hasičského náčiní, továrna na probíjení plechu, první rakouská továrna na chromolitografický průmysl umělecký a rychlostiskárna, dále parní pily, cihelny atd. Některé továrny měly krátký život, jiné se rozrostly a pokrok ve výrobě i nové požadavky doby diktovaly vznik a růst nových průmyslových odvětví. — Smíchov se stal typickou tovární čtvrtí a i když značný počet pracovníků v továrnách bydlel mimo obvod Smíchova, přece jen převážnou část smíchovského obyvatelstva tvořil dělný lid továrenský.

A tento dělnický Smíchov, lid smíchovských továren se zapsal výmluvným písmem do vývoje dělnického hnutí. Došlo-li právě na Smíchově kdysi před staletími k prvním výbuchu revolučních snah ve zničení kartouzského kláštera a kostela Panny Marie k prvním odporu husitské revoluce proti stávajícím řádům církevním a společenským, pak rok 1844 přináší rovněž prvenství Smíchovu při uskutečnění prvního vzednutí dělného lidu proti utiskovatelům a vykořisťovatelům. Smíchovské ohnisko velké stávky tiskařů kartounů značí výrazný mezník ve vývoji dělnické otázky. Bylo to po prvé, co dělnictvo tovární promluvílo bouřným hlasem a třebaže se naopřevé nepodařilo vše, co bylo žádoucí, nepodařilo se ten hlas již utlumit, aby jednoho dne nedosáhl všech svých požadavků.

Po ztrátě Slezska za Marie Terezie valná část průmyslové výroby, která zůstala za hranicemi, měla se nahradit v Čechách. Jednalo se hlavně o textilní výrobu. A tak v Čechách rostly přádelny, tkalcovny a množila se výroba tištěných kartounů. Počet kartounek v Čechách a v Praze stoupal velmi rychle, takže v roce 1838 bylo již v celých Čechách 128 závodů na tištění kartounů.

Po vzniku několika pražských kartounek již v roce 1814 v travičích kdysi pšibného Slavatova sídla na Smíchově začal Aron Příbram s výrobou tištěných kartounů, aby se brzy k němu přidala kartounka druhá, která byla v majetku bratří Porgesů v buquovské zahradě u vltavského břehu. Obě kartounky zaměstnávaly po několika stech pracujících. Výdělky tiskařů kartounů byly tak chatrné, že těžko stačily i za pomoci členů rodiny — děti od šestého roku nevyvímají — k uhájení nuzného živobytí. Vzárust konkurence, nedostatek odbytu a hlavně zavádění strojního zařízení stlačovaly výdělky stále víc a víc a mnohé dělné síly vyřazovaly z práce vůbec. Stálým smižováním mezd a pronikavým propouštěním dělnictva se bída uhcstla natrvalo v domácnostech tiskařů a hlad se stal denním společníkem.

Dlouho se táhnoucí spory dělníků s továrníky vyvrcholily v roce 1844, kdy ve smíchovské kartounce bratří Porgesů byly tak krvavě sníženy mzdy a tolik dělníků naráz propuštěno, že zbylí odmítli nastoupit do práce. Chtěli vyjednávat, ale byli odmrštěni a povoláno vojsko. Dříve však, než se dostavila branná moc, dělníci se vrhli do tovární bučovy a zpusťovali stroje, které jim podle jejich mínění ujídaly z hubeného krajíce. Dělníci

se pak v zástupu, čítajícím několik set hlav, vydali k továrně Příbramově, kde jim tamější dělníci vyšli solidárně vstříc, a pak společně navštívili všechny pražské kartounky, kde provedli zkažonozné dílo na strojích. Konečně zakročilo vojsko, došlo k zatýkání, ale nakonec se celá záležitost vyšelila smírně. Dělnice se dali pohnout k tomu, aby za nepatrně zvýšení mezd a nové sliby, které namozno nebyly splněny, nastoupili znovu do práce. Nespokojenost byla utlumena, ale nebyla zažehnána. To se pak projevilo i v revolučním roce 1848. — V roce 1872 se obě smíchovské kartounky spojily v akciovou společnost. Brzy však nato (1874) zamával ohnivými křídly kohout na střeše bývalé Porgesovy továrny a požár strávil rozlehlou několikapatrovou budovu. Ale

přes to závod již po několika málo letech zaměstnával opět přes dva tisíce zaměstnanců.

Smíchovské kartounky se zapsaly trvalým písmem do dějin dělnického hnutí.

Ze starého Smíchova zůstalo nám velmi málo, dějiny však nám chtějí být učitelkou. Žijeme ve své době, po svém a na předncstech pokroku, žijeme na výsledcích práce rukou i ducha, žijeme na plodech kultury a civilizace. Nechceme zapomenout a přehlížet práci svých předků, chceme rozumět tepu jejich života — a ze všeho se učit. A to, co nám zůstalo, chceme uvědoměle chránit a zachovat v plném převědčení, že stará památka, zasazená do přiměřeného prostředí, tvoří blyštivý kámen v mozaice půdorysu našeho města, kámen, který zkrásní i to nejmmodernější prostředí.

Alšův dioramatický obraz „Porážka Sasíků pod Hrubou Skálou“ ve skladišti

V Praze máme zachovány a lidu přístupny 2 dioramatické obrazy jako výstavní památky. Z jubilejní výstavy v r. 1891 v paviloně na Petříně bratři Adolfa a Karla Liebscherových „Hájení Karlova mostu před Svědý“ a v Královské oboře z výstavy architektury a inženýrství v r. 1898 Maroldovu „Bitvu u Lipan“. Třetí velký dioramatický obraz Mikoláše Alše „Porážka Sasíků pod Hrubou Skálou“ z nezapomenutelné Národopisné výstavy v r. 1896, která světu ukázala tvůrčí nadání českého lidu, leží po desíletí navinut na válci v obecním skladišti na Karlově.

V devadesátých letech minulého století těšily se oblíbené živě podané realistické obrazy, které v pokračování doplněny byly skutečnými předměty. Klub českých turistů postavil v Národopisné výstavě napodobeninu hradu Kokořina, jehož jednu část vyhradil pro dioramu. — Obrátil se na bratry Liebschery, ale ti žádali za vymalování dioramy místo nabízených 5000 zl. 10.000 zl. — K dotazu turistů doporučil V. Brožík Mikoláše Alše k vykreslení návrhu obrazu a k jeho provedení figurální malíře Vojtěcha Bartoňka a Vítězslava Maška a krajináře Václava Jansu. Ale uvázal se v úkol a ku přání turistů vykreslil větší obraz „Porážka Sasíků pod Hrubou Skálou“ jako předlohu pro dioramu, podle níž za jeho dohledu a rad výše uvedení malíř vymalovali barevně velký obraz.

Námět obrazu byl předmětem dlouhých porad, při nichž vyzvednuto, že v obraze bude podána zajímavá česká krajina Turnovska s dvoice rozzeranými skalisky, cíl turistiky. Nadto pak bude oživena bojem českého lidu proti loupeživým Sasíkům, kteří vtrhli do země za nepřítomnosti krále Otakara I. Aleš za souhlasu a přání Klubu turistů promítl boj do pohanské doby, aby mezi balvany skal tím mohutnější působila síla poloobnažných svalnatých těl bojovníků než zbrojených rytířů. A také boj veden byl lidem. Aleš bítěvný výjev vykreslil již v r. 1884 v ilustraci k básni Rukopisu Královédvorského „Beneš Hermánův“. Toto své základní pojetí jen do šíře rozvinul na velkou plochu s pohledem na boj v součetce skalního města u Hrubé Skály s výhledem do kraje s Troškami. Lid za vedení Hermana svaluje na nepřítel balvany a kameny stromů a vpadá mu vbok a útočí mlaty a ostěpy, takže nepřítel prchá před jeho statečností.

Barevně svěže provedený obraz malíř Bartoňkem, Meškem a Jansou přecházel v popředí ve skutečné prostředí, jak je provedl malíř K. Štápf. Diorama se obecnstvu líbila, ale prof. J. Koula v posudku v Národních listech 14. července 1895, ač uznával malebnou a jasnou kompozici obrazu, urovaný kolorit a pečlivé provedení figurální i krajinářské, vytýkal malířům, že oblékli Čechy i Sasiky do úborů z třetího století místo třináctého, kdy bylo v rozkvětu rytířství. Aleš v odpovědi 16. července v téže listě hájil volnost uměleckého projevu a poukázal, že v ilustraci k básni Rukopisu dovedl dáti

bojovníkům úbor z doby Otakarovy. Jemu však neslo o historickou skutečnost dobovou, nýbrž o malebnou scénu kompoziční, pro niž děj básně přelozil do pohanské doby.

Alšova předloha pro obraz je zatím v neznámém majetku. Malíř Bartoněk a Mašek vykreslili několik pečlivě provedených figurálních studií, které slouží k výzdobě kavárny Adrie, ale neprávem jsou vydávány za Alšovy.

Klub českých turistů, odbor v Turnově přenesl dioramu z Národopisné výstavy do postaveného pro ni pavilonu v Turnově, kde ještě v letech třicátých byla vystavena a turisty navštěvována v kraji, který dal Alšovi a jeho spolupracovníkům podnět k jejímu vytvoření. Po odstranění pavilonu obraz zapomenut a ke své škodě uložen ve skladišti, aniž byl se kdo staral o jeho stav. Bude v Alšově příštím roce ze svého zapomenutí vyzvednut a vrácen svému poslání k potěše lidu, pro který s láskou byl tvořen, nebo bude dále ve skladišti chátrát až do svého zničení?

Dr Emanuel Svoboda

Nový směrný plán Prahy

Podle zpráv z denního tisku byl radou ÚNV schválen organizační statut kanceláře pro územní plán hl. m. Prahy. Úkolem této kanceláře je vypracování nového směrného plánu hlavního města. Změny, jež nastaly v našem životě od r. 1948, kdy 28. října byla předsedovi vlády a pražské veřejnosti předložena první verze návrhu směrného plánu, přivodily potřebu závažných úprav ve všech úsecích hospodářských, politických a kulturních.

Hlavní zájem nového směrného plánu je věnován správné především problémům dopravní a otázkám, jak vybudovat v Praze a v nejbližším okolí nová rekreační střediska. (Jedná se o zřízení ústředního parku oddechu u Trojí, tělovýchovného centra na Maminách, o úpravu Barrandova, Břevnova a pod.)

Klub za starou Prahu vždy věle vítal každou snahu o zvelebení našeho města, neboť nikdy neodložoval úkol zachování starých památek od úkolů, jež vytváje život moderního velkoměsta. A proto vítá i tento nový čin lidové správy a prohlašuje, že se s radostí a s ochotou zapojí do všech akcí, jež tvárnost nové Prahy chtějí podpořit historickou krásou Prahy staré.

V souvislosti s vydáním zprávy o novém směrném plánu bylo oznámeno, že kancelář rozvíjí spolupráci se všemi odbornými složkami, jako je na př. Akademie věr a umění, Svaz čs. výtvarníků, Vysoké školy architektury a j. Jméno Klubu za starou Prahu snad bylo vynesčano jen omylem a věříme, že i jeho hlas se znovu uplatní při poradách o budování našeho hlavního města.

Užíváme této příležitosti, abychom upozornili na KRITIKU „směrného plánu Prahy“ od architekta Pavla Smetany, otištěnou v 2.—3. čísle měsíčníku „Volné směry“, v červenci 1949. Již tenkrát autor upozorňoval, že první návrh směrného plánu z r. 1948 „kotví ještě

v údobí liberalisticko-kapitalistickém. Arch. Smetana ve své studii podrobně probral všechny nejtěžší problémy dnešní Prahy, a nímž se musí především vyrovnat socialistický urbanista a upozornil, že „oproti věcným a duchaplným hodnotám staropražským stojí nová Praha jako podfádní dílo nepřiměřené evropské úrovně. Současně době socialistické může sloužit jenom dočasně a nouzově.“ Tato slova umělce a technika, pronesená již přede dvěma lety a neprávem zapomenutá, jsou krásným příkladem chápání starých památek a úkázkou, jakým směrem má cílit i NOVÝ SMĚRNÝ PLÁN. Tu se může ukázat, jak stará Praha se dovede stát nenahraditelnou úběnicí, podle níž se nová doba porovná a změní. Neboť obsahem nového směrňého plánu, jehož formou je vyjádření dnešního budovatelského úsilí, by měla být snaha vyrovnat novou Prahu umělecky i funkčně s Prahou starou, ve smyslu leninského požadavku využít kulturního dědictví minulosti. —SH—

LITERATURA

„Za vědecké dějiny umění a novou kritiku“

Projevy z pracovní konference čs. historiků umění a výtvarných kritiků v Bechyni ve dnech 31. V.—3. VI. 1951

Mezi čtyřmi referáty, jež tato publikace obsahuje a které se zabývají především theoretickými otázkami, jako je „Boj o socialistický realismus a úkoly naší výtvarné kritiky a historie umění“ (doc. Neumann), najdeme v projevu docenta Pešiny mnoho podnětů a poznámek k památkové péči. V jeho referátu, nazvaném „Praktické úkoly dějin umění v dnešní společnosti“, se pojednává o otázkách památkářství, o soupisných pracích, o museích a galeriích, jejich vědecké a lidových činnosti na podkladě ideologie marxismu-leninismu.

Autor tu v úvodu rozbrání přičiny starého chápání dějin umění jež byly odtrženy od života. aby hned přešel k otázce ochrany památek, která „byla vždy i problémem jejich hodnocení ve vývoji společnosti“. Nositeli ochrany památek se stali výtvarní historici pro něž záleželo památka pouhým dočasným umělecko-historické práce, „pouhým materiálem... nakonec jen preparátem, na němž dějiny umění demonstrovaly domněle autonomní vývoj výtvarného umění“.

Jinou chybou bylo, že se památky chápaly za rovnocenné a nenahraditelné. V tom se projevovalo příliš pevné spojení památkářství s vědou a její odtržení od života a praxe. V SSSR znamená ochrana památek zásadní změnu od dosavadního pojetí. První dekret byl vydaný už 5. X. 1918 a druhý r. 1921. Památka je tu oceňována jako hodnota především historická.

U nás se česne památkářství rozvíjí v nové podobě. Jejím předpokladem je nejen umělecká hodnota, výbrž i vztah jednotlivých památek k potřebám současnosti a stupeň použitelnosti v praxi. „Každá památka je živoucí organismus jehož život je třeba prodloužit a dát mu nový smysl a náplň.“ Ochrana památek už nemůže být záležitostí jednotlivců, úzké skupiny nadšenců, amatérů. „Nová funkce památek, to je hlavní cíl dnešní památkové péče.“ Je zapotřebí, aby se památkářství dostalo z úzkého kruhu profese a těsného spjetí s výtvarnou historií a navázalo spojení s příbuznými a pomocnými obory. Památkář musí být nejen odborně vzdělaný, ale také znát zákonitosti hospodářského a společenského vývoje, „aby dovedl v památce rozpoznat nejen umělecko, ale i ideovou hodnotu.“ Nelze přitom myšlenku o absolutní rovnocennosti všech památek. Nutno hodnotit podle významu, jež památce náleží ve společenském a národním vývoji. Hodnota stáří nemůže být rozhodující. V SSSR patří mezi památky i objekty, které nemají žádnou uměleckoou hodnotu, ale přimykají se k nějaké významné události.

Specifickou problematiku má péče o mobilní památky. Vzniká tu mnoho otázek. Na př.: Ponechávat přenosné památky na místě, „in situ“, nebo je umísťovat v museích? Nutno postupovat případ od případu. Avšak památky, ohrožené špatnými podmínkami klimatickými, je třeba chránit přenesením do bezpečí. Dokonalá kopie nebo odlietek budou náhradou.

Velkým úkolem dnešní umělecko-historické vědy je soupis památek. Na Moravě a na Slovensku ještě vůbec nebyl začat. V SSSR probíhá ve velkých rozměrech (t. zv. pasportizace). U nás nemá kromě chrámu sv. Víta soupis ani Praha, Plzeň, Litoměřice atd. Zatím Ústav pro dějiny umění při Karlově universitě vypracoval už pro této věci podrobný návrh a program soupisové práce. Sem patří i otázka t. zv. korpusů, zahrnujících památky určitého druhu a časového úseku. Především se jedná o nástěnnou malbu románskou a gotickou. Svůj referát ukončil docent Pešina vytyčením úkolů, jež čeká naše musejnictví. Velkým problémem je i otázka mladých vědeckých kádrů. Luboš Hlaváček

„Architektura“

Varšava, 1951. Krátký přehled

V prvním čísle našeho věstníku bylo referováno o tom, jak se v Polsku pečuje o památky. Informace poskytl polský časopis pro architekturu, jenž nejenom pravidelně zpravuje o stavební činnosti v zemi a přináší příspěvky k teorii současného architektonického úsilí, ale stále ukazuje a řeší problémy, jež denně v Polsku vznikají při gibanické rekonstrukci měst. A tato rekonstrukce, podobně jako v SSSR, má zvláštní charakter. Pochopitelně, že se opravuje vše staré, co se opravit dá, ale především se buduje nové a přizpůsobuje světu starému okolí, tradicím polské architektury i smyslu dnešního nového polského života. Nelze odtaňovat péči o památky od péče o architekturu novou a proto se v našem věstníku zastavíme i u současného stavebního dění, jímž Polsko rytmicky dnes žije.

Číslo 5—6 polské „Architektury“ je věnováno výstavě návrhů monumentální architektury, jež se konala začátkem tohoto roku.

V č. 7 se informovalo o diskusi, jež proběhla o návrhu na polský pavilon pro zemědělskou výstavu v Moskvě. Požadavkem byla — národnost (t. j. národní charakter) stavby.

V č. 8 se oznamovalo vydávání knižnice „Místí polské architektury“, jež vzešlo z iniciativy Ústavu pro urbanismus a architekturu. Knižnice bude obsahovat monografie o jednotlivých umělcích, s vycerpávajícím přehledem jejich života a díla a publikace bude bohatě ilustrována. Vydavatelstvo tím chce ukázat na nevyčerpatelný zdroj stavebního dědictví polského národa, jež je rozhodným iniciátorem při výstavbě architektury socialistického realismu.

Plán je rozvržen takto: jako první vyjde monografie o tvůrci polské renesance „Bernardu Morandovi“, pak budou následovat „Stanislav Zavadzki“, „Josef a Jakub Fontonovi“, „František Maria Lanci“ a „Tyllan z Gamenuru“. Tento čin polských výtvarných historiků by i u nás měl být podnětem a příkladem!

V č. 9 se pojednává o metodách pro šíření zeleně v polských městech, o výstavbě „Ústředního parku kultury“ ve Varšavě a v článku „Sad předsednictva rady ministrů ve Varšavě“ se líčí historie tohoto velkého parku na Krakovském předměstí Varšavy. Zámek, jenž stojí uprostřed sadu, vystavěl r. 1645 Konstantin Tencalla, dvorní architekt krále Vladislava IV., pro Stanislava Koniczopolského hejtmana Velké Koruny. Stavba byla ve své době předmětem všeobecného obdivu. Sloužila později různým účelům a r. 1919 v ní bylo umístěno předsednictvo vlády. Sad leží na vrchu, byl r. 1762 upraven jako pozdně barokní italská zahrada, terén se odstupňoval terasami a zahrada vybavena bazény, fontánami a kaskádami. Dnes se jedná o úpravu pro potřebu státní reprezentace. —SH—

ZA STAROU PRAHU

VĚSTNÍK PRO OCHRANU PAMÁTEK

ROČNÍK XXVI 1951

Řídil

PhC Luboš Hlaváček s redakčním kruhem

V PRAZE 1951

Vydává Klub za starou Prahu. Tiskly Středočeské tiskárny, n. p.,
závod 02, Praha II, Jungmannova 24

O B S A H:

Články:

O. J. Blažiček, Výběr zpráv ze 17. a 18. stol. o pražských stavbách a umělcích	34
Ing. Garol, Památkářství nedílnou součástí dneš- ního budování	4
Bohumil Hypšman, Malostranská komunikace	10
— Museum architektury	26
Alois Kubíček, Opravy pražských domů	32
— Výzkum románského Strahova	25
Josef Mayer, Ochrana památek a výtvarný prostor Cyril Merhout (1881—1951)	6 9
Ludvík Prisching, Nové úkoly Klubu	2
— Zizkov	28
Jaroslav Vaněček, Klub vítá tvoření památkových reservací	17
— Proč chráníme stavební památky	1
Zdeněk Wirth, Dr Jan Emmeler (1877—1951)	3
— Josef Füssel šedesátník	5
Timoteus Č. Zellinka, Smíchov zahradní a sto- kominový	35

Střípky:

O. J. Blažiček, Brokofova socha na Malvazinkách	23
L. Hlaváček, Nový směrný plán Prahy	39
— „Praha“ Karla Holana	15
— L. N. Zvěřina	35
J. Mayer, Martinický palác na Hradčanech	7
C. Merhout, Hrobky v býv. kostele sv. Máří Mag- daleny v Praze III.	7
— Kolo u Velkopřevorského mlýna na Čertovce	7
V. Mixová, Schönbornský palác	24
V. Piša, Průzkum románského paláce	15
— Sochy Vrthovské zahrady opraveny	15
L. Prisching, Výstava „Praha a její život v kresbě	

a grafice pěti století“	23
Em. Svoboda, Alšův dioramatický obraz „Porážka Sasů pod Hrubou Skálou“ ve skladišti	39
O. Wagner: Citát: Moderní architektura 1895	3
K. V. Zap. Citát z r. 1835	22
A. Zápotocký, Citáty	15, 27, 33

Z literatury:

„Architektura“, Varšava, 1951. Krátký přehled (- ŠH -)	40
Dynamické ilúzie v barokovej architektúre (Mk.)	24
Chrám a veriaci (Mk.)	24
K výstavbě socialistické Prahy	24
Nové vydání Plickovy „Prahy“ (- ŠH -)	8
Péče o památky v Polsku (Z. W.)	7
Umění i dokument (- ŠH -)	16
Význam objevu nejstaršího kostelíka na pražském hradě (Piša)	16
„Za vědecké dějiny umění“ (L. Hlaváček)	40
Zprávy památkové péče (M-k.)	8

V y o b r a z e n í:

Jan Emler	3
Josef Füssel	5
Brokofova socha	23
Malostranská komunikace	11, 13, 14
Původní vzhled paláce Michala hr. Thuna	32
Románský Strahov: Portál a okno v románském refektáři	27
Sloup v celariu s patkou i hlavici	27
Vchod a okno z ambitu do kapitulní síně	25
Zlomky opukové desky s pletencovým ornamentem	25
L. N. Zvěřina	35